

Д-р Г. ДМИТРІВ

В БОРОТЬБІ ЗА ПРАВДУ

ДРУГА
ЧАСТИНА
ЛІКАРСЬКИХ
СПОМИНІВ

1970

Д-р Г. ДМИТРІВ

В БОРОТЬБІ ЗА ПРАВДУ

Друга частина лікарських споминів.

Приватна Бібліотека
В. ЛЕСІЦЬКОГО
Торонто — Канада
Ч.

1970

Власним накладом.

Всі права застережені.

В БОРОТЬБІ ЗА ПРАВДУ

ПЕРЕДМОВА

Випускаю другий том моїх лікарських спогадів. вживаючи цієї самої методи, що в попередньому випуску, оминаючи похибки минулого видання зі слабо переведеною коректою. Подібно, як в попередньому томі, буде тут мова не тільки про особисті переживання автора, його відношення до суспільства, до певних панівних ідей даної епохи. Життя лікаря проходить серед праці над самим собою, новими методами лікування, які треба засвоїти та переводити у пацієнта, котрий до нього звертається о поміч.

Була колись бактеріологічна ера в медицині, коли першу роль в поставанні хворіб приписувано бактеріям. Згодом пізнано, що людина є носієм багатьох патологічних бактерій, однак ними не хворіє. На жаль, приходять моменти, коли людина затрачує відпорність та стає сценою, на якій відбувається гра прерізних симптомів. Тоді до бою входять оборонні сили організму.

Рятувати zagrożене хворобою життя людини є почесним завданням лікаря. Найгірше шкодять добрій славі лікаря ці одиниці, що вибрали собі звання лікаря не з покликання, а з калькуляції на великі гонорарі, а з ними на величезні прибутки.

Як в попередніх спогадах, так і тепер я держуся правопису та синтакси, яких вживають тепер в Україні, а саме Академії Наук Української Рад. С. Р. Може дехто буде це разити. Ми не можемо творити дві мови, одну тут, на еміграції, другу на українських землях. Пра-

вопис та мова не свідчать про те, що автор є прихильником цієї системи правління, що тепер панує на наших землях. Навпаки, навіть, прихильники цього режиму ствердили русифікацію України. Цієї проблеми диткнуся ширше в розділі про мову, поміщеного в цій книжці споминів. Мова це найкращий скарб людини, який всіми силами треба зберігати. Не треба впадати в пуризм, як це роблять деякі наші «мовники», відкидаючи слово «котрий», заступаючи його словом «який», хоч воно стрічається в найкращих українських клясиків та в Словнику Грінченка. Відкидаючи такі слова вони роблять мову більше вбогою. Дальше семантично є велика різниця між словами «який», а «котрий». Який означає більше якість, котрий чергу з ряду.

Далі спогади — це не є наука граматyki. Головне в спогадах думка, зміст, оцінка певних фактів, з котрими доводиться стрічати, події, які врізалися глибоко в пам'ять, переживання, що впливали від'ємно на психіку людини.

Можливо, що в майбутності, молоде покоління лікарів та ляків витягне з них певні консеквенції та оминатиме цих похибок, які стріне в цих спогадах.

HABENT SUA FATA LIBELLI.

(Книжки мають свою долю).

Sur quatre lignes de l'écriture d'un homme
on peut lui faire un proces criminel.

Cardinal Duc de Richelieu

(Дайте мені чотири рядки, написані людиною, а я найду причину її засудити).

Вищенаведені цитати справдилися на долі моєї книжки п. н. «Проти хвиль», котра трактує події та людей під час другої світової війни. Мені ходило представити ці події «сіне іра ет студіо», вживаючи слова римського історика. Доля моєї книжки була мінливою, переходячи різні перипетії. Насамперед захворіло двох найкращих знавців друкарської штуки, тому не переведено остаточної коректи і книжка появилася з багатьма друкарськими похибками. Але завдання, котре я собі поставив, було як слід виконане, представити події так, як вони відбувалися.

Книжка — це твір людського духа, — це документ часу. Спомини, хоч нераз не дуже точні з суб'єктивним відтінком, відзеркалюють дану епоху краще, чим історія, красна література. Тільки під час великої реакції, книжка не ціниться належно.

Культурні народи цінять книжку як вислів свободної думки. Епоха другої світової війни накопичена пропагандивним матеріалом і автори силкуються оправдати свої потягнення. Є велика різниця

між споминами генерала де Голя, а споминами політика Черчіла. Кожний автор вкладає дещо з себе, своєї душі в те, що пише. Годі оминати дещо суб'єктивізму, котрим є проткані сторінки книжки.

В часі панування нацизму в Німеччині, котру колись вважали країною філософів та вчених, палили книжки, добачуючи в них печать жидівського духа. Освічені люди ставали все в обороні вислову свободної думки. Коли реакційні круги в ЗСА стали переводити чистку в основаних для пропаганди американських бібліотеках Європи, то сам президент Айзенгавер забрав слово в тій справі, говорячи, що не хоче бути палієм книжок та припинив чистку.

Зовсім протилежне явище бачимо у нас, де в усякій вільній думці добачують большевицьку пропаганду й таким способом шкодять авторові в його особистій кар'єрі.

Чим є книжка, найкраще видно з вірша Івана Франка, поміщеного в збірці «Мій Ізмарагд»:

Книга морська глибина,
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і трудів мав досить,
Дивнії перли виносить.

Книжка є найбільше відданим товаришем людини, порадиником у тяжких хвилинах життя.

Книги мають великий вплив на формування людської думки. Крізь книги говорять до нас світочі людства: поети, письменники, філософи та вчені. Французька революція зродилася під впливом філософічних творів швейцарського філософа Жана Жака Руссо та французьких енциклопедистів.

В Рочестері, місті мого сталого побуту, дав я продати свою книжку литовському купцеві Шере-

лісові, котрий виявив себе настільки виrozumілим, що зрезигнував з того рабату, що належиться кожному купцеві. На жаль, Шереліс був змушений віддати ті книжки, що взяв до розпродажі під впливом загрози бойкоту його крамниці людьми, які часто стараються шкодити, не тільки один одному, але кожній чистій справі. Шереліс не визнавався, кого репрезентують дані люди. В нього, в його опінії, представляли вони українських патріотів, з яких думкою треба числитися, тому пішов на уступки.

Ці люди, репрезентанти зненавидженого тоталізму, який скрахував у другій світовій війні, стають раптом арбітрами, суддями, хто патріот, а хто ні, видають осуд, свідоцтво лъояльності навіть заслуженим людям, що терпіли, сиділи в гітлерівських тюрмах, або кснцентраційних таборах за ідеали свободи, добра та краси. Вони пам'ятають ці ідеальні для них часи, коли не могла появитися жадна книжка писана в демократичному дусі.

Були такі, що, будучи на службі в Гітлера, могли жити вигідно, як ніколи, але вони тим не вдовольнилися, але своїми доносами шкодили невинним людям. Вони, мабуть забули, що живуть в країні, де можна свобідно висловитися, пригадати, кому служили панове та пані. Гітлерівська пропаганда так їм запоморочила голови, що вони досі держаться гітлерівських принципів збірної відповідальности. Як доказ цього, хай послужить факт трактування моєї дружини 47-мим відділом Союзу Українок Америки ім. Лесі Українки. В Рочестері існує кілька відділів «СУА», зорганізовані новою еміграцією, крім давно вже існуючого шостого відділу.

Коли мою дружину зголосили на засіданню управи 47 відділу з рефератом про Люрд, то одна пані спротивилася, що вона не може виголосити доповіді з огля-

ду на те, що її чоловік написав небезпечну книжку. Щобільше, вона додала, що багато членок 47-го відділу вимагає виключення її з членів. Чи такі ідеї голосила Леся Українка, патронатка відділу?

Багато читачів прийняло прихильно мою книжку, незасліплені партійною пропагандою. Один мій колега-лікар, що особисто мене не знає, пише: «Кінцеві частини книжки є безперечно доказом вашого широкого та глибокого знання не тільки як лікаря, а також як всебічно освіченої, високо інтелігентної людини, що дійшла до своїх політичних переконань на основі далекосягаючих студій, науки та пізнання. Є багато поглядів, з якими я не погоджуюся і які часто видаються мені дивними. Це, особливо стосується вашого досить легенького трактування того, що називається радянським. Але це, мабуть, тому, що в мене шкіра болить від одних, а вас від інших».

Прихильну оцінку помістила українська преса, котру тут називають прогресивною, а їхню позитивну оцінку береться як негативну ціху книжки. Нездаром писав Микола Цеглинський в «Обороні»: «Двадцять партій і всі на услугах більшовизму». Тут подав Микола Цеглинський манеру писання новітніх редакторів, які всюди, в найменшій вислові не по їх орієнтації, добавували більшовизм.

Критичну, але культурну оцінку книжки «Проти хвиль» помістив доцент В. Кравець з Іванофранківська в «Вістях з України», що їх видає Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном. Ось його оцінка: «Г. Дмитрів пише переконливо там, де він описує факти. Там же, де він дає обґрунтування цим фактам, його спогади менш переконливі, менш цінні. Він дає пояснення з позиції сучасної буржу-

азної філософії. В цій замітці не місце для філософської полеміки. Читачі самі дадуть пояснення фактам, описаним Дмитрівом, лише зауважу, що наукове пояснення можливе лише з позицій матеріялістичної філософії. В другій половині своїх споминів Г. Дмитрів розповідає про своє розуміння сучасних філософських систем та шкіл, а також оцінює досягнення сучасного природознавства, зокрема медицини. Це свідчить про широке поле зацікавлення автора та його ерудицію».

Рецензія доцента В. Кравця зовсім культурна, мимо закиду, що я орієнтуюся з позицій сучасної буржуазної філософії. Інакше поступив мені добре знайомий зі спільних дискусій в Ашафенбургу інж. Іван Луцишин. Тому мене надзвичайно здивувала його неприхильна рецензія, поміщена в «Вільній Україні», журнальчику, біля якого гуртуються давні радикали, есери та есдеки. Він пише про речі, що їх я не торкався в згаданій книжці. Ця рецензія викликала негодування серед людей неутральних, якими є між іншими колишній інспектор УРС пан Дмитро Ерстенюк, котрий написав листа до інж. Луцишина, спростовуючи його твердження. Щоб підкріпити свої твердження інж. Іван Луцишин не вагається пофальшувати цитати, ніби з моєї книжки. Так, наприклад, інж. І. Луцишин цитує фальшиво: «Взяли мене до Тимчасового Управління як трудового інтелігента та симпатика комунізму». Тоді, коли в книжці написано виразно: «Хтось порадив мене взяти...» Між одним, а другим поняттям є велика різниця. З цитати інж. І. Луцишина виходило б, що я сам особисто вважав себе симпатиком комунізму, а такого в моїй книжці «Проти хвиль» немає.

Далі інж. І. Луцишин як доказ своєї симпатії до всього російського подає факт, що я сидів у Талергофі, куди австрійське правління саджало москвофілів. В Талергофі як в'язнів сиділо дуже багато українських патріотів, між ними був там в'язень о. Васько, великий патріот, основник української гімназії в Рогатині, парох Заланова. Талергоф назвав наш народ Йосафатовою долиною, де, судячи з апокрифічної літератури, мав відбутися Страшний Суд. Дивно, що погляди інж. І. Луцишина, котрий вважає себе соціалістом, збігаються з поглядами австрійської поліції. Вішання та розстрілювання українських селян як москвофілів осудив у своїх новелях письменник, колишній радикал Марко Черемшина.

Інж. І. Луцишин закидає мені, що я, хочаки «блиснути» своїм знанням, наводжу багато цитат з різних ділянок знання. Для мене особисто найбільше займаючою літературою є твори, що виказують велику ерудицію автора. Таким ерудитом був французький письменник, лавреат премії Нобля, Анатоль Франс. У своїх творах, як наприклад, «Коршма королеви Педок», «Таїда», «Тростиновий Манекін», «Пан Бержере в Парижі», «Боги жаждуть крові» та інших, він виказує надзвичайну ерудицію. Твір треба не тільки читати, але його сприймати, переживати.

У нас видно цю ерудицію в творах Івана Франка, котрий казав, що не хоче лишитися чужим у жадному питанню, на що складається зміст людського життя, дійти до тих вершин, де ясніють вселюдські ідеали добра та краси.

Спогади тішаються великою симпатією читачів, деколи більшою, чим самі історичні розвідки, історичні повісті тощо.

Прихильно відізналася преса, котру тут називають чомусь прогресивною як «Громадський Голос», «Українські Вісті». Вже ці голоси вважають від'ємною стороною книжки, посуджуючи автора про зв'язок з ворогами української державности. Однак в останньому часі навіть вони признали русифікаційний курс правлячих кругів Радянського Союзу. Коли у Львові всі книгарні залиті російськими книжками, то ніхто не буде заперечувати, що всіми можливими до-рогами поступає русифікація.

ЛІКАРСЬКА МЕМУАРИСТИЧНА ЛІТЕРАТУРА

Лікарська мемуаристична література є багата. В часі між першою, а другою світовою війною, набула великого розголосу книжка споминів шведського лікаря Алекса Мунте п. н. «Книга з Сан Мікеле». Він з'ясовує відносини на паризькому університеті та клініках, коли там працював славний Шарко, в котрого вчився Фрейд. Описує він страшну епідемію тифу в Неаполі, цікаві є його спомини про великого французького письменника Г'і Де Мопасана, котрий помер у лікарні для божевільних.

Після другої світової війни появилися спомини славного німецького хірурга д-ра Отта Завербруха п. н. «Дас вар майн лебен» (Це було моє життя). Завербрухові ставили закид, що він співпрацював з Гітлером, не мав відваги поставитися критично проти його нелюдських чинів. Завербрух з'ясовує тодішні відносини, серед котрих доводилося йому працювати.

Після війни появилася д-ра Карла Ясперса — «Філософічна автобіографія». Яспер є німецьким філософом-екзистенціалістом. Тепер є він професо-

ром філософії в швейцарському університеті, Базилей. Він є одружений з жидівкою, тому за гітлерівської влади позбавлено його професури. В теперішній західньо-німецькій владі він бачить багато назадицького, занадто німці піддалися чужим впливам так, що відродження нацизму серед цієї духової атмосфери вважає можливим. Яспер є лікарем-психіатром, автором підручника психіатрії. Він вимагає від доброго лікаря двох речей, про що я вже згадував у попередній книзі моїх споминів, а саме:

- 1) людяности,
- 2) ґрунтового природознавчого вишколу.

Моє вичислинення лікарської мемуаристичної літератури не було б повним, якщо б я поминув Зигмунта Фрейда, про життя та творчість якого появилася книга його англійського приятеля Е. Джонса: Життя та твір З. Фрейда. Фрейд став творцем «психоаналізи» — методи лікування нервових та психічних занедужань. Література про психоаналізу розрослася до небувалих розмірів, особливо тут, в Злучених Стейтах Північної Америки, де в наслідок переслідування євреїв у Німеччині багато його учнів тут опинилося.

В самій моїй підручній бібліотеці є понад 30 книжок з психоаналізи та сумежних з нею ділянок. І Фрейд, як кажуть німці, є «цайтбедінгт» цебто зумовлений часом, багато його тверджень оказалось невірними. В заміну психоаналізи прийшла екзистенціалістична аналіза. Вона належить до нових напрямків у психології. Однак багато термінів взятих з психоаналізи задержать надалі своє значення. До них належить «сублімація», «підсвідоме» тощо.

Відносно критики моєї книжки інж. Іваном Луцишином, то вона відноситься до критики моєї осо-

би, а не книжки та в ній сформулованих тверджень. Що до закиду спекуляції, то ані я, ані моя дружина нею не занималися. Я був в цьому часі в санаторії на лікуванні, а моя дружина працювала в УНРА. Найвище, дружина вимінювала папіроски за масло, що його я потребував у своїй грудній хворобі. Інж. І. Луцишина взяли були націоналісти до таборової управи, тому не дивниця, що інж. І. Луцишин твердить, що в таборах люди не голодували. Він був у них персона ґрата, а я неґрата. Вони, де тільки могли, там мене вважали своїм ворогом та мене переслідували. Коли я хотів позбутися збірки вкладок до Українського Червоного Хреста, в дійсності до Українського Гігієнічного Товариства, яку то збірку уповажнив збирати д-р Воробець, що жив у Мюнхені та був головою Українського Гігієнічного Товариства, то добродій Іван Луцишин не прийняв від мене збіркових грошей. Було то щось около 1865 німецьких марок тоді, коли агент Сі ай Сі, прийшовши перевіряти, найшов у мене моїх власних шість тисяч та визнав мене як «нутцніслера». Цим терміном очеркували вони таку людину, що тягнула зиски з гітлерівського режиму. Ще є досі багато таких осіб, що були вписані як члени, за котрих я зложив вкладку.

Мені націоналісти виссали з пальця закид, що я користувався збірковими грішми, щоб вести спекуляцію.

Що є невірною в критиці інж. Івана Луцишина?

1) Ані я, ані моя дружина не вели ніякої спекуляції,

2) В рогатинській гімназії я перший зложив Драгоманівку. Ми сходилися в хаті нашого товариша Дмитра Хіцяка, котрого батько виїхав до Америки. По-

дібну Драгоманівку заложив я в Пукові та Підгороддю, де були великі скупчення гімназіяльних учнів,

3) Перед другою світовою війною я був дійсним, а не патентованим головою філії Т-ва «Просвіта» та виголосив протягом року понад 40 доповідей на концертах в честь Шевченка, Франка. Чотири роки я був головою, а більше як чотири заступником голови, виконуючи працю голови. За те дорікала мені опозиція, що моєю працею інші користуються. Тому при наступних Загальних Зборах я зажадав головства, і зовсім справедливо одержав.

Американський соціолог Д. Рімен у своїй статті п. н. «Орбіти толеранції, запитань та еліт», опираючись на працях проф. Стойфера, вважає людей з освітою більше толерантними, чим людей без освіти. Нетолеранція це показник примітивності, культурної відсталості, неосвіченості.

В НАЙБІЛЬШОМУ МІСТІ СВІТА

Ранок. Праворуч миготять світла Лонгайленду. Наш корабель містоти десять тисяч тон в'їздить у нью-йоркський порт, що його вважають найбільшим портом світа. Належить він до класу «Ліберті», котрим перевозили американці своїх вояків на європейський терен бою. Тепер служать вони благороднішим цілям. Вони перевозять переміщених осіб до країн, що згодилися їх взяти. На обличчях подорожніх є сліди змучення з приводу довготриваючої подорожі. Публіка між ними різнородна, мужчини та жінки, молоді та старі, а навіть діти. Їхали вони до Америки, як до обіцяної землі, зв'язуючи з нею свої найкращі надії.

Щодо національності, їхали до Злучених Штатів Північної Америки всі ті народності, що творили

ядро таборів переміщених осіб: українці, поляки, євреї, росіяни, білоруси, литовці, лотиші, естонці, греки, серби, болгари. Публіка звертала увагу особливо на групу молодих, пристійних монахів-священиків, з виплеканим волоссям та борідками. Були це, мабуть, серби або греки, котрі їхали до Злучених Стейтів Північної Америки на вільні парохії. Цікаві глядачі-американці силкувалися даремно нав'язати з ними розмову. Монахи ще не опанували настільки добре англійської мови, щоб вести з ними плинно розмову.

Після літер альфавету уставлено вивантажені з корабля валізи та куфри. Кожний уставлявся біля своїх привезених речей, щоб перейти митну контролю. Контроля не була гострою, але все таки забирала доволі часу.

Мене та дружину очікував кузин, чоловік моєї тіточної сестри зі своїм автом, щоб забрати нас до свого помешкання. З ним був ще один знайомий, колись житель мого рідного села Черча. Їм довелося довго чекати, заки полагоджено всі формальності. Мій кузин не забув того, що я для нього зробив, а саме змінив документ, подаючи такий вік, який тоді, після австрійських законів, не був поборовим. За те він гарно гостив мене у своєму домі.

Це були мої перші кроки на американській землі. Приміщення мого кузина як не люксові, то вигідні. Їхавши перший раз автом через центр дільниці Нью-Йорку, нашу увагу приковували величезні будівлі як: Імперіяльний будинок, П'яте Авеню, Центральна Бібліотека і т. д. Оглядаючи все те, мені пригадалися відвідини Нью-Йорку та ЗСА французьким письменником та філософом - екзистенціалістом Жаном Польом Сартром. Тоді я перебував у санаторії Сан Блязієн в Чорному Лісі, Шварцвальді. Тоді ця місце-

вість належала до французької окупаційної зони. Тоді я міг дістати з певними труднощами французькі журнали, в котрих я вичитав про відвідини ЗСА Жаном Польом Сартром, котрий поділився враженнями з подорожі з читачами даних журналів.

Перші враження надзвичайно сильні. Тоді ще не була скінчена друга світова війна, а саме, ще не капітулювала Японія перед США. На фронті проти Японії були в першій мірі заангажовані Злучені Стейти Північної Америки. Тому Жан Поль Сартр не міг всього бачити. Він, дивлячись в Нью-Йорку на хмарочоси, бачив у них щось несамовитого, зачарованого, побудованого не людськими руками, а заклинанням, чарами. Хмарочоси пригадували йому розкидані скелі, великі брили каміння. Дальший побут в Америці дав йому змогу багато бачити, оглядати Гранд Кеніон, піски, пустині, савани. Тоді він зжився з думкою, що хмарочоси є чимось своєрідним для Америки та надаються до її краєвиду.

В Нью-Йорку я мав змогу задержатися тільки короткий час, бо місцем мого призначення був Рочестер в нью-йоркському стейті. Після оглядин Бродвею, кількох замітних вулиць Мангетену, ми заїхали до дому наших кузинів, в якому відбулася гостина. Кузин міг нас погостити, маючи ресторан, положений при автостраді. Ресторан був отворений 24 години. Тут заїжджали водії (шофери) на сніданок, чи перекуску. Він був власником спільно з одним лемком, а лемки мають торговельний хист.

В хаті мого кузина зібралася невеличка група свояків та знайомих. По кількох чарках віскі розв'язалися язики. Присутні завели розмову про війну та її недостатки, яких найменше відчували Сполучені Штати Північної Америки. Тут не було тих недос-

татків, якими терпіла в меншій чи більшій мірі Європа, залежно від країни, її багатства та способу правління. На Європу положив свою тяжку ногу, щобіт сердитий німець, витискаючи все, що можна було витиснути.

Я не згадував цього, що діялося на наших рідних землях, про ці страшні події, мало для них зрозумілі. Однак між ними був приявний мій один кузин, що стратив свого сина, якого большевики розстріляли за приналежність до УПА. Пощо ятрити рани. Тоді зродилася в мене думка представити як найбільше об'єктивно події на наших землях. Так зродилася думка про майбутню книжку: «Проти хвиль».

Оглядаючи обстановку хати та тих, що в ній жили, я запримітив дорослу дочку, яка була в Черчі десятилітньою дівчинкою, а тепер стала дорослою надзвичайно пристійною панночкою, ученицею в коледж. Дивлячися на її свіже личко, видно було в ньому цю притягаючу силу свіжости і молодости.

Пізно вночі ми положилися спати. Однак в мене не затерлося враження руху корабля, що не давало мені переспати спокійно ночі. Ранком оглядав я цю дільницю Нью-Йорку, де мешкав мій кузин, а називалася вона Форест Гіллс. Тут видно було будівельний рух, було повно робітників, одягнених в робітниче плаття. Близько було багато магазинів, де крім продуктів їди, можна було дістати доволі всього, все, що тільки душа забажала. Бачучи ці, в більшості дерев'яні магазини, досить примітивно влаштовані, я вважав їх за тимчасові, споруджені для вигоди робітників, щоб не потребували їхати до міста. Аж пізніше я довідався, що вони на стало побудовані. Американець дивиться на внутрішню вигоду, а не на зовнішній вигляд.

Я був цікавим, чи їхня гарненька доня володіє як слід українською мовою, мовою своїх батьків. Далі мене цікавило, чи знає вона дещо з української історії, з історії української літератури. Щодо мови, то вона досить добре висловлювалася українською мовою, дещо з акцентом нашого рідного села Черча. На історію взагалі звертають в американських коледжах менше уваги. Історію знає найкраще цей, хто вибирає історію, як свою спеціальність. Загально вона в усьому добре орієнтувалася. Знання української мови вона завдячує своїй матері, яка зверталася до неї все українською мовою.

Наступного ранку ми вибралися на залізничну станцію Гранд Централь, щоб виїхати до Рочестеру. Тут ждали мене ще дві кузинки з їх матір'ю. Я знав нашого знайомого, якого називали Кіндратовим Михайлом і котрий був нашим свояком з маминої родини. Вони принесли із собою пуделко помадок, які придалися нам у дорозі. Гранд Централь, станція залізниці, побудована під землею, зробила на мене колосальне враження. Туди заїжджають поїзди з подорожніми. Ми всіли до поїзду. Нам казали подивитися з вікон на Гарлем, де живуть пуерториканці та чорні та де видно страшний бруд. І ми дійсно дивилися на брудні, занедбані доми, на вулиці, де було багато сміття, кинених часописів тощо. Так виїхали ми поза Нью-Йорк. Нам всміхнулося весняне сонце. Перед нами стало знову питання, що принесе нам майбутність, щастя, спокій, чи боротьбу з важкими умовами життя, не при звичаєні до цих умов у чужій країні.

Поїзд мчить, летить мов вітер. Вози просторі, з усіх сторін замкнені, туалети особні для мужчин та

осібні для жінок. Сидження звернені всі в одну сторону. Сидженням можна кермувати в різні сторони.

Після дев'ятох годин їзди ми опинилися в Рочестері, місці мого призначення. Станція в Рочестері невелика. Мене очікували: мій спонзор Володимир Гавриляк, мій шкільний товариш Іван Мурин та багато інших.

РОЧЕСТЕР — МІСТО КВІТІВ

В якомусь часописі я вичитав, що місто Рочестер добуло титул найчистішого міста в нью-йоркському стейті. Рочестер називають також містом квітів. В Рочестері живе Мирослав Січинський, якого відвідав Микита Шаповал, коли був гостем в Сполучених Штатах Північної Америки. Шаповал назвав теж Рочестер містом квітів. Цю назву завдячує Рочестер, мабуть, Гейленд Паркові, де виплекано сотні родів бузку. Рочестер святкує свято весни, коли вони розцвітають, називаючи це свято — «святom бузку» (лайлек тайм). На цьому святі є різні імпрези, між іншим, був там виступ українського хору в народніх строях. Тоді вибирають «королеву бузку», одну з найкращих дівчат міста.

Треба замітити, що в Сполучених Штатах Північної Америки є два міста, що носять назву Рочестер. Один в нью-йоркському стейті, другий в стейті Мінезота. В цьому останньому існує славна клініка братів «Майо», знана в світі зі своїх досягнень в медицині. Щорічно вона видає томи «Вибраних лекцій» зі своїх досягнень на полі медицини та хірургії. Знова Рочестер в нью-йоркському стейті є осідком великої індустрії. Він є осідком знаної в цілому світі робітні фільмів, фотографічних апаратів, взагалі оптичних приладів. Її центральна будова була до недавна най-

вищою будівлею Рочестеру, його хмарочосом. Взагалі фірма Ісман-Кодак займала та займає домінуюче становище серед рочестерських гігантів. Фірму Ісман-Кодак заложив Ісмен, що терлячи на рака горла, поповнив самовбивство. Він залишив у завіщенню кількадесят мільйонів рочестерському університетові, який вдержує себе з відсотків та інвестицій від вкладених грошей. Крім цього ще діють оплати студентів.

Музична школа Ісмана — це теж діло його капіталу. В новопобудованім театрі Драйдена висвітлюється старі фільми минулих епох. Дім Ісмана-Кодака є відчинений для публіки. Є в ньому органи, на яких грають знавці цієї музики. Є там оригінальні олійні образи мистців минулих епох, як Вен-Дика, мистця світла та тіні Рембрандта, сильно розвинених м'язів Рубенса.

Блукаючи вулицями Рочестеру, мав я спроможність краще пізнати місто та його діляниці. Північну частину міста займають поздовжні Авеню з попереочними вулицями. Є ними Клінтон Авеню, Джозеф Авеню, що його продовженням є Сенека Авеню. Гадзон Авеню, Портлянд Авеню, Гудман Авеню. Є це ті Авеню, які замешкують євреї. поляки, українці, литовці. Поляки скупчені при Гадзон Авеню, де є польський костел св. Станіслава, польські народні доми, ресторани, між ними втискаються українці та литовці. Євреї скупчені при Джозеф Авеню, де є їх божниця. Українці зосереджені тепер при Гудман Авеню, де будується нова церква для українців з новоприйнятим календарем. Українці мають дві церкви, одна для тих, що прийняли новий календар, друга для тих українців-католиків, що держаться старого календаря. Православні українці мають теж дві церкви, деколи

аж три, залежить це від фондів та приявности священика. При церквах існують школи, де вчать дітей української мови. Ці школи є затверджені стейтовими шкільними властями. Загально справа збереження рідної мови не представляється дуже рожево. Все це залежить від батьків та їх наставлення до науки української мови.

ОРГАНІЗАЦІЙНА СІТКА УКРАЇНЦІВ У РОЧЕСТЕРІ

У самому Рочестері є понад 30 українських організацій різного роду: політичних, фінансових, спортових, релігійних і т. п. Всі вони в ряцях великих братських централъ: Українського Народнього Союзу, Українського Робітничого Союзу, Провидіння, Народньої Помочі тощо. Мабуть п'ять організацій має свої власні домівки, декотрі з них досить імпозантно представляються. Є тут кілька відділів Українського Народнього Союзу. Заходить питання, чому стільки товариств? Секретарі братських відділів дістають 7% від інкасованих грошей. Наприклад, товариство має 500 заасекурованих членів, котрі вплачують щомісячно три тисячі долярів, сім відсотків робить 210 долярів, які дістає секретар за свою роботу. Крім того секретар ще побирає певну суму від нововписаних членів. Найбільше буває таких товариств при церквах.

Я, приїхавши з Європи, вписався до товариства імені Михайла Драгоманова, котре було відділом Українського Робітничого Союзу та містилося в домівці «Народнього Дому», що був знову відділом Українського Народнього Союзу. Цей відділ називався колись «Вільними Козаками» та мав поступову марку. Однак з часом «Вільні Козаки» стали невірними. „Народній Дім», чи інакше «Вільні козаки» розпоряджали

великими сумами в банку, що їх опісля зужили на прибудівку, яка тільки опоганила загальний вигляд досить естетичної будови. Про платне місце секретаря в обох організаціях велася боротьба, що прибирала досить арогантні форми.

Як уже я згадував у першій частині своїх споминів п. н. «Проти хвиль», до Сполучених Штатів Північної Америки виїхало багато галицької інтелігенції як: адвокатів, лікарів, інженерів, учителів, священиків. До Рочестеру в нью-йоркському стейті скеровано родину Драгоманових, яка багато зробила для української справи. Складалася вона з проф. Світозора Драгоманова, його дружини Антоніни, дочки Люсі та зятя Іллі Демиденка та їх двоє дітей. Чому не післано їх до відповіднішого Скрентону є і досі загадкою. Чи не відіграло тут ролю місце редактора «Народньої Волі», яке побоювалися стратити тодішні редактори? До Рочестеру вислали вони їх з таким адвокатським аргументом: мовляв, в Рочестері існує товариство Михайла Драгоманова, тож його завданням є в першу міру подбати про родину Драгоманова. Таким способом родина Драгоманових опинилися в Рочестері та в міру сил та можности стала працювати для українського народу.

Хоч це не моя ділянка я виголосив реферат про потребу української кредитової кооперації. Зять Драгоманова Ілля Демиденко взявся з енергією її перевести в діло. Кооперативу оснований на федеральному статуті. Проф. Світозор Драгоманів, Ілля Демиденко, автор цих рядків, Іван Мурин належали до членів основників. Дуже інтензивно працювало Товариство сприяння УНРаді, в яке вложив багато праці колишній інспектор УРС, пан Дмитро Ерстенюк. Рочестер не має багато діячів давніх демократичних угруповань,

тому терен тяжкий для розвитку інтензивнішої праці. Треба було промовляти, переконувати, деколи напирати на деяких людей, щоб жертвували на УНР.

Ідеологічною поступовою організацією була безумовно «Вільна Громада», що була подібною організацією, якою була «Оборона України». В «Обороні України» працювали колись Мирослав Січинський, Микола Цеглинський, Ярослав Чиж та багато інших. Стояла вона безумовно на соціалістичних позиціях. Безперечно соціалістом, послідовним у своїй програмі був Микола Цеглинський. Він був сином українського письменника, великого українського патріота, посла до австрійського парламенту, директора української гімназії в Перемишлі, що виховав кілька генерацій української молоді. Його батько називався Григорій, був знаним як драматург.

Не знаю яким способом Микола Цеглинський опинився був у Швейцарії під час першої світової війни. В тому часі перебував у Швейцарії Л. Рибалка, котрий видавав там соціалістичний часопис п. н. «Боротьба». Рибалка в противенстві до інших українських соціалістів не орієнтувався на побіду центральних держав. Побут у Швейцарії, акція Рибалки, мабуть, були тими причинами, що зложилися на те, що опісля Миколу Цеглинського обвинувачено в орієнтації на Росію.

Є безперечним фактом, що «Оборона» далі вела свою роботу, але поділилася на дві групи:

1) група Миколи Цеглинського з осідком в Нью-Йорку, що видавала «Оборону»,

2)) група Мирослава Січинського та В. Левицького, що видавала часопис п. н. «Громадський Голос».

Безумовно, Микола Цеглинський належав до

найздібніших українських журналістів. Я теж належав до співробітників часопису «Оборони» та помістив у ній около п'ять статей. Моїми статтями були: «Хто винен?» (З нагоди 25-ліття існування Організації Українських Націоналістів) «Колишні українські соціялісти на еміграції», «Соціалізм етичний та соціалізм науковий» та інші.

Після смерти Миколи Цеглинського я силкувався далі видавати «Оборону». В тій цілі я скомунікувався з групою «Оборони України», яка була під його впливом. Я виїхав до Нью-Джерзі та в одного з членів «Оборони України» я виголосив реферат п. н. «Як буде виглядати наступне число «Оборони». Всі члени згодилися на дальше видавання «Оборони». Число видруковано, папір заплачено. Оставало тільки розіслати «Оборону» давнішим передплатникам. Лихим духом організації «Оборони» групи Цеглинського був С. Кор. Перший раз я його побачив у готелі, де я ночував і де мене відвідав він, спільно з оборонцем Янишином. Був це кремезний парень, який нікого не респектував, крім грубої фізичної сили. Якими аргументами він переконав оборонців занехати дальше видавання «Оборони», а вже видане число не розсилати, а його знищити. Він так казав оборонцям: д-р Дмитрів нічим не ризикує, він бідний. До нього відноситься прислів'я: «Тікай діду, село горить! — Я йду далі!». Але ви ризикуєте своїми хатами над морем. Якщо Дмитрів пічне писати проти д-ра Стахова, то Стахів адвокат, процес виграє, а ви заплатите всі з тим зв'язані видатки.

Причиною, чому С. Кор. став оборонцем д-ра Стахова, була ця обставина, що його дружині, занятій в офісах «Українського Робітничого Союзу» не годилися рахунки. С. Кор. думав, що за радою Ста-

хова ще підождуть і шило не вийде із мішка на яву. Однак помилилися, бо Контрольна Комісія мусіла виявити все те.

Покійний редактор Микола Цеглинський вмів з ними заходитися, працюючи з ними такий довгий час. В Рочестері мав я одного прихильника Миколи Цеглинського. Був ним І. Дорош, що навіть мав окремий відділ УРС.

Тепер на сторінках української преси ведеться гаряча дискусія, яким способом захвати українську еміграцію від денационалізації? Мені попала в руки книжка американських авторів п. н. «Поза пунктом стоплюванні в казані», в якій вони розглядають питання, чому деякі чужинці не американізуються взагалі, а декотрі досить поволі. Це дало мені стимул розглянути це питання з української сторони. Коли приглянутися ближче цьому питанню в нас, то впадає під теперішній час такий факт: американізація поступає скорим темпом у давніших греко-католиків, зараз українських католиків, а не видно її в православних. Ось де причина: Колись греко-католицький священик не знав англійської мови, або знав її слабше, тому було йому вигідніше виголосити проповідь по-українському, чим по-англійському. Тепер парохами українських католицьких парафій є переважно священики тут виховані та уроджені, тому для них вигідніше виголошувати проповідь по-англійському, або взагалі відправляти ціле Богослуження в англійській мові.

Муринів держить поза казаном стоплювання їх раса, так само є ще така сама справа з пуерториканцями, до того ще діє еспанська культура, література та пісні. У євреїв спомалює денационалізацію релігія, в італійців література, музика та пісні. В українців

приспішує денаціоналізацію неосвіченість, недостаток заінтересування рідною культурою, літературою, мовними проблемами. Церква могла б багато вдіяти. якщо не існували б заінтересування англійщиною.

У нас багато вдіють рідні пісні, в яких пробивається любов до рідної землі, до людей, що її замешкують. Багато серед молоді врятує Пласт, СУМ, ОДВ та інші українські організації, що в цілості підлягають Українському Конгресовому Комітетові. Організацій у нас є багато, але мало роботи, головню цієї роботи, що вміла б спинити денаціоналізацію.

Школа української мови мусить бути поставлена на належній висоті, заангажувати сили, які мають педагогічні студії.

ВЕЛФАР АЙЛЕНД

У зв'язку зі вставленням мадярського лікаря Ваша, я дістав місце лікаря в Домі Депendentів, на Вельфар-Айленді. Мусів перед тим перейти лікарські оглядини в одного лікаря, що мав нагляд над лікарнями на Велфар-Айленді.

Велфар Айленд, — це невеличкий острівце, положений у свідній частині Мангетену, окружений зі всіх сторін водами Атлантику. Він переходив різні перипетії, заки став власністю міста Нью-Йорку. Першою білою людиною, що купила цей острівце від індіан, був сам губернатор Ван-Твіллер. Після нього став його власником британський офіцер, капітан Джон Менінг. Він віддав його, як придане, своїй прибраної дочки, Робертові Блеквелові, який з нею оженився. В 1928 році придбало цей острів місто Нью-Йорк та призначило його на осідок своїх різних установ. Спочатку була там в'язниця та зв'язані з нею

різні робітні, в яких панував безпорядок. Щойно по заведенні порядку став він осідком лікарень та інших добродійних установ.

Велфар Айленд є вповні ізольований. Зі всіх його сторін обливають його хвилі атлантийського океану. Дістатися на острів можна або поромом з 78-ої вулиці Мангетену до лікарні Метрополітен, або з мосту Квінборо, спеціально до цієї цілі побудованим елеватором. Цей елеватор є десятиповерховою спорудою, якою дістаються на цей острів не тільки піхотинці, але теж особові авта та малі й середні троки.

Щоб його оглянути, треба мати перепустку. виставлену лікарнею або якоюсь іншою добродійною установою, яка має свій осідок на острові. Заки став цей острів дійсно добродійним, яке то слово міститься в його англійській назві, треба було завести порядок, бо на острові діялися несамовиті речі. Про цю господарку та відносини в в'язниці писали часописи та взивали уряд положити кінець цій страшній господарці та завести відповідний порядок.

Кліка фаворизованих в'язнів управляла в'язницею та робітнями. Доходи черпали вони зі широко розгалуженої торгівлі наркотиками. Преса підняла крик, писала про фаворитизм протегування, насильства, дегенерацію. В 1934 році для поправи відносин на острові призначено комісаря Остена Мек-Корміка. Він запровадив порядок на острові, а саме це найголовніше: він переніс в'язницю на сусідній острівчик «Райкерс Айленд». Він захитав цю систему, при якій 200 в'язнів жило як королі, а решта голодували. Аж тоді Велфар Айленд став дійсно островом доброчинности.

В самій середині острова находився Дім Депендентів. Зараз він не існує, його як відділ прийнято до

новозбудованого модерного госпіталю, що носить назву «Бирд С. Коллер Меморіал Госпіталь». Він знаходиться на північному кінці острова. Цей госпіталь недавно збудовано. Він розпоряджає найновішими приладами фізикального лікування. Недалеко нього знаходиться лікарня «Метрополітен», збудована в 1839 році. Вона була колись найбільшою лікарнею Нью-Йорку з 1385 ліжками. На південному кінці острова знаходиться нью-йоркська міська лікарня з 1000 ліжками.

В 1939 році збудовано резиденцію для медичних сестер, які обслуговують всі лікарні на острові, яка може помістити 700 медсестер.

Дім Депендентів складався з 56 будинків, призначених для 1800 старших, хронічно хворих осіб обох статей. Є тут два великих костелів для релігійного обслуговування старших осіб: католицький та протестантський. В останньому часі збудовано дім молитви для осіб єврейського віровизнання. В менших будинках містився рентгенологічний відділ, лабораторії та аптечка. В окремому будинку міститься госпіталь для невилічимо хворих людей на рака (пістряка). В ньому випробовують нові ліки, їх діяння на злосливий новотвір, різні запалення в людей, в яких слаба відпорність на інфекцію.

Велфар Айленд невеликий, ледве півтора кілометра довжини, а пів кілометра ширини. Завдяки зайнятого там лікаря мадярського походження одержав я місце в Домі Депендентів. Умови прийняття 150 доларів місячно, харч та приміщення. Я був дуже вдоволений з цього місця, воно було тихе, спокійне. ідеальне для науки. Моїм головним завданням було належно приготувитися до екзамену в цілі одержання

ліценції на виконання приватної лікарської практики. Д-р Ваш приготувався теж до лікарського екзамєну, тому при столі ми могли дискутувати про деякі питання екзамєну. Ваш добре визнавався в матеріалі, але в нього не було відваги засісти до іспиту. Нью-Йорк зі своїми бібліотеками давав більше змоги опанувати матеріал, чим яке інше місто. Крім цього в Нью-Йорку двох лікарів приготувало до екзамєну кандидатів. Існували писані лекції скондензованого іспитового матеріалу, що їх можна було купити навіть у цих лікарів, що приготували кандидатів до екзамєну. Я купив обидва писані на машині курси. Крім цього я вивчав підручники. Загально беручи статистичні дані, поміщені в органі Американської Асоціації лікарів, тільки що третій кандидат переходив іспит, тож я виніс висновок, що мої відповіді мусять бути докладніші, більше скондинзовані.

Дім Депендентів мав п'ять лікарських сил. Найстаршим віком був д-р Бенеші. Він був віденцем, хоч його прізвище звучить по-мадярськи. Він був отоларингологом та написав підручник хворіб носа та вуха. Він ходив, опираючися на паличці, деколи ставав, відпочиваючи кілька хвилин, а потім знову йшов. Це пригадувало симптом артеріосклерози, знаний під латинською назвою «Клявдікаціо інтермітенс». Чи це була артеріосклероза, є питанням, на яке відповідь він носив сам у собі. Він любив часто жартувати й то нераз зі своїх колег, які ставали жертвою його «віців». Був учинним. Виконував усе те, що його хтось просив. Він найрадше колегував з д-р Фельдман, лікаркою жіночих хворіб, яка, мабуть, теж походила з Відня, або якогось іншого міста в Австрії. Вони розмовляли між собою німецькою мовою з віденським акцентом.

Д-р Фельдман вела жіночий відділ, приміщений у двох будинках. Старших жінок було багато менше, чим чоловіків. Вона була надзвичайно сумлінна в виконуванні своїх обов'язків, служила прикладом гідним наслідування. Любила побут у великому місті, де все губиться, де ніхто людиною не інтересується.

Д-р Ман походив з Будапешту. Коли два попередні лікарі були вже в Нью-Йорку перед другою світовою війною, то д-р Ман приїхав по другій світовій війні. Він чудом оминув долю багатьох євреїв, а саме долю нелюдської гітлерівської екстермінації. У нью-йоркському стейті існував розпорядок, на основі якого ті лікарі, що покінчили медицину перед першою світовою війною, не потребували нострифікувати, здавати екзамену, щоб вести приватну практику. Він скористав з цього розпорядку та відкрив ординацію в Мангетені, в тій дільниці, де є найбільше населення, що походить з Угорщини та Австрії. Я часто був гостем у його домі. Йому приходилося запізнаватися з новими ліками та новими методами лікування.

Мій знайомий колега д-р Ваш був наймолодшим лікарем в Домі Депендентів. В Будапешті, звідки він приїхав після другої світової війни з своєю дружиною, пристійною, привабливою мадяркою, був він рентгенологом. Він тішився великою симпатією серед колег, медсестер та пацієнтів. Крім праці в лікарні, він пильно вивчав усі дисципліни, які були йому потрібні до екзамену, однак вагався приступати до нього. В будинку призначенім для службовців Дому Депендентів, дістав я малу, але вигідну кімнату в крилі, призначеному для лікарів, якою надзвичайно втішився. В ній розложив я свої скрипти та книжки та виробив плян праці, якого пильно придержувався.

Дім Депендентів — це стейтова установа для старців та осіб з хронічними недугами. До неї приймають осіб, за яких платить якась добродійна установа, або хтось з родини. Я був свідком сварки між батьком, а сином. Батько при ньому скаржився, що віддав йому всі свої ошадності на відчинення бізнесу, а тепер опинився в домі убогих. Ще в Рочестері, працюючи в повітовому шпиталі, мав я нагоду бачити ще інший випадок. Один пацієнт, поляк з Кам'яця Подільського, батько двох вже замужніх дочок, оповідав мені, що його дружина померла, а він купив тоді місце й для себе. Сталося, що однієї ночі він помер. Лікарня повідомила його дочки, але з них жадна не явилася. В Америці зустрічається багато таких фактів. Старша людина та батьки дітей не зазнають цієї пошани, що в Європі.

Служба лікаря в Домі Депендентів не була тяжкою. Ми розпочинали працю в десятій годині, що тривала до п'ятої з двогодинною перервою на обід. Раз на п'ять днів припадала нічна служба. Після нічної служби був день вільний для лікаря, який виконував цю службу. Нічна служба накладала на лікаря багато відповідальності. Це вже старші пацієнти, з якими може приключитися якась гостра хвороба. Найбільше старші люди мають захворювання серця. Це буває наслідком високого тиску крові. Високий тиск крові ушкоджує серцевий м'яз так, що багато пацієнтів з високим тиском крові є кандидатами коронарної склерози, опісля тромбози, інфаркту серця та наглої смерті.

Багато праці в нічній службі забирають припадки смерті. Тоді лікар, який має нічну службу, мусить зайти до кімнати помершого, ствердити його

смерть. Далі мусить зайти до бюро, відповісти письменно на запитання, поставлені в квестіонарі. Це займає багато часу. Смертність в Домі Депендентів була велика, взявши до уваги ту обставину, що тут перебували старші віком люди. Нераз приходилося переводити всю цю процедуру два до чотири разів під час однієї ночі.

Пацієнтами в Домі Депендентів були старші віком люди зі загальною артеріосклерозою, артеріосклеротичними змінами судин, високим тиском крові, тяжким артритизмом, деформуючим кінчини, діабетом, мультипльною склерозою. Дуже багато пацієнтів мало легкі забурення нервів та психіки. Надзвичайно шкоре темпо життя робить людей нервовими, психічно хворими. Існує багато лікарень спеціально призначених для лікування психічно хворих. Під час побору рекрутів у часі другої світової війни 17% поборових відкинено з огляду на психічні хвороби. В домі Депендентів велика кількість пацієнтів терпіла від легких психічних забурень. Один пацієнт, що був колись асекураційним агентом ввесь час повторював формулу для зискання клієнтів.

На острові «Велфар Айленд» розплодилися сильно шурі. Вигубити їх не вдавалося. Пострахом для них були коти, що їх було на острові кільканадцять. Один з пацієнтів збирав недоїдки та годував ними котів. На його свист збігалися коти та пожирали недоїдки, що їх він приносив. Крім котів пострахом для шурів були меви, які сідали ранком на залізну огорожу острова та спокійно обсервували, як поміж камінням бігали шурі.

Крім адміністраційного будинку, був ще будинок для службовців, в якому, крім лікарів, жили ще

особи зайняті в адміністрації Дому Депендентів. Були ними секретарі, книговоди, працівники лябораторій прибиральники, магазинери. Більшість зайнятих робітників творили пуерториканці. Вже ранком, після пробудження чув я тужливі еспанські пісні порториканських прибиральників, які йшли до праці. Лікарі зайняті на острові в Домі Депендентів мали осібну їдальню, спільну з дієтерками. По американських лікарнях введено інституцію дієтерок. Їхнім завданням було означувати кількість та якість поживи для різних груп хворих, фізичних та умових робітників. Були це молоді дівчата, які були на практиці в Домі Депендентів.

В часі неприявности д-р Фельдман, коли вона мала після проведеної ночі вільний день, я міг подивляти її пильно ведену картотеку хворих. Вона взяла, мабуть тому ще місце, бо любила побут у великому місті.

Побут в Домі Депендентів належить до найкращих днів мого побуту в Сполучених Штатах Північної Америки. Наскрізь товариське відношення колег, ідеальна співпраця, все це вплинуло успокоюючо на мене, коли взяти до уваги те, що доводилося мені пережити в часі моєї приватної практики в Рочестері. Покидаючи Велфар Айленд мені було важко попрощатися з товаришами спільної праці.

НОСТРИФІКАЦІЯ СТУДІЙ

Держава з організацією лікарів даної країни не допускає навіть своїх громадян до виконання лікарської практики без нострифікації заграничних студій. Нераз стрічаються навіть непоборимі труднощі в до-

пущенні до нострифікації. Польща, щоб не допустити до збільшення української інтелігенції, давала дозвіл на нострифікацію по кількох роках чекання. Мені приходилося нострифікувати медичні студії у Варшаві по кількох літах чекання і то за вставленням певних осіб. При тім треба було вписати три семестри та здавати усі предмети, предмет за предметом та платити іспитові такси.

Прийняття до нострифікації в нью-йоркським стейті наступило скоро без довгого очікування, коли мав я всі папери в порядку. Екзамен в Нью-Йорку здається протягом двох днів. Першого дня здається теоретичні предмети як анатомію, фізіологічну хемію, фізіологію, другого дня клінічні предмети. Деякі питання були досить тяжкі, наприклад: нарисувати переріз якоїсь частини тіла з перебігом м'язів, судин, цєбто артерій та вен, нервів та лімфатичних залоз. В Нью-Йорку, де здає екзамен дуже багато студентів, нема досить місця в якійсь медичній установі, тому треба було послуговуватися залею, винаймленою від війська. При кожному уставленому столику сидить напроти себе двох студентів, що пишуть відповіді на задані питання. Ходять поголоски, що листок з питаннями друкують в друкарні на якомусь відлюдному острові, мабуть, у якійсь тюремній робітні. Був, однак, випадок, що друковані питання дісталися в руки заінтересованих студентів. Тоді уневажнено всі екзамени.

В залі панує безмежна тишина, чути тільки кроки наглядачів та наглядачок, виделегованих нью-йоркським університетом в Албані. На кожний предмет давали дві години часу. Треба було відповісти на 7 - 10 питань, залежно від предмету.

В Нью-Йорку двох лікарів підготовляло студентів до екзамєну для одержання ліценції виконувати лікарську практику. Ці курси були літографовані та можна було їх купити. Я їх купив, до того ще доповнював їх виписками з різних підручників, авторами яких були екзамінатори. Отже, до екзамєну я був солідно підготованим. У другій половині грудня 1952 року одержав я вістку, що я перейшов екзамєн з успіхом. Я був надзвичайно тим вдовоаний та взявся до відчинення приватної лікарської практики в Рочестері. Приватна лікарська практика в Сполучених Штатах Північної Америки виглядає трохи інакше, як в європейських країнах.

ОДНОМІСЯЧНИЙ КУРС МАТЕРИНСТВА В МЕДИЧНІМ ЦЕНТРІ, ДЖЕРЗІ СІТІ

Між способом лікування в західньо-європейських країнах, а лікуванням в Сполучених Штатах Північної Америки, що надає тон, існують певні різниці. Ці різниці вивчав я в перших роках свого побуту в Америці. Я вплатив сто доларів за курс породництва в материнському шпиталі в Медичному Центрі Джерзі Сіті.

В західній Європі лікар більше індивідуалізує, його рецепт це комбінація кількох ліків, що від них залежить його та пацієнта успіх. В Сполучених Штатах Північної Америки існує багато фармацевтичних компаній, які дають лікарєві в руки вже готовий лік, він потребує тільки пам'ятати назву ліку. В Сполучених Штатах Північної Америки кожна родина має свого родинного лікаря, до котрого ходить на перевірку свого здоров'я. В Європі відвідини лікаря бу-

вали тільки тоді, коли пацієнт захворів. Лікар стає тут опікуном здоров'я родини.

Курс породництва дав мені змогу пізнати, як пробігають породи в лікарні. При породі тут застосовують наркозу, тому порід проходить безболісно. Тут дуже часто застосовують при кінцевій стадії виходові кліщі. Це прискорює порід, лікарня зискує на часі, якщо цього дня багато породів нагромадилося. Дуже рідко буває тут проведений нормальний порід, взиваючи породіллю до вжиття сили тиснення. Я був свідком такого випадку, коли лікар, зв'язаний з тим шпиталем хотів у своєї пацієнтки провести нормальний порід. А що цього дня було багато породів, старша медсестра покликала оператора, який докінчив порід із застосуванням виходових кліщів.

В породовій залі кожна медсестра мала призначене їй місце, а разом з ним теж зв'язане з ним завдання. Побут в повітовій лікарні Монру в Рочестері нью-йоркського стейту, практика на Велфар Айленд в Нью-Йорку та материнському шпиталі в Джерзі Ситі дали мені змогу пізнати ближче різниці різних підходів до хворого та оминати помилок перших днів моєї праці в американських медичних установах. Щоб дістатися до Медичного Осередку в Джерзі Ситі треба було вставати дуже рано, їсти снідання в одній з каварень в Джерзі Ситі. Обід їв я в лікарні, таксамо вечерю. Приїжджав до своєї кузинки, в якої я замешкав, досить пізно вечером.

Після одномісячної праці, відїхав я до Рочестеру в нью-йоркському стейті, де працювала моя дружина, де задумав я відчинити приватну лікарську практику.

НЬЮ-ЙОРК — СВІТОВЕ МІСТО, МОЇ МАНДРІВКИ ВУЛИЦЯМИ НЬЮ-ЙОРКУ.

Заки від'їхав я до Рочестеру на постійний побут, запізнався я ближче з цим великим містом, яке має інтернаціональний характер. Живе тут більше євреїв, чим в державі Ізраїля, є тут велика кількість пуерториканців, котрі послуговуються еспанською мовою, значне число італійців та багато інших народностей, між ними кількадесят тисяч українців.

Нью-Йорк представляється найкраще вечером, коли освічені вулиці, миготять різнокольоровими світлами реклями, на хідниках повно людей, яких реклями заманюють вступити до крамниць, або оглядати виставові вікна. Чого тільки не вживають до реклями. От на одному будинку Бродвею випускає мужчина клуби диму. Ця рекляма папіросок та тютюну. Безумовно найкращою дільницею Нью-Йорку є Мангетен. Тут зосереджується життя Нью-Йорку. Мангетен порівнюють до шахівниці. Повздовж тягнеться Бродвей та авеню, поперечно вулиці означені числами, починаючи від першої, а кінчаючи далеко поза сотнею вулиць, котрі щороку побільшується. Найкращою Авеню є П'яте. Тут видно найкращі споруди як: Імперіальний Будинок, найвищий пам'ятник архітектури в світі, Рокефелерів Осередок, що складається з кількох хмарочосів, далі катедра св. Патрика, осідок кардинала Спельмана. В місці, де Бродвей перетинає 14 вулицю, знаходиться площа, названа "Унійним Сквером". Вона та околиця, зв'язані з радикальним рухом. Тут видається комуністичний часопис: «Дейлі Воркер», тут знаходиться школа соціальних знань, Інтернаціональний Робітничий Орден, Унія цивільних вольностей, Американська Ліга для Миру та Демокра-

тії. Площа служила дуже часто місцем зібрань радикальних елементів, соціалістів, анархістів, індустріальних робітників світу. День 22 серпня 1927 року був речинцем, призначеним на страту двох анархістів: Ніколя Сакко та Бартоломея Ванцетті. Сподівалися великої демонстрації, тому на даху шестиповерхового дому уставлено машинові кріси. Однак, більше як п'ятитисячна маса народу, яка уставилася для демонстрації, заховувалася спокійно, перемаршовуючи в напруженні та смутку.

Нью-йоркська Публічна Бібліотека є другою після вашінгтонської відносно кількості книжок, бібліотекою в Сполучених Штатах Америки. Вона має 51 відділів, а 11 підвідділів. Мене інтересував відділ славістики, що представлявся дуже бідно. Навіть не міг найти «Історії України-Руси» Михайла Грушевського. Є тут відділ рідкісних друків, між ними копія Гутенбергової Біблії.

Гарно представляється Центральний Парк, куди ховаються нью-йоркські громадяни перед надмірною спекою. Будинок Об'єднаних Націй, побудований після другої світової війни, побіч його висоти та об'єму не представляє нічого замітного.

Мені осталося не багато часу, щоб запізнитися ґрунтовно з Нью-Йорком та його особливостями. Ні в одному місті світа не можна найти стільки людей різних рас та народностей. Шпенглер назвав такі міста світовими містами. Вони затратили свій національний характер. Нью-Йорк став таким світовим містом після громадянської війни. Цю подію назвав Шпенглер найзнаменнішою подією минулого сторіччя. Не є моїм наміром описувати вулиці Нью-Йорку на спосіб друкованих провідників для туристів. Хочу поділитися своїми враженнями, які зродилися в мене

під час моїх мандрівок вулицями Нью-Йорку. В дійсності Нью-Йорк складається з дільниць, які можуть бути самі самостійними містами, а саме: Мангетен, Квінс, Бруклін, Бронкс та Річмонд.

В Нью-Йорку осідали європейські емігранти там, де вони могли дістати працю, де їх розуміли. коли вони ще не вивчили англійської мови. Поляки та українці осідали серед євреїв. Так поставала єврейсько-польсько-український осередок. Так є це в Нью-Йорку та інших великих американських містах. В Нью-Йорку зосереджені українці в східній стороні Мангетену, біля 3-ої та 2-ої Авеню. При сьомій вулиці знаходиться українська католицька церква та кілька українських крамниць. Чеська та словацька еміграції зосереджені при 76-79 вулицях. Тут є чеський гуситський та католицький костели та різні чеські організації. Міська бібліотека має понад 10 тисяч книжок у чеській та словацькій мовах. Близько, бо на першій Авеню, є чеський ресторан «Прага», де можна дістати різні чеські страви як: держкову полівку, вепрову печеню з кнедліками та зелім, рощену на сметані. Тут продають оригінальне пільзенське пиво. При барі, попиваючи пільзенське пиво, чехи спорять, чи треба пити оригінальне пільзенське пиво і тим підпірати більшовицький уряд, чи ні. Чим більше спорять, тим більше випивають пільзенського пива.

Німці, австрійці та швайцарці мають свій осередок на 80 вулиці. Є там німецькі ресторани, подорожні агенції, книгарні.

Нова українська еміграція закупила при другій Авеню досить просторий дім на менші імпрези, реферати. сходи. При четвертій вулиці є осідок так званих прогресивних українців, які прихильно став-

ляться до Української Радянської Соціалістичної України.

Блукаючи вулицями Нью-Йорку, я роздумував над ролею міста в житті народу. Чехам вдалося ще перед першою світовою війною опанувати місто Прагу. Більшість крамниць, магазинів були в чеських руках. Побіч німецького існував чеський університет. Десятки середніх чеських шкіл випускали щорічно багато абітурієнтів, які ставали студентами чеського університету та побільшували ряди чеської інтелігенції. У нас в Галичині було ледве кілька українських середніх шкіл. Місто Львів мало польський характер, написи на крамницях були в більшості польські. Українцям в Австрії треба було ще десять літ бути під Австрією, щоб добитися відкриття українського університету та побільшення українських середніх шкіл. Перша світова війна для українців вибухла заскором.

Місто родиться з села, допливу сільської людности до міста. Села кругом Львова були українські, то й Львів мусів би бути по якомусь часі українським. Шпенглер називає селянина вічним, незалежним від культури, що родиться в місті. Шпенглер вважав рицарство та селянство тими чинниками, що вели боротьбу духово проти раціоналізму, політично проти демократії, господарськи проти гроша. Селянин є неісторичним. Так називає його Шпенглер. Тому світову історію він називає історією міст. Силь надає історії третій стан. Релігією третього стану є вільна наука.

Є безперечним фактом, що в часі першої світової війни всміхалася українцям доля здобути повну незалежність. Одним із чинників, що так не сталося було те, що українці, ні в Галичині, ні в Великій Україні не мали опанованих міст. Оглядаючи Нью-Йорк з

його будівлями, хмарочосами, колосальними будівлями, що манять око людини, мимоволі пригадуються слова Шпенглера, що вся ця краса є символікою смерті. Він вважає цей залізнобетонний колос світовим містом, котре стоїть при кінці життєвого шляху кожної великої культури.

ВІДЧИНЕННЯ ПРИВАТНОЇ ЛІКАРСЬКОЇ ПРАКТИКИ В РОЧЕСТЕРІ.

МОЯ НЕВДАЧА В ЗАЛОЖЕННІ ФІЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА НА СЕРЕДНІЙ НЬЮ-ЙОРК

Працюючи в двох лікарнях в стейті Нью-Йорк, набрав я дещо досвіду як поводитися. Моїм головним завданням було відкрити приватну практику, бути зовсім незалежним. оминати завваг молодих шефів лікарень. Приїхавши до Рочестеру, я стрінув одного українця, який купив дім, де давніше жив лікар та вів приватну практику. В цього українця я винайняв три кімнати на ординацію та одну стрихову кімнату на мешкання. Опісля я купив від нього цілий дім. Лікарська практика помалу розвивалася. На одних сходинах Українського Лікарського Товариства в Нью-Йорку прохав мене д-р Роман Осінчук заложити філію Українського Лікарського Товариства на Верхній Нью-Йорк (тепер Середній Нью-Йорк). Д-ра Осінчука я знав давніше, коли він був лікарем Купелевого Заведення «Черче». Я хотів виконати це завдання.

На сходини запросив я усіх лікарів, яких адреси мав у себе, або в декого виклопотав. В Українському «Народньому Домі» я вистарався про залю на сходини. Одного чинника я не взяв був під увагу, а саме

приявності кількох лікарів з Рогатинщини, які з якоїсь причини були ворожо до мене наставлені. І дійсно пошептуванням мене представлено як комуніста, що має якусь ціль у заложенні товариства. Бачучи це, я зрікся від всякої участі в новозаложеному Українському Лікарському Товаристві. Головою вибрано д-ра Подюка з Сиракюз. На тому справа не кінчилася. Я був виставлений на багато небезпек. Бо ті самі люди, які голосили гітлерівські кличі, звернені проти Америки, стали завзятими американськими патріотами, добачуючи в кожному вислові більшовизм, або, щонайменше, вороже наставлення до Америки.

Сходини Українського Лікарського Товариства на Середній Нью-Йорк відбувалися раз у Рочестері, другий раз у Сиракюзах. Я належав до Товариства, платив вкладки, але на сходини не показувався. Голови товариства мінялися. Коли був головою Товариства д-р Йосиф Тимочко, то я одержав бодай запросини на сходини. В часі, коли головою Товариства став д-р Артимович, я перестав їх діставати. Думав, що це є похибкою секретаря, але в тому розчарувався. Справа виявилася вневдовзі. Одного дня д-р Тимочко запросив мене на сходини та обід усіх членів УЛТ, що мав відбутися в першорядному ресторані, а мав коштувати 7 доларів. Я дав згоду туди прийти. Кілька днів перед сходинами одержав я з Сиракюз листа від філії УЛТ на Середній Нью-Йорк, щоб я на сходини не смів появитися, бо більша частина лікарів заявила проти моєї приявності. Ближче вияснення прийде пізніше.

Спеціально в тій справі відбулися сходини всіх членів УЛТ в Сиракюзах. Майже всі члени УЛТ виїхали до Сиракюз боронити своєї децизії. Їхні аргу-

менти були поверховні, не видержували найменшої критики. Так д-р Капітан як аргумент подавав, що мене не прийняли до Стефу Лікарні Сент Мері. тому, що я мав комуністичні погляди. Д-р Артимович бачучи, що дискусія веде до протилежного, а не так. як він собі представляв. забирався від'їжджати, але його спинили рочестерські лікарі. Закид, що мене не прийняли до Стефу лікарні Сен Мері, є доказом донощитва зі сторони певних людей, доказом рабської психіки, культурної відсталости. І дійсно, коли д-р Капітан заходив до мене і зійшла мова про одного помершого колегу, д-р Капітан висловився, що він мені найбільше пошкодив. Д-р Капітан, будучи інтерном, знає добре відносини в лікарні Сант Мері. Ця відмова найбільше мене засмутила, бо вона стала оружжям в руках моїх ворогів. Нею користувалися нераз мої вороги.

В боротьбі зі мною на тім не закінчилося. Те. що опісля сталося переходить межі всякої етики, не тільки лікарської.

ПРИСЯГА ГІПОКРАТА А ЧЛЕНИ УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА НА СЕРЕДНІЙ НЬЮ-ЙОРК.

В усій медицині високо-етичною є присяга Гіпократ, грецького лікаря, котрий жив у 5-му сторіччі перед Христом на острові Кос. де його батько був жрецем святині Асклепійон та передав своєму синові всі ці моральні засади, що ними він користувався. Присягу Гіпократ називають українські автори «клятвою» Гіпократ. Колись уважали епілепсію священною хворобою. Гіпократ вчив, що вона не є наслідком гніву богів, чи якихось інших містичних сил, а во-

на дається лікувати подібними середниками. як усі інші хвороби. Клятва Гіпократата звучить: Присягаю (клянуся) на лікуючого Аполлона, Асклепія, Гігею та Панацію, всіх богів та богинь, беручи їх у свідки, виконувати чесно, відповідно до моїх сил і розуміння таку присягу та розуміння таку присягу та письмове зобов'язання: Поважати особу, що навчила мене лікарського мистецтва нарівні з моїми батьками і в разі потреби допомагати їй в її потребах; її нащадків вважати своїми братами, і це мистецтво, якщо вони захочуть його вивчати, викладати їм безкоштовно і без всякого договору; настанови, усні лекції і все інше в науці передавати своїм синам, синам свого вчителя та учням зв'язаним зобов'язанням і клятвою за законом медичним, і нікому іншому. Я подам режим хворих відповідно їх вигоди та моїх сил і мого розуміння, втримаюся від заподіяння всякої шкоди та несправедливості. Я не дам смертельного засобу нікому, хто проситиме його в мене, і не покажу шляху його вживання. Подібно не буду давати жінчині песарія в цілі спричинення аборту.

Буду держати чистим та святим своє життя та свою штуку. Не буду вживати ножа навіть у тих, що терплять на каміння, а передам їх тим, що є в тому знавцями. В які дома я не заходив би, щоб нести лікарську поміч хворим, я буду все повздержуватися від надмірного злодіяння та шкоди. Спеціально не буду надуживати тіла жінок вільних, і тих, що в неволі. Що не бачив би я і не чув би в часі виконання моєї професії з людьми, не буду їх розголошувати поза границями, а вважати їх святими та таємними. Тоді, якщо я виконаю, а не зломлю присяги, хай живе моя репутація між людьми за моє життя та штуку. Про-

тивно. якщо я переступлю та поповню кривоприсягу, хай противне спаде на мою голову».

ЗНАЧЕННЯ ПРИСЯГИ ГІПОКРАТА

Цілими віками послуговувалися лікарі та університети цією присягою, вважаючи її документом високої моралі лікарської професії. Вона диктувала спосіб лікарської поведінки. На її підставі лікар у лікаря не брав гонорару, ані в його родини. Відступство від неї було прогріхом, було упадком моралі лікарської професії, виявом вузького самолюбства, проявом дегенерації. Лікар повинен нести поміч кожному, хто її потребує без огляду на його національність, расу, кольор шкіри, політичні переконання.

ЧИ УПАДОК ЛІКАРСЬКОЇ ЕТИКИ В ЧЛЕНІВ УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА НА СЕРЕДНІЙ НЬЮ-ЙОРК?

Бойкотування колеги з огляду на його політичні переконання є не тільки грубим нетактом, але глибоке порушення лікарської етики, вкоріненої тисячами літ. Як високо вона стояла за часів грецького лікаря Гіпократу. Не знаю, хто перший подав до розваги цю пропозицію, але це є діявольський помисл, тільки не знаю, чи був це чорт у штанах, чи в спідничці?

Розуміється, що сходини не відбулися. Запросини служили тільки претекстом мене повідомити про бойкот. Між тими, що мене бойкотували більша частина була таких, яких я в своєму житті не бачив. Були це новоспечені лікарі, які не визнавалися в політичних тріах та різного роду політичних угрупованнях.

ЯКІ БУЛИ ПРИЧИНИ БОЙКОТУ МОЄЇ ОСОБИ УКРАЇНСЬКИМ ЛІКАРСЬКИМ ТОВАРИСТВОМ НА СЕРЕДНІЙ НЬЮ-ЙОРК?

Справу бойкоту моєї особи членами Українського Лікарського Товариства на Середній Нью-Йорк розбирали детально сходи́ни, спеціально до цієї цілі скликані, які відбулися в Сиракюзах в приявности делегата Головного Товариства. Як доказ моїх комуністичних симпатій подав д-р Капітан факт, що мене не прийняли до «стефу» католицької лікарні Сант Мері з огляду на мої комуністичні переконання. Заходить питання, звідки лікарня знає про мої політичні переконання? Певне, що про те мусів хтось подати інформації. Імовірно їх мусів подати д-р Капітан, будучи там інтерном. Одного разу д-р Капітан загостив до мого офісу, мабуть, з бажанням виправдати себе. В розмові зі мною він порушив питання мого прийняття до стефу лікарні Сант Мері. Він заявив, що в справі прийняття до «стефу» мені пошкодив найбільше вже померший колега. В це я не вірив так само, як не вірю, що інформації про мої політичні переконання подав хто інший, а не д-р Капітан.

На життєвому шляху творця психоаналізи д-ра Зигмунта Фрейда стрічаємо подібну подію, коли його висміяно членами Віденського Лікарського Товариства за його тези в рефераті про гістерію. Більше не ступила його нога поза поріг цього товариства. Подібно поступив і я в відношенні до проголошеного бойкоту моєї особи згаданим товариством.

КОНФОРМІЗМ ТА ІНДИВІДУАЛІЗМ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ЖИТТІ

Конформізм та індивідуалізм є два протилежні собі поняття, що їх дуже часто стрічаємо в американському житті. Мій дід, — мій замок, каже англієць і не радо впускає до нього чужинця. Моя хата з краю, я нікого не знаю, — каже український селянин. Треба було перевиховання мас, щоб ідею кооперації зробити доступною українським масам. Тільки загроза денационалізації зробила її сприйнятливою і то більше селянству, чим клерові. Все ще годі було допустити селянина поза поріг покою, найвище він міг сісти собі в кухні.

Про американський конформізм та індивідуалізм писало багато авторів, з них оригінальний підхід мають двох авторів, а саме архітект німецького походження Валтер Гропійус та головний представник французького екзистенціалізму, пануючої течії в теперішній філософії Жан Поль Сартр. Архітект Гропійус є більш зацікавлений у своїй ділянці, а саме в будові міст. На його думку американські міста постають безпляново, хаотично. Американець не є заінтересований в консервації минулого так, як нею є заінтересований європеець. Я був свідком, як наш старий емігрант, маючи напаковану портмонетку доларами, дивувався, чому статуя «Свободи» в Парижі, поставлена на пляс де ля Республік, не є «попентована». Американського вояка в Європі не захоплювали старовинні замки, палати, готицькі церкви, що своїми гострими вежами стріляли в безмежні простори. Американець не є зацікавленим у консервації минулого, у ці бльоки каміння серед пустині. Він завалений великою кількістю дібр, що походять з масової продук-

ції, захвалювані попід небеса анонсовими агенціями. Американець затрачує свій власний естетичний смак, власну ініціативу. Він перестає бути самим собою. Ним кермує хто інший, він стає жертвою сугестії, беззмістової реклями. Це все надає йому американська індустрія. Естетика відіграє дуже малу роль, більшу вагу мають комерційні взгляди. Людина видумала машину, вона є дитиною людського роду, людського мозку. На жаль, стає дитина, яку зродила людина, її паном, ба навіть невільник, роботом. Машина змагає здусити всяку думку, всяке змагання до оригінальності. Цю проблему, цебто технічно-машинової цивілізації силкувався з'ясувати чеський демократичний письменник Карель Чапек у своїй драмі п. н. «Р.У.Р.» або інакше: «Россумовські універсальні роботи». Драма РУР була перекладена на кілька мов та придбала Чапеків славу. В ній представлена проблема автоматизму, яка сьогодні непокоїть світ. В драмі РУР біолог Россум вирощує живу протоплазму. Цей його винахід використовує його асистент, щоб продукувати механічних людей, «роботів», які можуть виконувати всяку працю. Є вони надзвичайно дешеві, відживляються відходами та є політично індеферентні. Вони не знають, що таке почування та є нездатні кохання.

Не виконуючи жадної праці людство негенерує, йому грозить загибель. Вирятовує людство двоє роботів, що збагнули таємницю кохання та почали плодитися пдироднім шляхом.

Гропіюса, як архітекта мало інтересує біологічний підхід до проблеми. Він обвинувачує технологію в тому, що вона спричинила занепад людських цінностей. Не машина, але людське серце децидує, яке буде наше призначення, наша доля. Європейця,

що приїжджає до Сполучених Штатів Північної Америки разить цей конформізм в будівництві, де всі доми подібні один до одного. Такий сам конформізм панує теж в обстановці кімнат, «румів». Наші старі емігранти особливо схильні до перенимання умеблювання їх кімнат «румів», в усіх те саме.

Навіть в оцінці людей пристосовують те саме мірило. Людина є стільки варта, скільки доларів має в банку. Байдуже, яким способом вона набула ці долари. В Німеччині з кожним краєм інший стиль будови. Інакше будують баварці, а інакше шваби в Чорному Лісі. Так само в ноші. У нас інакше вбираються гуцули, інакше лемки, а інакше бойки та подоляни. Туристам, які відвідують США впадає в око цей конформізм в одінню. Їм здається, що та сама панна, яка подає їм каву в Сан Франціско, подавала вже їм каву в Нью-Йорку.

Французький письменник та філософ-екзистенціаліст Жан Поль Сартр відвідував США, коли ще війна з Японією не була скінченою, а його відвідини короткі, всього шість неділь, тому в оцінці явищ є він дуже обережний. Деякі його заключення не є оперті на фактах. Америка для нього — це горщик, що перетоплює італійців, поляків, фінів та інші народності в американців, взглядно в американських громадян. Йому пригадувало це метаморфозу Овідія. Він застановлявся над тим, які сили виконують ці метаморфози. В вестибюлі готелю «Ля Пляца» він стрів мужчину, що досить коректно висловлювався по-французьки. Він похвалив його знання французької мови.

Та я француз, — відповів він. Його мати ніколи не покидала Парижа, його родинного міста.

ІНДИВІДУАЛІЗМ

В американців індивідуалізм неначе доповняє американський конформізм. Буває часто так, що американець, живучи побіч другого американця, не знає його прізвища. В англійця буває загально знане: «мій дім — мій замок». Американський індивідуалізм буває трохи інакший, чим англійський, взагалі європейський. Українці теж індивідуалісти. Характерне є українське: «Моя хата з краю, я нікого не знаю».

В Нью-Йорку Мангетен з його вулицями пригадує шахівницю, тому можна це прийняти як ознаку конформізму. Знову хмарочоси з різним числом поверхів можна прийняти як ознаку індивідуалізму. До поняття індивідуалізму можна підходити з різних становищ, а саме: філософічного, етичного, соціологічного та економічного. Розуміємо під ним надання одиниці свободи, незалежності від держави, суспільства; можливості розвитку особливих ціх, які відрізняють її від інших. Вже в Греції філософ Протагор голосив: «Людина є мірою всіх речей». Пізніше гуманізм голосив: «Найбільшою цінністю є людина». Економічний індивідуалізм сформулював між іншим Адам Сміт. Він голосив свободу приватній ініціативі, приватній власності та торгівлі.

Теж головну роль грає індивідуалізм в новітній філософії — екзистенціалізмі. Тут свобода зводиться до свободи вибору. Чоловим представником екзистенціалізму є французький філософ та письменник Жан Поль Сартр, в німців Карль Яспер, в росіян Ніколай Бердяєв, в євреїв Мартин Губер. Найбільш плідним являється Жан Поль Сартр, який у своїх творах проводить аналізу екзистенціалістичних понять.

Індивідуалізм проходив різні фази розвитку, залежно від епохи та панівних ідей. Запевняючи людині свободу в її інтелектуальнім та економічнім розвитку, історично він був прогресивною силою. Крайній індивідуалізм криє в собі багато небезпек. Згодом стає він підставою буржуазної моралі. Як принцип відносин людини до людини стає індивідуалізм протигуамністичним, як норма відношення осібняка до суспільства стає він антисоціальним, як спосіб відносин до держави та законности стає він антидемократичним, як родинна традиція стає він глибоко аморальним.

В філософії крайнім індивідуалізмом, який переходить в еготизм є твір німецького філософа Макса Штірнера п. н. «Одиниця та її власність». Крайній індивідуалізм, ворожий суспільному поступові, проповідував німецький філософ Фридрих Ніцше. Він обожав грубу силу та ненавидів демократію. В нього ідеалом була людина, яка кермувалася рицарсько-аристократичною мораллю, а не церковно-демократичною. Ця остання оцінює все сильне, могутнє як лихо, а все слабе, здегенероване, як добро. Він по стороні сильного, тому проповідує «переоцінку вартостей».

В екзистенціалізмі центральним питанням є свобода одиниці. Екзистенціалізм — це новітня філософія, зроджена під час другої світової війни, котра свої початки виводить з минулого сторіччя, навіть їх шукає в письменницьких творах. Так, наприклад, повість великого російського письменника Фьодора Достоєвського «Браття Карамазови» залічують до екзистенціалістичних творів, бо ця повість порушує ті проблеми, що ними займається екзистенціалістична психологія та філософія. Так само головний представник французького екзистенціалізму Жан Поль

Сартр розглядає філософічні проблеми в своїх повістях та драмах. В екзистенціалізмі центральною проблемою є свобода одиниці, яка зводиться до свободи вибору. Людина почуває себе в стані неподоланої самотності, запущеності, занедбання. Людина мусить себе означити, самоутвердити. Як сам Сартр висказується. «людина є нічим іншим, як тим, що сама з себе робить».

Формування сильної моральної одиниці проповідував у своїх творах визначний швейцарський педагог Й. Гейнріх Песталоцці. У нас, в українців на формування сильної особовості звернув увагу безперечно великий педагог Михайло Галушинський. В часі, коли наступала Польща, він втративши посаду в гімназіях, не мав змоги виховувати молодого покоління, тоді він свої ідеї переводив у освітній ділянці, ставши головою Матірнього Товариства «Просвіта». В своїх обіжниках, звернених до філій, він писав: «Різні нещастя, як замкнення домівки розпорядком уряду, огонь, вода можуть знищити домівку, її бібліотеку, але не можуть знищити одного, а саме: Сильної особовості, індивідуальності, сильного характеру».

Людина вступає у світ як одинока, неповторна особистість. Людина є свідома своєї особистості. Особистість — це мікрокосм, комплетний всесвіт. Є вона безгранична. Особистість є самобудуючою. Особистість розпізнаємо як суб'єкт, як безграничну суб'єктивність, в якій криється секрет екзистенції. Особистість має однукову неповторну форму.

Існує різниця між індивідуальністю, а особистістю. Цю різницю з'ясовує добре Бердяєв. Індивідуум є тісно зв'язане з матеріяльним світом, воно родиться генеративним проецсом з батька та матері. Своє існування завдячує біологічному процесові, ро-

динній спадковості та соціальній. Знова особистість не є натуралістичною категорією, а духовою. Особистість є свободою та незалежністю людини відносно природи, суспільства та держави. Особистість людини не є означена спадковістю чи то біологічно, чи знова соціологічно. Бердяєв вважає націоналізм поганського походження, протилежно соціалізм є християнського походження. Націоналізм є ідолом, золотим тельцем, котрому всі кланяються, невільничо його наслідують. Як кожний ідол, націоналізм вимагає жертви. Кожний націоналізм веде до тиранії.

Людина, людське життя є загадкою, можливо найбільшою загадкою. Людина обертається між двома бігунами, є вільною та поневоленою, здатна піднятися та низько впасти, здатна любити та ненавидіти, здатна до посвяти та до найбільшої жорстокості, як це виказали події другої світової війни.

Французький мислитель Блез Паскаль найкраще з'ясував цю двосторонність людської природи. Перший президент Чехо-Словацької республіки казав, що із усієї світової літератури подобалися йому: «Мислі» Блеза Паскаля, автора, котрого лякали «вічні мовчанки в безмежних просторах».

Ще з гімназійних часів інтересувало мене питання особистості, чітко зв'язане з питанням світогляду, соціалізму та націоналізму. Ці питання були темою дискусій з'їздів Драгоманівських організацій, котрі відбувалися у Львові, покриті серпанком таємничості. Існував переклад «Листів до молоді» проф. Н. Кар'єєва, присвячених виключно питанням світогляду. Проф. Н. Кар'єєв позитивіст, котрого займала історіософія.

Коли К. Маркс бачив у цілій історії людства боротьбу клас, знова Масарик здійснювання ідей гу-

манности, то Кар'єєв бачив у ній людину з її фізичною та духовою організацією. Минулися народи, що створили нинішню цивілізацію, але існує людина, якою народністю вона себе не називала б. Нашим завданням є творення особистості, творення характеру, котрий є тісно зв'язаний з особистістю. Характер — це побіда духового первня в людині...

МОЯ ГРОМАДЯНСЬКА ПРАЦЯ

Кажуть, що вже грецький філософ Аристотель назвав був людину «анімаль соціале», цебто суспільною твариною. Людину тягне щось до гурту, тягне до організації. Я любив суспільну працю, будучи ще в Рогатині. Осів я в Рочестері тому, що знав людей, котрі підпирали грошовими датками філію, котрої я був головою. Ще перед другою світовою війною, ледви кілька місяців перед її вибухом, виїхав був до Сполучених Штатів Північної Америки, мій знайомий, організатор «Каменярів», товариства української поступової молоді, з централею у Львові, на прізвище Володимир Гавриляк. Він мав закінчених кілька класів гімназії та визнавався добре в організаційних справах.

Тоді не легко було дістатися до Сполучених Штатів Північної Америки. Для мене були було ще тяжче, бо мене зв'язували з більшовицьким рухом. Я уже згадував справу платности секретарів братських організацій та справу приміщення родини Драгоманових.

Ці від'ємні сторони наших організацій впадають кожному в вічі. Про них згадує Микита Шаповал під час його побуту в США.

Секретарі українських обезпечених організацій були платні. Український Робітничий Союз давав їм 7% від інкасованої суми. Крім цього вони

діставали винагородження за кожного новоприйнятого члена. Інкасованих чотири тисячі давали секретареві 280 доларів чистого прибутку. Такі посади могли б мати наші культурні діячі... Однак у нашої маси нема розуміння, що це таке національна культура. Дуже добре знаю історію з сином Михайла Драгоманова, професором Світозором Драгомановим. Цю справу мав насамперед Скрентон, осідок радикально орієнтованих діячів. Щоб позбутися клопоту, а може боячися конкуренції, Скрентон віддає цю справу з приміщенням родини Драгоманова Рочестерові, мовляв, в Рочестері існує товариство імені Михайла Драгоманова, тож воно повинно ним заопікуватися. Приїхала родина і Товариство ім. Михайла Драгоманова вчинило, що могло тільки зробити в перших днях їх побуту. Склалося так, що Товариство ім. Михайла Драгоманова є бідним, а відділ Українського Народнього Союзу, який носив назву «Народній Дім» — багатим. Колись до проводу одного, а опісля другого товариства належали ті самі люди... Але інакше сталося після другої світової війни. До Рочестеру приїхали люди, котрі перейшли добру школу пропаганди, фальшивих лозунгів німецьких нацистів, тому помалу, але певно почали здобувати ґрунт та опановувати товариства одно за другим. Поступові елементи не мали доросту, в тім була їх слабкість. У першу чергу вони опановували ті організації, котрі розпоряджали великими фондами. Є фактом, що мені приходилося виголошувати реферат про оснування кредитової спілки. Я належав до основників кредитової спілки. Однак хитрі люди вже не ставили моєї кандидатури до заряду, використавши те, що я щойно отворив був свою лікарську ординацію та не міг похвалитися великим грошовим вкладом.

Коли кредитова кооператива розрослася та за десять літ існування розпоряджала мільйоновим оборотом та в своїй публікації, виданій з нагоди десятилітнього існування, ледви згадала про мене. Вона піддержує одного письменника, вдійсності п'яницю, що в своїй повісті накопичує повно мордів та думає, що це література. В ній нема нічого будуючого, є все руйнуюче. Цю літературу можна окреслити як «бандитизм пера», його герої родяться під впливом водки по півночі.

Кредитова спілка на стільки сельна, що може дати своїм службовцям винагороди за їхню працю, тому вони так міцно її держаться, займаючи платне становище вже десять літ та своїми маневрами так кермують, підбираючи людей різного сорта, щоб тільки вдержатися при владі. Але, мабуть, недалекий час, що їх теж позбавлять влади.

Можна було найти багато осіб, заінтересованих у найновішій українській літературі. Не треба було українських модерністів, вистачало обізнатися з найновішими головними напрямками, але й того не доставало. Про напрями української літератури можна тільки тоді безпристрасно говорити, коли знається твори їх корифеїв, наприклад, корифеїв, зроджених у період бурі та натиску (Штурм унд дранг періоду). Буйно розвивається нова література соціального реалізму. В українській літературі з'являються сотки нових імен. Є фактом, статистично доказаним, що духовою літературою найбільше заінтересована українська інтелігенція. Вона заінтересована в розвитку своєї культури, тому всі чужі режими нищать у першій мірі інтелігенцію. Вона поносить найбільші жертви. Тому наші вороги заінтересовані в знищенні в першій черзі інтелігенції, людей літератури. Хто з

наших ворогів не забирався б нас знищити, то перші удари є звернені проти інтелігенції. Інтелігенція знає, що значить, опанувати місто. Не треба аж бути комуністом, щоб знати способи агітації, пропаганди, якими опановується не місто, але маси. Для кожного інтелігента є це широке поле попису.

МИНУЛЕ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІВИЦІ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Переглядаючи українську пресу з минулих років, впадає в око велика кількість часописів, орієнтована на ліво. Під лівицею розумію не тільки прихильників соціалізму в часі перед першою світовою війною, але теж велику кількість читачів в ліво орієнтованих журналів, книжок. Велика кількість книжок, журналів приходить з Радянської України. Нашим завданням є виховання мас, які стають великим чинником в боротьбі за кращі права. Давніше прихильники соціалізму були в малій кількості, маючи всюди до діла з застрашенням, мовляв, в часі війни всіх прихильників соціалізму посадять у тюрму. В часі вибуху війни, дійсно сповнилося їх пророцтво.

Після другої світової війни до США приїхав був син великого демократа та політичного діяча Михайла Драгоманова, котрий в 80 роках минулого сторіччя боронив української справи перед світовою опінією. Він поставився гідно проти заборони царського уряду видавати українські книжки. Заслуги Михайла Драгоманова великі, але його синові не спромоглися дати якенебудь зайняття.

В проводі української лівиці було трьох інтелігентів, а саме: Мирослав Січинський, Микола Цеглинський, В. Левицький. Мирослав Січинський, вчинивши дійсно героїчний чин, був якийсь час головою

Українського Робітничого Союзу. Українське громадянство одобрило його вчинок та стало в його обороні. Ще перед вчинком Січинського проходили вибори до австрійського парламенту. Це були перші масові вибори в Австрії на основі п'ятиприкметного виборчого права. Тоді найбільше вибрано послів, але коштувало це багато жертв. Це були криваві вибори, лялася кров. Мабуть, граф Андрій Потоцький, тодішній намісник Галичини, видав розпорядження поступати безоглядно. Один з багатьох жандармів проколов багнетом селянина Марка Каганця.

На всі ті безправства реагувала, передовсім, наша університетська молодь. Молодий студент університету Мирослав Січинський зголосився на авдієнцію в намісника графа Андрія Потоцького і двома стрілами з револьверу вбив його в його б'юрі. Тодішнє суспільство української народности стало в обороні Мирослава Січинського, лише мала кількість осуджувала цей чин. Було це в часі, коли поступові ідеї приймала наша молодь, а за нею ширше громадянство. Це був час організування руханково-пожарних товариств «Січей». Січовий рух організував адвокат з Коломиї д-р Кирило Трильовський. Існували тоді серед українців три політичні партії, а саме: Українська соціал-демократична партія, Українська радикальна партія та Українська націонал-демократична партія. Ця остання гуртувала найбільше інтелігенції та вибрала найбільше послів. Москвофілам вдалося вибрати п'яťох послів. Вони вийшли з округів Лемківщини, яка аж до другої світової війни держалася старої назви руснаків. Органом націонал-демократичної партії було «ДІЛО», яке в цей час редагував Михайло Лозинський. Тому чин Мирослава Січинського представлено як героїчний чин.

Микита Шаповал ставив Січинського дуже високо під час своєї подорожі по Америці. Він видав опісля брошуру про Мирослава Січинського в чеськім місточку Под'єбрадах. В ній висказав своє невдоволення з приводу цього, що Січинському так бідно живеться.

Коли після другої світової війни українській інтелігенції вдалося видістатись на захід, особливо до Америки, то деякі одиниці старалися перешкодити мені в виїзді, з огляду на мої переконання. Вони хотіли мати якнайменше поступової інтелігенції української народности. Вибори в Східній Галичині були криваві, полялася кров, селянська кров. Зродилися месники. В Січинським маси бачили месника за народні кривди. Коли з'явився він на американським континенті, то його прийняли українські робітники з великими почестями, віддаючи провід Українського Робітничого Союзу в його руки, маючи до нього величезне довір'я. Цей провід не вдержав він довго. Нова конвенція вибрала кого іншого. Микита Шаповал в своїм турне по американським континенті загостив був до Рочестеру та відвідав Мирослава Січинського. Вже тоді здивувало його приміщення, в якому жив Мирослав Січинський. Одна кімнатка, скромна обстановка, таке враження виніс Микита Шаповал. В Подебрадах видав він брошуру п. н. «Мирослав Січинський», в якій поділився він своїми враженнями з читачами. В цій брошурі ставить він Січинського побіч найвизначніших українців минулого сторіччя. Не можна поминути його діяльності в організуванні українського рочестерського робітництва. Власні домівки — це побіч кількох активних одиниць, є ділом діяльності Мирослава Січинського. Коли одна організація виставила свою домівку, за її прикладом пішли ін-

ші організації, щоб не остатися позаду. Змінилися часи. Між давнішими приятелями почалися ворожечі, відносини стали напруженими. З Європи приїхали переміщені особи, котрі, ніде правди діти, орієнтувалися на Гітлера, готові вдоволитися протекторатом у організованій Гітлером Новій Європі. Вони всюди підкреслювали своє вороже наставлення до большевизму, вказуючи пальцем на людей противної орієнтації. Вони унеможливили Січинському всяку працю, коли ще в нього було досить сили. Навіть рочестерський «Сівік Сентер» з великим ваганням дав йому до розпорядимости одну кімнату до виголошення доповіді про його враження з поїздки по Україні. Січинський не все хвалить те, що не можна хвалити. Існує німецьке прислів'я: «мер пепстліх альс папст зельбст». Це відноситься до української інтелігенції. В часі світової війни Цеглинський перебував у Швейцарії, де нав'язував стосунки з малочисельною українською еміграцією. Його дивувало те, що еміграція така байдужа, не інтересується долею краю, в котрому вона родилася. Зовнішньо він добре презентувався. Сильно збудований, високий, статочний. Побут у Швейцарії використав він на поглиблення свого знання та на познайомлення з видними провідниками соціалістичного руху. В Швейцарії була сильно заступлена російська соціалістична еміграція, в меншій мірі українська. З українців був там приявний Л. Юркевич (Л. Рибалка), котрий видавав неперіодично часопис п. н. «Боротьба». Юркевич був противником «Союзу Визволення України». Після закінчення війни та заключення миру виїхав Микола Цеглинський до Сполучених Штатів Північної Америки. Тут став він редактором «Народньої Во-лі», органу УРС.

Микола Цеглинський спільно з Мирославом Січинським, В. Левицьким, Я. Чижем та багатьма іншими, заклали ідеологічну організацію п. н. «Оборона України», яка поставила своїм завданням помагати матеріально та ідейно тим силам, що поставили своїм завданням здобуття своєї державности. В першу чергу вони помагали тим силам, які стояли на ґрунті демократії, не тим, що ставили взірцем фашизм та нацизм. Демократичними були «Громадський Голос», «Народня Воля». Редактором «Народньої Волі» став Микола Цеглинський та зробив її інтересною, притягнув нових співробітників, які згодилися з ним співпрацювати, між ними були теж канадійці українського походження.

Через різні непорозуміння він залишає редакцію «Народньої Волі», крім цього зриває з М. Січинським та В. Левицьким. Які є погляди Мирослава Січинського та В. Левицького на Радянську Україну видно з статей, публікованих в «Громадському Голосі». Багато пізніше почав видавати «Оборону» Микола Цеглинський.

ЛЕБЕДИНА ПІСНЯ МИКОЛИ ЦЕГЛИНСЬКОГО НА СТОРІНКАХ «ОБОРОНИ»

Блискучий стиль Цеглинського, забарвлений іронією, яку находимо в Анатолія Франса, був цією лебединою піснею, що продзвеніла на останніх сторінках «Оборони». Його відношення до Радянської України, її літератури було критичне. Він добре визнавався у всьому тому, що там твориться. Його боліло те в літературі, зпід якого визирало підхліблення тим, в чийх руках була влада, а з нею поневолення України. Нераз автор писав про князів, але

зі слів князя визирало Сталіна обличчя. Такої літератури не хотів Цеглинський бачити, хоч не раз стилістично вона стояла високо. Цеглинський кілька разів організував українське робітництво Америки. Дня 6 грудня 1936 року основано товариство п. н. «Українська Робітнича Громада». Як видно з прізвищ Виконавчого комітету та осідку товариства в Ньюарку, то це товариство було під проводом Миколи Цеглинського та його прихильників. Як видно з видрукованої в «Робітничій Громаді» програми, то товариство поставило своїм завданням:

1) об'єднати тутешніх робітників-українців у спільній громадській діяльності, котрі хочуть стати на робітничому ґрунті, цебто на ґрунті класової боротьби, і визнають соціалізм за її остаточну ціль.

2) Поширювати соціалістичну думку і знання між земляками робітниками в Сполучених Штатах Північної Америки та Канади.

3) Докладно познайомитися з сучасним станом робітничого та соціалістичного руху в Америці, взагалі в світі — і після того

4) прийняти в цім руху та в боротьбі робітничої класи за своє визволення і за соціалізм відповідну свідому і активну участь.

Безумовно, Микола Цеглинський найкраще визнавався в соціалістичній літературі, соціалістичному русі, перебуваючи під час першої світової війни в нейтральній Швейцарії, де перебували великі маси емігрантів різних народів, серед них багато російських та українських емігрантів. Серед російських емігрантів провадив досить інтензивну діяльність Ленін та Плеханов.

Цеглинський прислухувався палким, гарячим дискусіям, котрі відбувалися в Цюриху або Женеві.

Серед українців було тоді дві орієнтації: одна неутральна, яка тільки обсервувала, але небрала живої участі в політичних потягненнях, друга всеціло орієнтувалася на периду центральних держав. Крім галичан, які здавна є нотиричними германофілами, була ще одна наддніпрянська організація, котра вже з початком війни була орієтована на периду центральних держав. Нею був «Союз визволення України». Були ще такі монархісти, що на київській престол найшли вже були майбутнього володаря України, а був ним зубожілий Вільгельм Габсбург з Живця, що прибрав був українську назву: «Василь Вишиваний».

Микола Цеглинський був тільки обсерватором, не беручи ніякої активної участі в цій політичній еквілібристиці. Видаючи «Оборону» він ще був таким кремезним, як я його застав після особистої з ним знайомости. В «Обороні» з місяця грудня 1955 містить він статтю, яку вважали його приятелі лебединою піснею, його заповітом. Стаття має назву: «Право та сила», маючи таке закінчення:

«Найбільшою сьогодні в світі силою могла б бути робітнича кляса, що числом переважає всі інші і, передусім, продукує все, що світові потрібно до життя. Могла би, якби була доцільно організована і знала, як свої сили вжити і який увести лад суспільний і економічний. На ній є відповідальність за здійснення людських прав і долю людської цивілізації.

Хто хоче чинити кривду і насильство мусить мати силу. Хто хоче здійснити правду і справедливість мусить мати ще більшу силу. Сила проти прав людських є гірше звірства. Право без сили є кволе бажання, шматок паперу, пуста надія».

Коли взяти під увагу світовий робітничий рух у найбільш розвинених індустріальних країнах, як Ан-

глія, Франція, Німеччина, Італія, роздвоєння робітничого руху, існування кількох робітничих партій, що себе взаємно поборюють, тоді й найбільший оптиміст буде мати сумніви відносно скорого здійснення соціалістичних ідей.

Миколу Цеглинського дивувала реакційність нової української еміграції, між якою можна було стрінути около шість до вісім тисяч української інтелігенції. Його дивувала велика кількість різних політичних угруповань, котрі себе називали партіями та їхня розсварена преса.

ДОДАТНІ ТА ВІД'ЄМНІ СТОРОНИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Серед маси української еміграції, крім політиканів, існували люди науки, котрих мрією було піднести незалежну українську науку, поставити її на належний їй рівень. Появляються твори, що збагачують українську лінгвістику, як: Пантелеймона Коваліва двотомовий: «Лексичний фонд літературної мови київського періоду X — XIV ст.», Юрія Шереха: «Нарис сучасної української літературної мови», Пастернака: «Археологія України» з численними ілюстраціями. Перевидано Михайла Грушевського Історію України-Руси в десяти томах, Твори Івана Франка в 20 томах. Дуже гарно видано Твори Тараса Шевченка в 14 томах. Далі перевидано Твори Михайла Коцюбинського в 3 томах і т. д. Відновили свою діяльність Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка та основано Українську Вільну Академію Наук. Відділ Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка в Сарсель, Франція, взявся до трудного завдання видавати Енциклопедію країнознавства. Твір заду-

мано видати в 16 томах. До настільного вжитку видає малу Енциклопедію Євген Онацький в Аргентині. До нової свіжої української еміграції зачинають підходити в першій мірі братські центральні таких аскураційних братських товариств, як: Український Народний Союз, Український Робітничий Союз, Провидіння, Народня Поміч тощо.

Згідно з постановою в Рочестері основано поступову ідеологічну організацію «Вільну Громаду», якою проводив проф. Світозор Драгоманів. Він виголосив реферат про американські юнійні організації, в якому підкреслив високий стандарт життя та заробітку американського робітника. Проф. Драгоманов був слабкого здоров'я. Маючи слабу відпорність до недуг, не звик до клімату, захворів на запалення легенів та помер. Після його смерті організація підупала, вкінці перестала існувати.

Нова еміграція почала опановувати головню ті товариства, що розпоряджали великими грошовими фондами. Створено Український Конгресовий Комітет, ідеологічну надбудову, якої завданням надавати напрям у їх політичних та культурних орієнтаціях.

Перед кожною соціалістичною партією стоїть питання, як вести себе супроти Радянського Союзу, яке зайняти становище прихильне, невтральне, чи вороже? Як приклад невтрального становища, можна навести становище, яке зайняв Нені як провідник партії італійських соціалістів. Микола Цеглинський в «Обороні» вказував на помилки, головню в національній справі в Україні, яке зайняли більшовики.

Французький екзистенціалістичний філософ Жан поль Сартр говорить виразно, що Радянський Союз — це не здійснення ідей, голошених Марксом,

Енгельсом, Леніном. Соціалізм — це стрибок з царства конечностей в царство свободи. Це здійснення гасла самоозначення аж до відділення включно. Українській Радянській Соціалістичній Республіці ще багато недостає, щоб назвати себе рівнорядним членом з Російською Федеративною Радянською Республікою.

Ведення товариств є трохи відмінне від того, як проводилося воно в нас, в Європі. Тут, в Америці товариства є звичайно відділами українських братських Союзів: Українського Народнього Союзу, Українського Робітничого Союзу, Провидіння, Народньої Помочі. Вони є заінтересовані в точному вплачуванні вкладок. Тому сходини «мітінги» відбуваються раз у місяць. Голова відкриває сходини. Секретар відчитує протокол попередніх сходин. Хтось ставить внесення, безумовно попере те другою особою, на прийняття протоколу. Полагоджується біжучі справи, при чому полагодження відбувається подібним способом, як прийняття протоколу. В протоколі певні місця можна виправити, якщо вони занотовані невірно.

При цій нагоді касиєр збирає залеблі та біжучі вкладки. Тепер секретарі вибороли собі 7% від інкасованих сум. Сильніші відділу дають секретареві понад триста доларів місячно. Такі місця можна б дати українським інвалідам, культурним діячам тощо.

Економічно українська еміграція підноситься, однак не в такому темпі культурно. Однак нова українська еміграція внесла багато звичок, які назовні виглядають культурно. Вже не замовляють наперед міську поліцію, щоб на весіллі робила порядок, бо давніше без бійки не обійшлося.

МОЇ ПЕРШІ ЗНАЙОМСТВА ІЗ СТАРОЮ ЕМІГРАЦІЄЮ

Поступовий, чи, як тут називають, прогресивний елемент гуртувався в Рочестері в двох організаціях — Українському Робітничому Домі, де мав приміщення відділ Українського Робітничого Союзу пі н. «Вільна Україна», далі в 2) Українському Народньому Домі, давніше «Вільних Козаках», котра то назва і досі не затерлася. Тут мав приміщення доволі сильний відділ Українського Робітничого Союзу під назвою «Товариство ім. Михайла Драгоманова». Мій перший знайомий зі старшої еміграції був Володимир Гавриляк, котрий перед своїм виїздом до Сполучених Штатів Північної Америки був організатором «Каменярів», організації поступової молоді ім. Михайла Драгоманова в Рогатинщині. Він на передодні першої світової війни дістався до США. Дістатися до США було дуже тяжко, але спритний Гавриляк міг собі порадити.

Сам він був з Данильча, а оженився в Жовчеві з дівчиною сусіднього села, яка народилася в США, отже, була американською громадянкою. Вона після вінчання виїхала була спільно зі своїм братом, теж громадянином США на тій же самій підставі, що й його сестра. Громадянці США вільно спроводити свого чоловіка, що вона й зробила.

Гавриляк вступив був крім того ще до американської армії і вже з титулу належалося йому американське громадянство. Його дружина була аж надто гордою, що вона є родженою американською громадянкою. Це було головною причиною, що вона своїх доньок не навчила говорити по-українськи, мимо того, що її чоловік побирав літами тисячі доларів, бу-

дучи то рекордовим секретарем, то займаючи інше тепле місце в українських фінансових інституціях.

Гаврилякові допоімг дістатися на чоло кількох українських організацій громадянин Дмитро Братусь, який мав великий вплив серед рочестерського українського робітництва. Велику ролю теж відіграло те, що в Рочестері був великий недостаток українських інтелігентських сил, а Гавриляк мав укінчених кілька кляс української гімназії в Рогатині. Брат Гаврилякової був пристійним сільським хлопчиною з синіми очима. Він сподобався був дуже саодиної дочці Д. Братуса, і вона вийшла за нього замож. Братусь ухадив за багатого чоловіка серед рочестерського українського робітництва. Отже, Стефан, брат Гаврилякової, одержав тут добру фінансову позицію. Кажуть, що тесть є власником не одного дому, але кількох, але це годі ствердити.

Гавриляк займав кілька інтрактивных посад, одну протягом десяти літ, а саме одну в Кредитовій Спілці, де всі місця є платні. Коли раз на Зборах піднесено цей факт десятилітнього занамяння Гавриляком тієї самої посади, то він спротивився його усуненню та заявив, що статут федеральних кредитівок не має такої клявзулі. Тоді призначено до Контрольної Комісії Русака, котрий виконував як комендант одного відділу ганебну ролю за німців, виконуючи їхні прикази. Тепер він був тим українцем, що жадав англійських богослужень в українській церкві та став оборонцем о. Чомка, котрий їх був впровадив.

Гавриляк багато доброго зробив для людей, для мене, але це не є вказаним замикаати очей на те, що є досить лихою ознакою.

МНОЮ ВИГОЛОШЕНІ РЕФЕРАТИ

Коли приїхав я до Сполучених Штатів Північної Америки, то я досить інтенсивно взявся до праці в «Вільних Козаків», коли вони були ще вільні. Вони, окремо від інших, давали свої свята Шевченка, свята Франка, свято на пам'ятку листопадового зриву. На всіх цих святах я мав святочну промову. Далі, давав я реферат про свої поїздки до Європи та Чехо-Словаччини. Один реферат наробив мені багато клопоту. Був ним реферат про різні досліді німецьких лікарів на політичних в'язнях. Мої критики не брали під облік змісту мого реферату, але місце його виголошення. Цим місцем був Український Робітничий Дім, який чомусь вважають більшовицьким. Всюди є поліційне око та ухо. Наслідком цього реферату відбулася в моїй кімнаті поліційна ревізія Федерального Б'юро інвестицій та мені довелося мати опісля ще більше неприємностей. Дещо з цих переживань нагадувало мені повість нашого земляка Володимира Короленка: «Без язика» та дало мені стимул скорегувати мої погляди відносно свободи слова, преси та інших свобод. Світ котиться до заперечення всякої свободи. Один американський журналіст зробив облік скільки гроша коштує демократія, якою американці хваляться. Багато сенаторів користуються помічю кримінальних елементів, власників домів заборонених ігор, гандлярів наркотиками. Так само головна лікарська організація, «Амерікен Медікель Асоційейшен» платила мільйони доларів «лобі», щоб припинити соціальне забезпечення лікарів, яке щойно тому два роки ввійшло в життя.

Коли людина стає старшою багато справ представляється багато гіршими, як вони були в часі на-

шої молодости. Не тільки поняття свободи перейшло радикальну ревізію, але теж в студії медицини, їх терапевтичні досягнення вкралися сумніви, які треба було поконати. В медицину треба вірити, стосувати її обережно.

МОЇ ПАЦІЄНТИ

Деколи хвалиться лікар кількістю своїх пацієнтів так, що в них почекальня не замикається. Спочатку я нотував пацієнтів в досить товстім зошиті, після завів картотеку. Тепер у моїй картотеці є понад тисяча прізвищ.

Так само мінявся і вік моїх пацієнтів, спочатку були це молоді люди, опісля середнього віку, далі старшого віку. Молоді люди приходили до мене найчастіше на розслід крові, який мусіла перейти перед вінчанням кожна молода людина, щоб дістати так звану ліценцію на подружжя, котра є важною тільки чотири тижні. Рідко були це пацієнти з венеричними хворобами, як сифіліс, гонорея і т. д.

В середньому віці були це люди, що хворіли на анемію, нестравність, диспенсію, збільшення шлункових кислот, запір. В старшому віці кількість хворіб збільшується, дуже часто буває в них анемія, високий тиск крові, невритиди, як ісхіяс тощо.

Пацієнти оставляють різний спомин, ясний або прикрий, іноді болючий, або такий, що підносить на душі, родить віру в людину, її добрі сторони.

Пацієнт, про котрого пишу вже не живе, отала по ньому дружина та двоє дітей-сиріт. Це колишній воїн Армії Радянського Союзу. В одній битві з наїзниками-німцями він дістається до німецько-

го полону. Тут, щоб оминати голоду та холоду, він вступає до армії Власова, котра носила назву «Українське визвольне військо». Був це окремий самостійний відділ, котрий однак підлягав командуванню генерала Власова. Де він набавився хвороби, не знаю. Була в нього тяжка серцева хвороба, яку називають медичним терміном «Ердокардітіс лента». Є це бактерійне запалення внутрішньої оболони серця, досі невилікувальне. Тепер вживають до лікування високих давок пеніциліни, вживаючи 10 до 20 мільйонів одиниць денно. Він переписувався з колегою, котрий порадив йому вибратися до Сполучених Штатів Північної Америки та виклопотав для нього ручителя-спонзора, людяного литовського купця Шереліса. Німецькі лікарі на стільки вилічили його недугу, що він був здатний виїхати. Коли почав в Рочестері тяжку фізичну працю, недуга відновилася. Він сам оповідав про колег, котрі лежали біля нього та померли, «дали дуба», як він висловився. Два дні я йому застосовував великі давки пенециліну та сечегонні средства. Однак, боячися відповідальности третього дня я вислав його до лікарні, де він вкоротці помер. Звичайно, родина пацієнта дорікає лікареві, чому лікар не вислав пацієнта до лікарні. Старий ще рогатинський лікар д-р Галяревич казав таким пацієнтам: «Чи думаєш, що в лікарні продають здоров'я на фунти?»

В Сполучених Штатах Північної Америки преса рекомендує брати такого доамшнього, фамілійного лікаря, котрий належить до «стефу» якогось значного, славного шпиталю. Преса не знає, що прийняття до «стефу» не залежить виключно від здібностей лікаря, але в першій мірі від протекції, знайомостей, льяальности. Коли розходилося про прийняття

мене до «стефу» католицької лікарні св. Марії (Сен Мері Госпіталь), то один колега — лікар, мав відвагу мені сказати, що мені там пошкодив один українець лікар. Що далше, з тим самим аргументом, він виступив на зібранню в Сиракузах, які мали рішати, чи я дійсно комуніст. Про цю справу я вже згадував на іншому місці.

Другим цікавим пацієнтом був добродій К., котрий представився мені як колишній коректор видань Академії Наук Української Радянської Соціалістичної Республіки. В нього вже усталена діагноза, а саме рак легенів. Він у слоїку зберігав своє харкотиння, забарвлене кров'ю. Я йому встрикував кальцій та американський лікарський препарат Коагумін, що має здержати кривавлення. Його дружина не визнавалася в американських відносинах, бо могла користати з добродійних інституцій. Взяла мене як лікаря, тому, що я мало брав від неї. Їй було важко запрацювати на двоє. Він мав Британську Енциклопедію та брався розв'язувати платні завдання, сподіваючись таким способом на себе заробити. Це було ще на початку української еміграції з Європи. Одного ранку в суботу прикликають вони до себе, бо обоє важко захворіли. Приїхавши там я почув наступну історію: вони постановили спільно вмерти, тому зажили обоє десять таблеток насонного средства, мабуть, секоналю., Результатом була не смерть, а великий біль голови. Недалеко Рочестеру є місто Ютіка, де жила його сестра. Туди він опісля виїхав. Для його дружини був це свого рода нервовий шок, що понизив її здатність працювати. Вона мусила трохи відпочати.

ПРИПАДОК ЛЕВКЕМІЇ

Левкемію інакше зовуть в Сполучених Штатах Америки раком крові. Моею пацієнткою була пані С., котру лікував я на високий тиск крові та ревматизм. Вдавалося ресерпиновими препаратами понизити її високий тиск до нормального. Зложилося так, що я її не бачив щось шість тижнів. Коли в останній раз вона приймала ін'єкції пеніциліни з огляду на її стан горла, минуло було два місяці. Вона кудись виїжджала, бо була багата. Її чоловік, котрий помер був на рака кишок, оставив їй хату та понад десять тисяч доларів у банку. Крім того мала свої ощадності. Раптом гарячка в неї піднеслася, лице зблідло. Я вислав її був до Ракового Інституту в Бофало. Такі Ракові Інститути є в Нью-Йорку та Бофало, удержувані нью-йоркським стејтом. Є два роди левкемії мієлоїдна та лімфатична. При мієлоїдній є змінений образ крові: надзвичайне, злосливе звизшення білих тілець крові в кістнім шпіку, селезінці та печінці. В гострій формі бувають септичні гарячки, котрі в кількох місяцях ведуть до смерті.

ЛІМФОЇДНА ЛЕВКЕМІЯ

Вона характеризується між іншим збільшенням усіх лімфатичних залоз у всьому тілі та зростом лімфоцитів в крові. Хронічна форма не веде так скоро до смерті. Лікування може найвище продовжити життя. Бували хронічні форми, що тривали кілька літ.

Моя хвора померла нагло, бо мала ще інші недуги, зайняте серце, що прискорило її смерть. На левкемію помер попередній рочестерський український католицький парох. Крім цього, я знаю ще два припадки левкемії.

ЯК ПОЯСНЮЮТЬ ЧАСТІ ПРИПАДКИ ПІСТРЯКА ТА ЛЕВКЕМІ В США?

Коли запитати американця ляїка, або навіть лікаря, то він у переважній часті відповідає, що в Європі є така сама кількість захворюнь раком, як у Сполучених Штатах Північної Америки, але європейські лікарі так скоро не розпізнають рака (пістряка), як американські лікарі. В тому є дуже мало правди. Вправді на наших землях лікар не розпоряджав такими діагностичними приладами, як американський, але термінальні стадії пістряка (рака), є такі маркантні, що навіть не дуже второпний лікар на них визнається; це до статистичних даних вистачить. Коли за час лікарської практики в Рогатині я мав протягом десяти літ 5 пацієнтів, що вмерли на рака, то в Рочестері за цей сам період я мав їх двадцять. Рак є суспільним лихом. До цієї квестії я ще поверну в своїх споминах.

ЯКІ Є ТЕРМІНАЛЬНІ ДАНІ РАКА

а) легенів

Кривавлення з малим підвищенням температури тіла, кахексія (винищення) болі легенів, кашель, рентгеновий образ легенів.

б) шлунка

Воніти, блювоти нераз кров'ю, кехексія (виснаження) відходи калу як смола. Один німецький діагностик вважає щоденну приявність крові в калі певнішою діагнозою пістряка шлунка, чим навіть рентгенівський знімок. Вправді приявність окультної, цебто скритої крові, буває ще при виразці шлунка, яку тут називають «альцер» (улькус»). Є та різни-

ця між ними, що при виразці подаванням противиразкових ліків можна припинити приявність скритої крові в калі, але пістряк на це лікування не реагує, і кров скрита є далі приявна.

Є багато інших метод сконстатування рака. Я навів це найбільш маркантне, щоби доказати нестійність закиду, що європейські лікарі не вміють розпізнавати пістряка, тому Європа виказує далеко менший відсоток захворюнь. В пістряку велику роль відіграє спадковість, дідичність. Це мав я нагоду переконатися. Одна литовська родина, котрої деякі члени були моїми пацієнтами, виказала аж три випадки пістряка. Насамперед померла мати, вже старша жінка у віці около вісімдесяти літ, опісля наймолодший син, у котрого розвинувся був пістряк, спочатку без великого упадку сил так, що він його не зауважив. Коли почала хвороба даватися йому взнаки, то пістряк не був уже здатним до операції, займаючи велику просторінь з побільшеними лімфатичними залозами в його околиці та метастазами в інших органах.

ПАЦІЄНТИ ЗІ ШКІРНИМИ ЗМІНАМИ

Ніде не стрічається стільки пацієнтів зі шкірними недугами як їх стрічається в Сполучених Штатах Північної Америки. Є це в більшій частині грибкові інфекції. Тут стрічаємо кілька десятків патогенних грибків, що викликають в людини прикрі симптоми, ознаки, що приводять людину до нелегкого, а тяжкого терпіння, яке нероз не дає людині заснути, а мучить її безнастанним свербінням. Воно приводить до нервового виснаження, нероз нігтями людина викликає здертя наскірня. Це веде до поверхового,

нераз теж глибокого закаження шкіри, в дітей веде воно до стафілюкокового занедужання, званого Імпетіго контагіоза, в старших веде до фурункульози, абсцесів.

Прикрою є грибова інфекція тим, що вона є довготривалою. До мене прийшла була пацієнтка з грибовою інфекцією з гострими атаками свербіння, що тривала п'ять років. Вона дістала її після уродин донечки. Грибок, званий монілія, загніжджується дуже часто в уразі (матиці) спричинюючи білий витік. Опісля інфекція генералізується на всьому тілі.

В лікуванні цих грибкових інфекцій я сам приготовляю комбінацію масти, зложеної з різних грибовбивних складників і мені вдається вилікувати довготривалу грибову інфекцію, на лікування якої витратив пацієнт нераз сотки доларів. Це приносить мені повну сатисфакцію серед буднів еміграційного життя.

УШКОДЖЕННЯ ТА НАПРУГА М'ЯЗІВ. ЗАПАЛЕННЯ НЕРВІВ. НЕВРИТИДИ.

Виконуючи нераз важку працю в некорисних для тіла положеннях, робітник дуже часто є виставлений на ушкодження поодиноких мускулів, найчастіше крижових м'язів при згинанні. Деколи є це получене з порушенням міжхребцевої хрястки, яка тисне на коренці нервів, з яких складається сидячий нерв та веде до запалення цього нерву, яке буває одностороннє або двостороннє. В Німеччині називають це запалення «Ісхяс», в Америці «сцайетіка». Відносно причини є теж різниці, американці приписують вагу травматичним чинникам, головню зісуненням вперед

або вбік міжхребетної хрястки, котра тисне на нерв та спричинює нероз невиносимі болі.

Європейська медицина бере під увагу крім травматичних ще інші чинники: ревматизм, перестуду взагалі, токсичні чинники, з них в першій мірі діабетес. Мускули є скорчені, в напрузі, тому треба застосувати: «маскль-релексаентс», котрі в першій мірі треба застосувати, деколи, навіть інтравенозною дорогою. Ця недуга дається амбулянтно лікувати та вона становить великий процент моїх пацієнтів.

Описуючи пістряк у декотрих моїх пацієнтів, я торкнувся глибше проблем, зв'язаних з пістряком та теперішніх поглядів на його причини. В першій мірі відноситься це до так званих карціногенних субстанцій, котрими є між іншим: карціногенний, цей, що родить рака, грецьке слово Генао — роджу.

1) В першій мірі є це сполуки бензолу: дібензантрацен, бензпірен, метільфенантрен. В Сполучених Штатах Північної Америки внаслідок індустріалізації майже кожна фамілія має авто, тож на кожному кроці стрічаємо карціногенні субстанції.

2) Часті вірусові інфекції як запалення горла, бронхів, легенів.

3) Пил та сажа. Перші німці зауважили в коменярів, котрі замітають комини з сажі, набавляються цієї хвороби, цебто пістряка. В кріликів втиранням дьогтю в ухо крілика постає базальний карціном.

4) Курення спричинює рака. Дуже часто буває це пістряк долішньої губи, однак найстрашнішим буває пістряк легенів зі всіма тими симптомами, які доводилося мені зустрічати в пацієнтів з розвиненим пістряком легенів.

5) Коли такий експериментальний карцогенний чинник встрикнемо експериментальній тварині під шкіру, то після 3 - 18 місяців розвинеться на місці встрикнення, або недалеко від нього, новотвір, названий саркомою. Є це дуже злосливий новотвір. В Європі розглядається він як особна гнозеологічна одиниця. Між карціномом, цебто пістрьяком, є ця остаточна різниця, що карціном шириться помалу дорогою лімфатичного кровообігу, тому хвороба тягнеться довше. Саркома шириться кровоносними судинами, тому скоро веде до смерті. В обох випадках настає значне вихуднення людини.

В карціномі заходять певні зміни, розрив клітин, їх надмірне буяння. Крім цього характеристичне сіре забарвлення шкіри, деколи кашель, дуже часто спазматичний, теж стрічається кров'ю забарвлене харкотиння. При лікуванні мною наведеними средствами, треба вважати, щоб не розвинулася «агранульозитозіс», яка сама може привести до смерті. Серед моїх пацієнтів я не мав жадного випадку «агранульозитозіс», але бачив його в пацієнта, хворого на трахому. Лікар приписав йому сульфамідові ліки. Після їх уживання розвинулася в ньому агранульозитоза, в наслідок якої він помер. Ціле його тіло було вкрите малими абсцесами.

Питання сполучної тканини та її функції буду розглядати спільно з розвитком злосливих новотворів. Професор О. О. Богомолець, знатний дослідник ролі сполучної тканини, мав висказатися, що пістрьяк не може розвинути в людини, в якій ретікульо-ендотеліальна система розпоряджає достаточною відпорністю. Ще досі не є вияснені конституційні схильності.

РОЛЯ СПОЛУЧНОЇ ТКАНИНИ В ПРИЯВНОСТІ ПІСТРЯКА

Автофагізм розглядається як одну причину самовилікування рака. Пістряк, як уже було згадано розвивається на місці виразок, шрамів, близн тощо. Причиною цього явища є те, що в тих місцях не є достаточного відпорна сполучна тканина, там є нестаток активних елементів мезенхіми. Богомолець думає, що кожний пістряковий елемент: пухлина, рана, мають тенденцію до самовилікування, яке проявляється в ряді деструктивних змін в паренхимі.

Пістряк розвивається найчастіше в старших людей, але теж молоді не є виключені, ба навіть діти, в яких буває часто саркома, а в їхньому мозку гліома. В випадках рака моєї практики я міг ствердити, що рак легень буває найчастіше в курців, або робітників, що мають до діла вдихування гострих частинок піску, який вживається до вигладжування меблів. Я мав випадок рака легень у пацієнта, що вигладжував таким піском поверхню меблів у фабриці. Він не згодився на операцію, але пробував всього можливого, щоб спасти життя. Він їздив до одного ракового інституту в Техас, де лікування триває всього шість днів, а складається з пересвітлення та подавання двох родів таблеток до заживання. Однак це не врятувало його від смерті.

Існують різного роду таблетки, як креобіоген, захищені різного роду пресою, які нічого позитивного не дають. Хоч Американське Медичне Товариство воює з такою нечесною практикою, то все вони заробляють біля мільйона та не жалкують зложити на виборчий фонд якогось впливового сенатора, щоб мати протектора та оборонця.

Заки з'ясує роль сполучної тканини при роз-

виткові пістряка та інших факторів, подам теперішній стан лікування, який доводилося мені перестудіювати в західньо-європейській та радянській медичній літературі.

Рака лікують:

1) Антибіотики, як: актіномісин, террамисин, авреомісин, панальба.

2) Аршенікові препарати, як наприклад, розчин Фовлера.

3) Бактерійні фільтрати.

4) Антагоністи фолікової кислоти: Аміноптерін, Тераптерін.

5) Гормональні препарати, як кортизон, кортікотропін, депомедроль, декадрон, андрогени, Естрогени, прогестерон.

6) Фармакотоксини: антимоніяли, особливо — стільамід, етілкарбамет, мустарди, особливо в недузї Годжкіна, яка характеризується між іншим побільшенням лімфатичних залоз у всьому тілі. Тем, тепа, Кансер 6, Пурінатоль, 6 МР.

7) Радіоактивні ізотопи: Р 32 в поліцитемії, І 131 в пістряку щитової залози, АУ 198 до встрикнуття в новотворові маси.

8) Рентгенові наświetлення: інтракавітарна аплікація, вживаючи радіум та радом.

9) Хірургічні операції: радикальна ексцизія та дісекція, кастрація, орхіектомія, орхітектомія.

ФАКТОРИ, ЯКІ ТРЕБА МАТИ НА ТЯМЦІ, ДОСЛІДЖУЮЧИ РАКА

Ними є:

1) зовнішній фактор,

2) генетичний,

3) гормональний.

Зовнішній фактор постання рака датується здавна. Вже давно сконстатували німецькі лікарі рака зовнішніх статевих органів в коминярів, виставлених на ділання сажі. Далі зовнішнім фактором є рак спідньої губи та рак легенів у курців. Так само дія ультра-фіолетних променів на шкіру викликає рака в робітників, що працюють зовні. Часті наświetлювання рентгеном можуть викликати рака, бо ультра-фіолетні проміння та рентгенівські проміння є карциногенним чинником.

В багатьох державах існують протипістрякові інститути, що займаються виключно дослідami та лікуванням пістряка.

2) Генетичний фактор — це вроджена, одідичена схлонність до пістряка.

3) Гормональний фактор. Жіночими гормонами лікують у чоловіків рака простати, який вже не дається оперувати. Так само лікують у жінок рака грудної залози (молошної залози).

Немає року, щоб хтось з дослідників не голосився з новою розпізнавальною методою, або навіть ліком на рака. Багато в тому винна щоденна преса, шукаючи сензації. В дійсності нема ліку на рака. Наведені способи лікування є оперті на експериментальних дослідax, або логічно мають узасаднення.

Український вчений фізіолог та лікар О. О. Богомолець, займався цією проблемою. Він поставив впереді три занедужання, яких старша людина повинна оминати, берегтись їхнього розвитку. Ними є:

- 1) пістряк (рак),
- 2) склероза фізіологічної системи сполучної тканини, інакше артеріосклероза, нефросклероза,
- 3) високий тиск крови.

СПОЛУЧНА ТКАНИНА ТА ЇЇ РОЛЯ В РОЗВИТКУ ПІСТРЯКА

Зміни фізіологічної системи сполучної тканини, її стану, залежать головно від віку, обміну речовин, внутрішньої секреції. Інтоксикації, інфекції, грають надто велику роль в розвитку схлонності до новотворів. Ще досі не є як слід вияснена їхня роль. Раки дуже часто розвиваються на місці давніх шрамів, близн, запалень, бородавок. На основі цього впроваджено до медицини поняття передракової хвороби. Ці льокальні зміни належить лікувати, старатися не дати розвинутися раковій хворобі. Рак розвивається в людини, вже старшої віком, коли є понижена жив людини, вже старшої віком, коли є понижена життєвість мезенхими. Орт зібрав припадки передракової хвороби. Всі вони зв'язані з недостатком відпорности елементів мезенхими. В старшому віці треба звертати особливу увагу в мужчин на простату, залозу, яка неначе обвиває зі всіх сторін сечовий провід та може статися причиною повільного віддавання мочі. Деколи ця залоза є тільки побільшена, тоді називають її переростом, гіпертрофією простати. Однак вона є цим місцем, де найскорше розвивається рак. На це звернув увагу Й. Гробер, професор внутрішньої медицини в Єні, в Східній Німеччині. Він є автором книжки п. н. «Нова Макробіотика або штука продовжити людське життя», видана університетом в Єні з нагоди 400-літнього існування цього університету. Книжка пригадує, що тому сто літ появилася була така сама книжка Гуфелянда. Різниця є в тому, що в останній узгляднено столітній досвід та досягнення.

Професор О. О. Богомолець думає, що кожний пістряковий елемент має тенденцію до самовиліку-

вання. Це самовилікування поступає поволі та проявляється в деструктивних процесах. На думку Богомольця тільки ушкоджені ракові клітини даються фагоцитувати, підлягати знищенню екстрацелюлярно, ферментами ретікульо-ендотеліальної системи.

БОРОТЬБА З ПІСТРЯКОМ ШКОЛИ ПРОФ. БОГОМОЛЬЦЯ

Боротьба з раком київської школи проф. Богомольця зводилася до трудного, ще невирішеного завдання знайти такий спосіб, який ушкодив би паренхіму новоутвору, а рівночасно підніс би максимально проліферативну енергію активних елементів мезенхіми. Проф. Богомолець та його школа (д-р Марчук, проф. Кавецький, д-р Дядуша, д-р Олег Богомолець підняли були ряд експериментів з антиретікультотоксичної сироваткою, доки їм було це дозволено.

В ПОШУКУВАННІ СИРОВАТКИ БОГОМОЛЬЦЯ

Я був учасником курсів удосконалення лікарів. Я був чотири рази в Чехословаччині. Все питав я за сироваткою Богомольця та одержував відповідь: «Не маємо, не продукуємо». Переглядаючи книжки медичних книгарень в Парижі та букинерів над Секваною мені попала в руки книжка: «Де ля Кортісон О. Богомолець». З неї довідався я про причину цього явища. На курсах удосконалення лікарів, які відбувалися в Карлових Варах, ніхто про неї не згадував. В Києві відбулася сьома сесія Наукової Ради Академії Наук Радянського Союзу. Відносно дослідів О. Богомольця ухвалено таку резолюцію:

«Беручи під увагу великі заслуги О. О. Богомольця, академіка, вченого та громадського діяча, заслуженого в розвитку вітчизняної медицини, в ор-

ганізації наукової праці в Україні, Наукова Рада СРСР вказує здержатися від претенсійної доктрини про роль сполучної тканини, яка знаходиться в противенстві до вчення І. П. Павлова.

«В своїх дослідях академік Богомолець та його школа ігнорують принцип Павлова про нервізм та керівну роль мозкової кори в регуляції органічних функцій. Їхня наукова праця не опирається на теорії рефлексів Сеченьова-Павлова. Їхні хибні погляди, інспіровані гуморальною доктриною є широко пропаговані. Ігнорація провідної ролі нервової системи завела їх до методично фальшивих студій сполучної тканини».

Безумовно, ця резолюція заперечує свободу дослідів. Це явище стрічаємо й в США. Можна слідкувати в багатьох суспільствах зріст реакційних сил, які ведуть наступ на свободу наукового дослідів. В США існують сумніви щодо вислідів біологічного лікування, про котре буду писати в однім з наступних розділів.

Про роль сполучної тканини писало багато авторів, як французи Ранв'є та Ашар, німці Ашофф, Меллендорф, Шаде, італієць Гулельмо. Л. Ашофф, автор знаменитої двотомової «Патологічної Анатомії» назвав сполучну тканину ретікульо-ендотеліальною тканиною, зв'язував з нею імунність, відпорність організму на інфекції.

Французький вчений Алексіс Карель, лавреат премії Нобля, котрий найшов спосіб вирощування тканин поза людським організмом, приписував сполучній тканині роль внутрішньої секреції. Фізіологічна система сполучної тканини має великий вплив на розвиток організму як в його цілості, так у поодиноких частинах.

ФУНКЦІЯ СПОЛУЧНОЇ ТКАНИНИ ПІСЛЯ ШАДЕ:

- а) колоїдно-механічна,
- б) дифузно-регулююча,
- в) відживчих речовин,
- г) регуляцію концентрацій,
вплив на ізотонію,
ізоїонію,
РН,
- д) секреторну,
- е) оборонну (імуніть).

Новооформлена сполучна тканина складається з клітин мезодермального походження: клязмоцитів з їх активною формою поліблястів, ретикулярних клітин, фіброблястів, плязматичних, товщевих клітин, хроматофорів, епітельоїдних клітин, гігантських та періваскулярних клітин.

Сполучна тканина відіграє велику роль у відпорності.

ВИСОКИЙ ТИСК КРОВИ

Студіюючи тритомовий вибір творів академіка Богомольця в російській мові п. н. «ИЗБРАННЫЕ ТРУДЫ», попав я на високий тиск крові, який не менш інтересував О. О. Богомольця, чим пістряк. Я мав серед своїх пацієнтів одну четвертину, яка хворіла на артеріосклерозу з побільшеним тиском крові. В медицині принявся термін на високий тиск крові: «гіпертензія», котрий походить від грецького слова — «гіпер» та «тендо». Через упадок сил в кров'яних судинах в наслідок дегенеративних змін у стінах судин серце мусить більше працювати, щоб засобити кровообіг в органах. Цю силу серця в кровоносних судинах і міряємо. Причиною смерті старших людей дуже часто буває слабкість серця, яку дефінують як

«високотискову слабість серця». Вона може привести до надмірного поширення серця, аж до його смертельного розриву.

Богомолець радить в старшому віці, який називає він осінню людини, запозичене з французького слова «отомоз» (отом — осінь) міряти тиск крові, піддаватися лікарським оглядинам, при котрих треба звернути увагу на стан кров'яних судин, живчик та кількість ударів серця на мінуту, розслід сечі на цукор, білко, розслід крові на холестероль тощо.

Академік О. О. Богомолець містив декотрі праці з медицини в німецьких журналах, вів переписку зі славним німецьким патологом Ашоффом, котрого погляди про роль сполучної тканини в людському організмі майже тотожні з поглядами Богомольця. Радянська медицина розвивається під впливом «нервізму», доктрини славного російського фізіолога І. П. Павлова. Головною тезою нервізму є те, що організм в недугі та здоров'ю кермується центральною нервовою системою.

Одною з головних праць Богомольця є наука про конституції та дієтези і з нею зв'язана внутрішня секреція, яким присвятив він багато місця та часу. Його дисертація на ступень доктора медицини носить назву: «До питання про мікроскопічну будову та фізіологічне значення надниркових залоз у здоровім та хворім організмі». При цій дисертації користувався він крім власних дослідів медичною літературою в німецькій, французькій, італійській, англійській та російській мовах. Тут видно цю муравлину пильність академіка Богомольця. Вже в ранній молодості проявив він велике заінтересування проблемою внутрішньої секреції, котрої ніколи не покидав. Критики його праць кажуть, що заінтересування гу-

моральною теорією старогрецького лікаря Гіпократ привело його до ложного вчення про роль сполучної тканини в людському організмі.

До хворіб старшого віку належить безумовно артеріосклероза з високим тиском крові, або без нього. Існує ще гіпертонія, цебто високий тиск крові як самостійна гнозеологічна одиниця. Нею є есенціальна гіпертонія, котру не вважають симптомом якоїсь хвороби.

Про причини високого тиску крові існує багато поглядів, залежно від того, до якої школи даний автор належить. Відповідно до причини приписує лікар відповідний лік. Високий тиск крові зустрічав я в кожній третій особі в віці понад 50 літ. Є він, звичайно, ознакою хворобового процесу в судинах людини: артеріях та венах. Погляди про причини високого тиску крові міняються, а тим самим лікування. Німецькі автори посуджують нирки в генезі високого тиску крові. Є це безперечним фактом, що великий відсоток гіпертоніків, цебто пацієнтів з високим тиском крові має білко в мочі, тому я в кожного пацієнта просліджую сечу на білок.

ПОЖИВА, А ВИСОКИЙ ТИСК КРОВИ

В генезі високого тиску крові багато авторів стоїть на становищі, що високий тиск крові та артеріосклероза постають внаслідок невідповідної поживи, а саме забагато товщів, які викликають приявність надмірної кількості холестеролу в крові. В пацієнтів з високим тиском крові заставляють їх здержуватися від усякого роду товщів. Найменше шкідливими є товщі, зискані з рослин різного роду олії з конопель, соняшника, сої та маргарини без примішки смальцю, а виключно з рослин.

ОРІЄНТАЦІЯ РАДЯНСЬКОЇ МЕДИЦИНИ В ПИТАННІ ГІПЕРТЕНЗІЇ

Радянська медицина в питанні високого тиску крові, артеріосклерози, гіпертензивної слабости серця, забуреннях (розладі) кровообігу взагалі та в багатьох інших недугах орієнтується на нервизм І. П. Павлова. Тому в лікуванні вживає ліків, які успокоюють, стосованих також в психічних занедужаннях, як наприклад, довготривалого сну. Ці їхні методи прийняли теж Німецька Демократична Республіка та Чеська Соціалістична Республіка та хваляться добрими вислідами по їх стосуванню.

ВИСОКИЙ ТИСК КРОВИ А НИРКОВІ ХВОРОБИ

Є чимало авторів, котрі зв'язують високий тиск крові з нирковим розладом. Зменшення просвіту артеріальних судин дуже часто проходить з підвищенням кров'яного тиску, як це справджено на дослідах з собаками. Витяги з ниркової тканини підвищують кров'яний тиск. Це стверджує, що в нирках знаходиться гіпертензивна субстанція, що підносить кров'яний тиск. Їй надають різні назви. Найчастіше стрічаємо назву реніни. Не є це адреналіна, ані вазопресина, а зовсім іншою сполукою. В малокровній нирці кількість реніни значно збільшена, що, безперечно, є причиною постійного підвищення кров'яного тиску. В псевдоглобуліні плязми та альфа-2-глобуліні крові міститься активатор реніну, або гіпертензиноген. Ренін або гіпертензиноген утворюють гіпертензин або ангіоген.

Гіпертензин утворюється теж у здорових людей та тварин, але він постійно руйнується особливим ферментом, званим гіпертензіназою. Деякі до-

слідники вважають, що гіпертензин діє гуморальним шляхом, а іменно, на стінки судин, і, спричинюючи їх звуження, викликає підвищення кров'яного тиску.

Деякі автори беруть під увагу всі чинники, заготовані дослідниками та розрізняють:

- 1) ниркову гіпертонію,
- 2) надниркову гіпертонію,
- 3) гіпофізарну гіпертонію,
- 4) рефлекторну гіпертонію,
- 5) клімактеричну гіпертонію.

Ця остання настає в часі клімактеричного періоду. Клімактеріум, цебто вживаючи популярного терміну «чейндж оф лайф» (зміна життя, коли жіноча стать перестає мати щомісячні періоди, а в чоловіків є зменшена охота, зменшене бажання міжстатевих зносин. При зменшеній діяльності статевих залоз, настає збільшена функція гіпофізи та з ним злучена більша продукція гіпофізарного вазопресину.

Г. Ф. Ланг вважає причиною гіпертонічної хвороби зміну функцій центральної нервової системи. Негативні емоції і психічні афекти створюють збудження кори головного мозку, імпульси передаються до гіпоталаму, де знаходиться судинно-руховий центр. Хронічний стан збудження гіпоталамічної ділянки веде до акції симпатико-адренальної системи, що спричинює стійке підвищення кров'яного тиску. Клінічні спостереження показують, що скрита травма головного мозку в людей, тривалі негативні емоції ведуть до розвитку підвищення кров'яного тиску. Під час блокади Ленінграду в другій світовій війні можна було спостерігати це явище.

О. О. Богомолець у своїй праці п. н. «Артеріальна гіпертонія. Нарис патогенези» не тримається

одного погляду. він розрізняє три гіпертонії, а саме:

- 1) Слабу гіпертонію,
- 2) Середню гіпертонію,
- 3) Високу гіпертонію.

В патогенезі цієї недуги відіграють роль різні чинники. Французький лікар Відаль впровадив поняття нефриту з гіпертонією. Знова Амбар писав, що всі проволочні гіпертонії є ниркового походження. Висока гіпертонія є тоді, коли тиск крові доходить до 300 мм систолічного, а 150 мм діастолічного тиску. Стиснення нирки в експериментальних тварин веде дуже часто до високого тиску крові. Це свідчило б про можливість рефлексорного походження гіпертонії. Німецькі дослідники Фольгард, Фар, Гекгеймер доказують, що при склерозі прекапілярних артерій нирок є правилом високий тиск крові. Однак немає даних, що є причиною, а що наслідком. Існує цілий ряд праць про вплив поживи, запальних процесів, м'язневих рухів на розвиток гіпертонії.

Рекапітулюючи сказане існує кілька теорій про причини високого тиску крові, а саме:

1) Судинна теорія гіпертонії, котра вважає зміни в судинах, спазми артеріоль причиною високого тиску крові,

2) Нервогенна теорія, тепер популярна, вважає зміни та подразнення різних відділів нервової системи, котре викликає звуження, а тим самим високий тиск крові.

3) Розлад у системі залоз внутрішньої секреції. Тут відіграє велику роль гіпофіза та надниркова залоза, головню діє тут продукований ними гормон, головню адрено-кортико-тропічний гормон та кортизон.

4) Хемічні субстанції.

Питанню високого тиску крові присвятив я більше місця тому, що третина моїх пацієнтів складається зі старших людей з легко підвищеним тиском крові. Особисто я вважаю високий тиск діяння не одного фактора, а кількох. Безперечно, пожива теж відіграє значну роль, однак не домінуючу. Велика напруга, змагання заробити як найбільше гроша в праці не на години, а на кількість вироблених одиниць, веде не раз до нервового заломання.

Лікування високого тиску крові — це в першій мірі лікування успокоююче. В першій мірі є це дієтичне лікування: здержатися від багато товщів. Дієта повинна бути легка, в першу чергу яринна, овочева, фруктова. Як успокоюючого ліку вживали тубильці в Індокитаю листя рослини Раввольфія Серпентіна. З неї виробляють багато ліків на високий тиск крові як: ресерпін, серпазіль, раувілоїд, капляріль, діуріль, регретон, донаталь, сінгосерп, ренезе, салюрон і т. д.

СТАРІСТЬ НЕ РАДІСТЬ. ДЕЩО З ГЕРОНТОЛОГІЇ ТА ГЕРІЯТРІЇ.

В своєму студіюванні предметів сучасної медицини мене зацікавила найбільше одна ділянка, а саме геронтологія та геріятрія, цебто наука про захворювання та лікування старших людей. Клясичною книгою цієї ділянки являється праця німецького вченого Макса Бюргера п. н. «Старіння а недуги». Він впроваджує багато нових терімнів. Його терміном є, наприклад, «біоморфоза». Під тим розуміє він зміни, які проводить людський організм у певних відступах часу. Ця біоморфоза пробігає різно, залежно від статі, інакше в чоловіків, а інакше в жінок.

Кожну клітину людського організму можна очертити як мужеську, або жіночу, залежно від кількості хромосомів, притаманних у клітинах. Ці різниці можна довести хімічними методами. Б'юргер ствердив в жіночому організмі більшу притаманність сірки. Цю прикмету жіночого організму, затримувати більшу кількість сірки в поодиноких органах жіночого організму прозвав Б'юргер тіофілією.

ПОГЛЯДИ ФІЛОСОФА ВЕЙНІНГЕРА

Притаманність в людському тілі мужеських та жіночих клітин припускав — молодий віденський філософ Отто Вейнінгер у своєму творі: «Стать та характер» тому 65 літ. Він був великим ворогом жінок — антифеміністом. Він писав, що чоловікові з 80% мужеських клітин, а 20% жіночих, буде подобатися жінка, яка буде його доповненням, щоб бути мати 20% мужеських, а 80% жіночих клітин. У своїй праці наводить він слова Канта: «тільки чоловічина спільно з жінкою творять людину. Цю саму проблему розбирає Гете в своїй книжці «Споріднення з вибору». Вейнінгер наводить приклади з історії, історії літератури, щоб поперти це своє твердження.

Ніжньому, делікатному, жіночому музикові — Фрідріхові Шопенові подобається тверда, мужеська французька письменниця Жорж Занд. Вона, відчуваючи цілим своїм еством мужеськість, прибрала мужеське прізвище. Як типи мужеських жінок фігурують у Вейнінгера шведська королева Христина, російська цариця Катерина Велика і т. д.

Існують хвороби, статеві зумовлені. Притаманність сірки в жіночому організмі пояснюється тим, що в жінки вагітність, порід, лактація вимагають

приявності більшої кількості сірки. Далі жінки частіше хворіють ревматичною ендокардитом, чим чоловіки. Знова ангіна серця та інфаркт бувають частіше в чоловіків.

«ПРОДОВЖЕННЯ ЖИТТЯ — ПОПУЛЯРНА ПРАЦЯ ПРОФ. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ

Хвороба старших людей взагалі та геронтології присвятив багато праці та часу український вчений професор Олександр О. Богомолець, автор популярної праці «Продовження життя», перекладеної на кілька мов. Богомолець прикладав велику вагу сполучній тканині, яка відіграє велику роль в імунності та новотворах.

Богомолець розрізняє типи, котрих підставою є сполучна тканина. Типи відіграють велику роль в медицині, тому існує багато поділів на типи, почавши від старинного лікаря Гіпократата, скінчивши на до деталей продуманим типам Кречмера. Конституція в певній мірі рішає, як довго буде жити дана людина.

ТИПИ ПРОФ. БОГОМОЛЬЦЯ

Проф. Богомолець розрізняє такі типи на підставі розвитку сполучної тканини:

- 1) астеничний, тут переважає тонка, ніжна, делікатна сполучна тканина,
- 2) фіброзний з густою, грубоволокнистою сполучною тканиною,
- 3) пастозний з крихкою, мокрою сполучною тканиною,
- 4) ліпоматозний, де переважає м'яка, товщева сполучна тканина.

ПРИЧИНИ СТАРІННЯ У РІЗНИХ АВТОРІВ

В старині панував погляд гуморальної патології Гіпократата, коли старіння приписували неправильному мішанню соків.

В середніх віках панував погляд Галена, взятий з арабської медицини, що причиною старіння є страта тепла організмом.

Російський дослідник Мечніков вважав причиною старости токсини продуковані грубою кишкою, що затроюють організм людини.

Велику роль грає в старінню недостаток відпорності організму на інфекції.

ВТРАТА ВІДПОРНОТІ ПІСЛЯ ЛІКАРЯ ДЕ НУІ

Лікар де Нуї подає час гоєння рани 20 сантиметрів квадратних:

в 10-річної дитини вона гоїться в	20 днях
в 20 літнього молодця вона гоїться в	31 днях
в 30 літнього чоловіка вона гоїться в	41 днях
в 40 літнього чоловіка вона гоїться в	55 днях
в 50 літньої людини рана гоїться в	78 днях
в 60 літньої людини рана гоїться в	100 днях

Прискорює лікування, гоєння ран пожива, багата в вітаміни та білка. Еразм Дарвін приписував старіння клітинному вичерпанню. Найбільшу роль в старінню відіграють залози внутрішньої секреції, котрі підлягають інволюції, заникові. Ними є гіпофіза мозку, а особливо важні є статеві, сексуальні органи. Операції відмолодження, які проводили Воронофф у Франції, Штейнах в Австрії, опиралися на дослідження заникання функції сексуальних органів та шуканні шляхів привести їх до нормальної чинності.

Знова Богомолець приписував велику роль сполучній тканині. Він спільно зі своїми співробітниками спрещував спеціальну антиретікульо цитотоксичну сироватку, котра мала б помагати в тяжких випадках старіння, головнo в інволюції важних нервових органів, якими є гіпофіза та моторичні і сензитивні центри.

Антиретікульоцитотоксична сироватка була різно прийнята. В Радянському Союзі вона була побудована на теорії, зовсім самостійній, незгідній з загальноприйнятим нервізмом І. П. Павлова та рефлексології Сеченьова. В Західній Європі існували поважні праці Л. Ашоффа, Шаде, Меллендорфа та інших, котрі потверджували декотрі теорії Богомольця, а саме про тонізуюче, стимулююче діяння сироватки Богомольця. Вправді сироватка не є омолоджуючим средством, але цього не твердив сам Богомолець. Сироватку на принципах Богомольця продукує Німеччина, Швайцарія під державним наглядом. Франція продукує дві сироватки, а саме: лабораторії Оберлен в Парижі та фірма Мер'є в Ліоні.

Пишучи про старіння, біологічне лікування, пістряк (рак), діабет, високий тиск крови, сердечні занедужання, алергію я мав на увазі все те, що мене в даний момент інтересувало, чим я найбільше займався та посвячував найбільше часу. Не тільки медицина мене інтересувала, але теж нові напрями в філософії, психології, соціології, літературі та критиці. Це не бажання «блиснути знанням», як це мені закидує добродій Луцишин. Тут нема переписування, чи відписування, але переживання, сприймання. На тому опирається вся критика. Критик переживає читаний твір, він його спеціально сприймає навіть скрізь призму свого світогляду.

Вийжджаючи кілька разів до Європи, мені вдалося кожним разом привезти кільканадцять коробок сироватки та застосувати їх у моїх пацієнтів. Кожним разом простудіював літературу, яка відносилася до цього питання, за технікою встрикування, стосування.

Почав я стосувати сироватку Богомольця моїм пацієнтам, котрі її спеціально собі бажали. Велика частина з них була поінформована про дії, але надто оптимістично. Більшість пацієнтів, котрі побирали лікування сироваткою Богомольця мала понад 60 літ. Половина з них мала підвищений тиск крові, але це не було протипоказанням стосування сироватки. Серія встрикувань виносить п'ять ін'єкцій, розділених на п'ять тижнів, цебто кожного тижня одна ін'єкція. Під час лікування не можна пити алкоголю. Після закінчення цілої серії, пацієнти почували себе краще, бодріше. Не було ніяких побічних діянь, комплікацій. Пацієнти висказували вдовolenня з пібраних ін'єкцій, голосилися до побирання ще одної серії.

Крім сироватки Богомольця, стосував я в старечих недугах ще фактор АФ-2, котрий то лік виробляє Інститут Гварнієра в Римі. Є це ембріональний витяг печінки та селезінки ембріонів ягнят. Цей витяг усуває болі в людей з діагнозою пістряка. Під його впливом зникають метастази. Теж на старечі недуги стосують препарат «Фактор АФ-2 — з добрим вислідом. Про діяння сироватки писало багато авторів, головнo німців. В медичнім видавництві в Штутгарті, в Німеччині появилсся обширний підручник збірних праць з геріатрії п. н. «Гандбух дер практишен Геріатрії» в трьох томах. Досі вийшов другий

том. Оцінка сироватки Богомольця є така, що під нею може кожний прихильник Богомольцевої сироватки підписатися.

НОВІТНЄ ЛІКУВАННЯ ХВОРІБ СТАРІННЯ

Загальне лікування:

Вітаміни служать піднести стан хворого, його обіг крові, прискорити конечні реакції. Чим людина молодша, тим тілесні реакції є скоріші. Й. Некер у своїй праці про відживу та розлад відживлення припоруває вживання мультівітамінів, щоб вітаміни виступали в певній пропорції, щоб один не переважав інших. Надужиття товщевих вітамінів, їх надмірне вживання, прискорює артеріосклерозу.

Гормональне лікування хворіб старіння:

Воно належить до найстарших лікувань хворіб старіння. Започаткував його сам на собі французький лікар Броун-Секар, котрий вживав статевих гормонів. Французи любуються в опотерапії, це є лікування витягами різних органів, не тільки статевих. Виказалось, що чоловічий гормон має великий вплив на апетит. Звуть його тестостерон. Фірма Апджон випустила Депо-тестадіоль, який має діяти чотири тижні, збільшувати апетит, пособляти розвиткові м'язів, збільшувати потенцію. Крім того стосується гормони з вітаміною «Е».

Лікування сироваткою професора Богомольця має дещо спільного з лікуванням та теорією Мечнікова, тільки Богомолець противно як Мечніков вважає клітини сполучної тканини головним чинником в старінню, а не благородних, специфічних клітин, як це робив Мечніком. Дехто саркастично сміється, що Богомолець перевів прості клітини сполучної ткани-

ни, що служили тільки підолжжям, в шляхоцький стан.

Мечніков писав: «В старечім занику ми зустрічаємо одну і цю саму картину — заник благородних і специфічних елементів тканини та заміну їх гіпертрофованою, розрослою сполучною тканиною. М мозку нервові клітини зникають, щоб зробити місце невроглії — рід сполучної тканини нервових центрів. В печінці сполучна тканина витискає печінкові клітини, які виконують підставову роль у відживленню організму.

«Другими словами старіння характеризується боротьбою між благородними елементами організму, а простими, первинними, боротьбою, що кінчиться в користь останніх. Їхня перемога виражається ослабленням умових здатностей, розладами відживи, трудностю в обміні речовин. У всіх частинах нашого тіла стрічаємо немало клітин, що задержали значну долю незалежності. Вони володіють самостійним рухом та спосібні поликати досить значні тіла, тому називають їх фагоцитами, або інакше пожираючими клітинами. Вони виконують дуже важну роль в нашій організмі, іменно, вони громадяться кругом мікробів та поїдають їх. Також фагоцити всисають виливи крові».

Велике значення має відкриття Мечніковим ролі фагоцитів у боротьбі фагоцитів з мікробами та їх звільнення організму від їхніх запальних діянь. Це відкриття фагоцитів вияснило суть запалень, механізм розвитку імунітету, відпорності організму, висвітлює процес гоєння ран.

Основна похибка Мечнікова була після думки Богомольця в недоцінці значення здорового стану в організмі фізіологічної системи сполучної тканини.

Ця тканина, яку назвав Мечніков «неблагогородною» має величезний вплив на специфічні клітини внутрішніх органів та на клітини нервової системи. На думку Богомольця теперішня фізіологія об'єднує всі залози внутрішньої секреції в одну систему. Клітини сполучної тканини володіють надзвичайно живою реакцією.

Богомолець твердить, що боротьба за довголіття повинна бути в значній мірі за здорову сполучну тканину. Він підносить значення активності фізіологічної системи сполучної тканини для довголіття організму. Він вважає, що фізіологічна система сполучної тканини виконує в організмі важні трофічні функції, що вона є коренем організму, що її стан у значній мірі означає стан других клітинних елементів організму, не виключаючи мозкових клітин-центрів психічного життя.

КРИТИКА ПОГЛЯДІВ БОГОМОЛЬЦЯ

а) Радянська критика.

Як уже згадував я в попередніх розділах моєї книжки про критику поглядів Богомольця, про важну роль сполучної тканини в хворобах старіння. Вона стрінулася з нищівною критикою Академії наук, тільки, що всесоюзна Академія наук виходила з неменш, але навіть більш одностороннього принципу нервізму, чим принцип фізіологічної системи сполучної тканини Богомольця. Богомолець стрів попертя своєї теорії в школі німецького патолога Л. Ашофа та його співпрацівників.

б) Англосаксонська критика.

Англосаксонська критика обертається около висловлених фраз деякими ворогами без знання лі-

тератури, написаною в українській, російській та німецькій мовах. Тому їхня критика обертається біля звичайної лайки, котру наводить Роберт С. де Ропп у своїй популярній книжці: «Мен егенст ейджінг» (люди проти старіння). Він наводить слова професора Карльзона А. Дж., котрий просто назвав професора Богомольцем дурнем та всі його праці. В автора книжки професор Богомолець є росіянином, а не українцем. Як інакше звучить поважна німецька критика.

СИРОВАТКА БОГОМОЛЬЦЯ В ОСУДІ ПРОФ. Е. Г. ШУЛЬЦА З БЕРЛІНА

Після Богомольця пробігає старіння людини паралельно з поступом старіння сполучної тканини. Будучи на цій односторонній думці, він вірить, що при допомогі специфічних, цитотоксичних, антиретікулярних сироваток він зможе побороти передчасну старість та продовжити життя.

Сироватка зискується імунізацією відповідних експериментальних тварин людським кістним шпиком та селезінкою. Вона має містити діючі складники, що спонукують сполучну тканину до фізіологічного діяння. Було вперед передвиджено, що навіть скрупулятні контрольні досліди, ані не продовжать життя, ані не омолодять людини. Однак старіння торкається всього організму, тому не вдається через побудження, стимуляцію одної тканини здержати старіння. Все ж таки Богомольцева сироватка найшла собі певне місце в лікуванні старечих недуг, але не як омолоджуючий та продовжуючий життя середник. Не можна заперечити стимулюючого вчинку Богомольцевої сироватки.

ДІЄТИЧНЕ ЛІКУВАННЯ СТАРІННЯ

У веденні свого життя старша людина поповняє дуже часто такі помилки, які ведуть до передчасної старости та старечих хворіб, між якими займає перше місце пістрьяк (рак). Дуже часто причиноється до цього алкоголізм та нікотинізм (курення тютюну). В їді та напиту треба оминати субстанцій, котрі є зачислені до карціногенних, цебто таких, які зроджують рака. Дуже важне в дієті є вдержування відповідної пропорції мінералів, щоб піддержати кровообіг, головню тоді, коли пацієнт придушних літах тратить багато плинів. Ходить про те, щоб вдержати в пропорції електроліти, щоб кровообіг проходив нормально. Кількість білка повинна бути один грам на кілограм ваги тіла. Вуглеводні повинні становити одну третю зужитих калорій, треба якнайменше вживати товщів, які служать вихідним пунктом багатьох старечих недуг, як артеріосклероз, різного роду тумори, нарости, хвороби очей тощо.

Найважлише тут урегульований триб життя, подавати їду в відповідному часі. Старша людина не сміє наражувати себе на небезпеки різних нерегулярностей.

ЩО ТАКЕ БІОМОРФОЗА?

М. Б'юргер та круг його співробітників впровадили поняття «біоморфози» до старечих недуг, яким означують усі ті переміни, що проходить людина від її народження аж до смерти. Багато дослідників старечих недуг, як Ковдрі, Гуфелянд, Б'юргер, Шок та інші доказали, що ті зміни проходять сливе в кожному органі, що кожна хвороба носить печать віку

даної людини. Кожний живучий організм підлягає тривалій, функціональній та матеріальній зміні, яка не дається затерти. В головній, підставовій субстанції сполучної тканини зменшується кітуюча субстанція, а збільшуються волокна.

Хоч дехто виступав проти нагромадження нових термінів у медицині, то поняття «біоморфози» вкорінилося в старечій літературі, яким вони означають всі ті, законно пробігаючі прояви старіння, що в колисці починаються, а смертю кінчаються. Старіння належить, подібно як народження, смерть до прафеноменом людського життя.

Ще перед народженням Христа висловив цей закон грецький філософ Геракліт словами: «пантареї» (все пливе). Ці сталі переміни хемічні, морфологічні, функціональні очеркуємо біоморфозою.

Обмін речовин поступає в старшому віці звільна, помаліше. Чим живіший, скоріший обмін речовин, тим молодшою є дана одиниця, чим помаліше проходить обмін речовин, тим старшою є вона.

ЧИ ІСНУЄ ПИТАННЯ ОМОЛОДЖЕННЯ ЛЮДИНИ?

Це питання старе, зроджене нинішньою цивілізацією. Вже французький філософ Декар (Картезій) вимагав від медицини як не омолодження, то бодай хоч продовження людського життя.

Перед сто літами написав Ц. В. Гуфелянд книжку: Макробіотика, штука продовження людського життя. В чотириста літ оснування німецького університету в Єні, видав Єнський університет подібний твір. Найбільш інтересними мули мої поїздки до Європи, яку я покинув на кілька літ примусової відсутности, перебуваючи в Сполучених Штатах Пів-

нічної Америки. Мене цікавила європейська творчість, цікавило те, що найбільше цікавило її артистів, малярів, драматургів, філософів.

Виклопотати паспорт на поїздку до Європи не належало до легких речей. Я втішився чимало, маючи в руках паспорт до Чехо-словащини. З Чехією в'язало мене багато, спомини перебування з чехами по німецьких тюрмах. З усіх слов'янських літератур я найкраще опанував чехо-словацьку. Дехто жадає від літератури, щоб вона проповідувала не людоненавистницькі, а людяні гасла.

КАРЛОВІ ВАРИ — НАЙБІЛЬША КУПЕЛЕВА МІСЦЕВІСТЬ СЕРЕДНЬОЇ ЄВРОПИ

Були часи, коли кількість осіб, побираючи куративне лікування в Карлових Варах у Чехо-словащині доходила до 150 тисяч та більше. Коли Карлові Вари, давніше Карлсбад, належали до австро-угорської монархії, яка була тоді могутньою державою.

МОЇ ПОЇЗДКИ ДО ЄВРОПИ

Старання о паспорт та мій виїзд.

Одержавши право громадянства Сполучених Штатів Північної Америки моєю мрією було виїхати на якийсь час до Європи, завітати з її інтелектуальними, філософічними, науковими прямуннями. Маючи американський паспорт у кишені я почувався краще, вільніше. Моїм першим завданням було пізнати Чехо-словацьку соціалістичну республіку, де я перебував найдовше, тут вчився та виробляв свій світогляд. До Праги їхав я подорожньою агенцією Репчік та Хвіля, яких відношення до мене було на-

скрізь приязне, наскрізь товариське. Я вибирався до Європи корабельними лініями, в більшій частині англійськими, які оказались наскрізь солідними, подаючи пасажирові якнайточніші інформації. Крім цього в Парижі мав свій осідок Чедок, котрий ще за мирних часів виробив собі марку великої солідності. Кожний поїзд, який надходив з портів великих корабельних ліній ожидали на станції Сен Лазару службовці колись загально звісного Чедоку, подорожуючої компанії, вишукують чехів серед маси приїжджих. Я, звичайно задержався на кілька днів у Парижі, щоб зробити деякі закупи ліків.

На станції Сен Лязар повно таксі, деякі з них беруть солену платню, щоб завезти вас до готелю, заздалегідь вам призначеного. Треба оминати неурядових таксі, бо в них 2-3 разів дорожча ціна. Я вже раз дався набрати, другий раз не хочу. До Європи треба вибиратися кораблем, або літаком. Літаком якоїсь перевозової компанії. Одною з найбільш знаних перевозових фірм були знані: бритійська фірма «Кунард Лайн» та американська «Юнайтед Стейтс». Фірма «Кунард Лайн» розпоряджала двома великими кораблями, досить люксовими: «Квін Мері» та «Квін Елізабет», побудованих в честь королев. Квін Мері, побудована в честь помершої королеви, дружини короля Джорджа V, навпаки, найкращим кораблем є Квін Елізабет, побудована в честь королеви Елізабет, дружини короля Джорджа VI. Хто їде до Європи тільки на відпочинок, а не в якійсь іншій справі, найкраще є брати йому Квін Елізабет. Є в ній кімната для некурців, в якій можна рисувати, безтурботно читати. Взагалі кімнати чисті, нема насікомих, яких стрічав я, наприклад, в Квін Мері. Це так звана кебін кляс, не знаю, як представляє себе ту-

ристична кляса. Великим добродійством для астматиків, теж способом лікування є стерильне, без поро-ху морське повітря. За спеціальною оплатою можна дістати лежак та покривала. Вечером для тих, котрі не танцюють, є гра в лото, яка криє в собі дещо емо-ції. Кожна кляса має свою крамницю, в якій можна дістати найпотрібніші речі в подорожі, від ножа до одіння. Корабель посідає теж великий басейн до купання. Деколи проходить день без скуки. В інші дні опановує вас одчай, скука, що вам є тяжко найти собі місце. Подорож скорими пароходами проходить не дуже то скучно, навіть без уживання різних пілю-льок, майже кожної більшої перевозової та фарма-цевтичної компанії.

Через б'юра на кораблі можна замовити го-тель в Парижі, однак тільки такий, який стоїть у зв'язку з корабельним б'юром. Звичайно бувають це готелі другорядні, про що я сам наглядно переконав-ся.

Їзда великим кораблем є безпечна, безумовно безпечніша, чим літаком. Корабель звичайно буває поділений на три кляси: найдешевша є туристична, опісля кабінова, найбільш вживана, та люксова — перша кляса.

КОРАБЕЛЬНА КАТАСТРОФА

Одного разу довелося мені пережити малу ко-рабельну катастрофу. В першій клясі корабля, де кабіни чудово влаштовані, хтось підложив огонь, дві кабіни почали горіти. Вся служба корабля була зай-нята гашенням огню. Весь корабель був перепов-нений димом, важко було дихати, вдержатися в ка-

бінах. Настав переполох. Катастрофи на літаках довго не тривають, один момент... і кінець. Що іншого на кораблі під час бурі. Вітер віяв з великою силою. Пустити на воду рятункові човни було неможливо. Море пінилося, скаженіло... Пінисті хвилі заливали поклад, палубу корабля. Жінки плакали, ридали, ломили руки... На успокоєння діставали спеціальні таблетки або впорскування успокоюючого ліку, імовірно морфіни або якогось лагідного транквелайзору, залежно від випадку. Чоловіки пили до безтями...

Вкінці, над вечором вдалося опанувати вогонь. Ми вже були на французьких територіяльних водах. Пасажири відітхнули спокійно. Французькі власті, котрих завданням є контролю насажирів, переводять цю контролю на кораблі, ще перед вивантаженням. Переглядають пашпорти, дають свою печатку на пашпорті. Кунард Ляйн, англійська корабельна фірма, вивантажувала свої кораблі тоді в порті Шербур, а американська перевозова фірма Юнайтед Стейтс, в порті Гавр. Вже в б'юрах корабля можна було купити білети на переїзд залізницею до Парижа. Тепер існує в Європі на залізницях тільки дві класи: перша та друга, а нема третьої, яка була ще перед другою світовою війною. В Шербургу є дві залізничні станції: Шербург та Шербург Марітім. Цю останню вживають тільки туристи, що приїжджають кораблями.

ПОБУТ В ПАРИЖІ

Зі станції Шербург Марітім до Парижа їде поїзд всього чотири години, задержуючись тільки на одному перестанку. Поїзд в'їжджає на станцію Сен

Лязар, положену в центрі міста, недалеко великих магазинів накупі «Прентан» та галерій «Ляфайет». Його очікує велика кількість носіїв, як на жадній європейській станції. Так само є тут велика кількість авт. Тут треба розрізняти: таксі, яких тарифу урегулювало місто, вони не є дорогі. Однак можна потрапити в руки власника приватного авта, котрий зажадає за перевіз десять долярів і більше. Тому треба добре придивлятися, чи авто має урядову тарифу. Я був кілька разів у Парижі, мав уже досвід у яких готелях задержуватися. Мені найкраще відповідав «Нуво готель Паляс», положений на «Пляс де ля Реп'юблік», де міститься статуя Свободи. Є це пам'ятник, який виставлено прихильниками республіки, який заховав свою первісну красу. Американські українські туристи невдоволені тим, що його не «пінтують».

Париж тішиться двотисячним існуванням. Це дві тисячі літ розвитку культури. В Парижі, його будівлях, пам'ятниках можна читати не тільки історію Франції, але цілого світа. Колись французи, а за ними чужинці називали Париж «капіталь дю монд», столицею світа, і, дійсно, нею він був. Тепер, відносно числа мешканців, він йде позаду таких світових міст як Лондон, Нью-Йорк, Токійо, Пекінг, Москва та багато інших. Шпенглер у своєму монументальному творі «Загибель Заходу» вважає зродження світових міст негативним явищем з їх правильною, квадратовою архітектурою, виразом бездушності. Такі міста з їхньою квадратовою архітектурою бачив грецький мандрівник та історик Геродот у Вавилоні, еспанці в здобутім Тенохтітляні. Світове місто — цей давніше камінний, тепер залізобетонний колос вважає Шпенглер кінцем життєвого шляху кожної ве-

ликої культури. Місто є в нього духом, велике місто «вільним духом». Воно є не тільки духом, але теж грошем. Місто це диктатура гроша, початок цивілізації, заперечення національної культури. Світові міста рішають про хід світової історії. Тут нема вже різниці між шляхтичем, а б'юргером, між вільним, а невільним, між віруючим, а невіруючим. Існують тільки міщани світового міста, а провінціали, на котрих згорда глядить світовий міщух.

Париж задержав печать французького духа в усьому, в одінні носіїв, влаштованні помешкань, каварень, спеціально приготована їда, гарячі дискусії надають тон життю французів. Тут нема того наслідування американізму, яке видно на кожному кроці в Західній Німеччині. Однак є одне підприємство, яке нагадує американський «Драг-стор», положене на площі «Етуаль», де кінчаться елізейські поля. Їх початок творить «Пляс деля Конкорд», який вважають найкращим місцем не тільки Парижа, але, мабуть, цілого світа. В цьому «Драг-сторі» можна дістати найважливіші часописи та журнали всіх культурних народів. Крім цього, можна тут з'їсти снідання, обід, вечерю кожночасно. Тут випробовують усі кухні. Деколи з'являється березовими полінами огорожена російська кухня, в котрій можна дістати український борщ, вареники, при чому обов'язково треба випити російську водку. Щомісячно з'являються нові кухні з національними стравами різних народів світа. Гістьми цього оригінального «Драг-стору» бувають переважно студенти різних національностей світу, котрі студіюють в Сорбоні.

СОРБОНА ТА П ВІДДЛИ

Студентів усіх країн світа притягає найбільше «Сорбона». Вона стала інтелектуальним центром майже всього світу. Вона основана 1253 року Робертом з Сорбону. В різних часах її вигляд мінявся, бо вона переходила різні перебудовування, заки одержала свій остаточний вигляд, який тепер має. Перебудова тривала 22 роки, ведена Рішелем. Є тут 22 амфітеатри, 2 музеї, 22 конференційних заль, 37 професорських кабінетів, 240 лябораторій, одна бібліотека, одна вежа астрономічна, одна вежа фізична. Крім цього є ще тут багато нових улаштувань згідно з поступом науки. В новіших часах її реконструовано та побільшено в роках 1885 до 1900 після пляну Нено. Каплиця, збудована в роках 1635 до 1653, містить гріб Рішел'є, конструкції Жірдона.

МУЗЕЙ ЛЮВР

В Парижі не можна поминути музею Лувр, який є найбагатшою колекцією творів мистецтва всього світа. Оглядаючи Лувр людина стає гордою з цієї колекції. Особливо сильне враження робить прастаре єгипетське містецтво, гроби, мумії, пам'ятники. Як високо тоді стояла штука будівлі, різьбарство, скульптура, малярство, архітектура. Наполеон під час своїх походів до Єгипту, Італії привіз рідкі колекції з тих країн. Люврові не вповні дорівнює Ватиканський музей в Римі, в Італії. Туристам, головно з Америки, котрі як слід не розуміють французької мови, помагають найняті перекладчики, звичайно бувають ними студенти, котрі студіюють мистецтво. Я сам, особисто, був кілька разів у Люврі. Кожним разом я звертав нащоінше увагу. Найбільше подобався мені виклад однієї студентки про маляр-

ство, особливо французьке. Лювр з самого початку був твердиною, будованою Пилипом II в I-ім сторіччі. Кардинал Решіл'є збирав колекції до музею коштом держави. Архітектурна схема була закінчена Наполеоном Третім. Є тут найбагатші збірки старих мистців як Рембрандт, Рубенс, Тіціян та Леонардо да Вінчі. Найславніші скульптури в Люврі є Ніке або перемога Самоотрації, Венера з Мільо.

Український історик Ілько Борщак впав на добрий помисл описувати дільниці Паружу на тлі історичних подій, які в них відбувалися, особливо, зв'язаних з українським життям, або особами, що були нашими приятелями, та підпирали український рух.

Для мене був цікавим Латинський квартал, який пригадував мені моє перебування в Парижі, Миколу Шаповала, його незабутню дружину, Робітничу Громаду та українську еміграцію. З того часу багато змінилося і у Франції, і в цілому світі. Як тоді, так і тепер мене цікавили медичні книжки, красна література, мистецтво.

Звичайно, я їхав підземною залізницею, званою в Парижі «Метро» до станції «Одеон». Ця назва походить від театру цієї самої назви, положеного напроти цієї самої станції підземної залізниці. Тут знаходиться пам'ятник одному провідникові французької революції Жоржові Жакові Дантонові, котрого посуджував Робесп'єр о продажність задля його повздержливої, більш мирної, уміркованої політики.

В цій самій околиці знаходиться висока медична школа. Тут знаходяться медичні книгарні, з яких є загально знаною Массон та Спілка. В одній з бічних вулиць знаходиться крамниця чужомовної книжки, в якій можна дістати українські книжки. Є безперечним фактом, що найбільше українських книжок

я придбав у цій книгарні. Тут повно книгарень та побіч них теж багато каварень, де при каві обговорюють студенти біжучі справи, новинки на книгарському ринку.

Ілько Борщак зв'язує з Латинським Кварталом не тільки Сорбону, що є студійним осередком студентів цілого світу, але теж письменників, поетів тощо. Ілько Борщак присвячує багато місця в своєму журналі «Україна» видавцеві колишньої «Світової Географії» Елізе Реклю. Причиною його довгого нарису є те, що Елізе Реклю трактує Україну як особну одиницю, а український народ як окремий народ від російського та польського.

ЕЛІЗЕ РЕКЛЮ ТА УКРАЇНА

В своєму описі Латинського Кварталу Ілько Борщак розписується докладно про все, що в'яжеться з українським життям та людьми, що підпирали український рух, або, бодай ставилися до нього з симпатією. Такою людиною був видавець «Світової Географії» Елізе Реклю, яка появилася в 19 томах. Ілько Борщак припускає, що том про Україну та Росію належить перу Драгоманова, котрий подав всі фактичні дані, які опісля обробив та заосмотрив географічними термінами Елізе Реклю. В нього українці є особним народом, українська мова не діалектом, а багатою, милозвучною самостійною мовою. Де пізнав Драгоманова і за яких обставин Елізе Реклю — не знати. Обох їх єднала, мабуть, спільна симпатія до ідей, які голосив французький теоретик синдикалістичного соціалізму П'єр Джозеф Прудон. Якраз в ці часи в цілій Європі процвітав соціалізм не тільки марксистський, але теж прудонівського типу, поширений в романських країнах як Франція, Іспанія, Іта-

лія. Він був сильним і серед виємігрованої російської інтелігенції, яка гуртувалася біля особи князя Петра Крапоткіна.

Елізе Реклю був увесь час лівих поглядів та за часів Паризької Комуни став він директором Національної Бібліотеки. По поразці Комуни поставлено Елізе Реклю під військовий суд, що засудив його на довічну в'язницю. Вся Європа захвилювалася, бо Елізе Реклю був тоді вже знаним як визначний географ. Англійський уряд ужив відповідних заходів перед тодішнім головою французької держави Т'єром,, Елізе Реклю звільнено, але він мусів опустити кордони французької держави та оселився в Бельгії, де жив аж до кінця свого життя, не хочаючи користати з амнесії «комунарам», яку проголосив французький уряд. Він помер 5 липня 1905 року.

ЩО НАЛЕЖИТЬ ДО ЛАТИНСЬКОГО КВАРТАЛУ?

Як загально відомо, Париж є поділений на 20 арондісментів, з яких деякі становлять частину Латинського Кварталу, а саме: цілий шостий, частина п'ятого та частина сьомого. При вулиці Дофін, номер 24, містилося «Товариство друзів російського народу й народів анектованих». Цими анектованими народами розуміли ці підбиті царською Росією народи, що їх за царських часів називали іноходцями. Головою товариства був великий французький письменник Анатоль Франс, мовознавець, професор Сорбони Брюно, автор монументальної «Історії французької мови», астроном Флямаріон, математик Поль Пенлеве, письменник Октав Мірбо, історик Шарль Сеньобо. Елізе Реклю був теж членом Товариства приятелів російського народу та народів анектованих та на сторінках своєї географії він став в обороні укра-

їнського народу, якому було заборонено розвивати свою власну літературу. Він писав в одному рефераті про Росію, що не можна займатися тільки російським питанням, але теж треба подбати про розвиток народів, анектованих, пригнічених Росією.

ФРАНЦУЗЬКІ БУКІНІСТИ

Вздовж набережної Конті на лівому боці Секвани тягнуться гнізда букіністів, що в них можна дістати рідкісні книжки, документи тощо. Колись букіністи могли десь на французькій провінції добути рідкісні образи, книжки, друки, мапи, розпорядки, але прийшли нові часи, багато документів, рідкісних книжок, рукописів загинуло. Тепер важко роздобути, щонебудь цінного. Але блукаючи довгий час біля цих рундучків, можна найти щонебудь рідкісного, цінного. Покійний український історик Ілько Борщак успів найти дещо цінного, а саме: «Зібрання історичних частин, що відносяться до Анни, дружини Генрика Першого короля Франції та дочки Ярослава Першого, Великого князя Росії...

Другою книжкою, купленою в букіністів Ільком Борщакком було видання 1860 року «Кобзаря» Тараса Шевченка.

Найкраще видно в ночі при сяйві місячного світла Париж з усіма його будинками з моста мистецтв. Кинути оком з одної сторона моста, можна бачити старовинний Париж з безліччю спогадів: Палата Правосуддя, Собор Паризької Богоматері, Сен-Жермен д'Оксеруа, трохи молодші: Лювр, Тюїльрі, Елізейські поля, Трокадеро.

Що кожний чужоземець найрадше бачить в Парижі? Це музей Лювр з його багатствами. Тут видно всю історію людства, починаючи від єгипетських пірамід, а кінчаючи новими часами.

ІЗДА ДО ЖЕНЕВИ. ПЕРШІ ВРАЖЕННЯ.

З Парижа до Женеви в Швейцарії є пряме отучення. Від'їжджається вечером з Ліонського двірця пізно в ночі, а ранком приїжджається до Женеви. Я хотів використати ніч на спання, щоб опісля незмученим оглядати Женеву. Однак окремого місця в сип'яльнім вагоні спільно з якимось подорожнім я не дістав. Кондуктор не хотів мені дати такого місця, мотивуючи це тим, що американці мають гроші, тому часто стрічаються рабунки, а навіть морди американців. З тієї причини я мусів заплатити за цілий переділ. Після перегляду моїх валіз вступив я до великого стаційного будинку, де з'їв снідання. Замешкав я в невеликому готелі, який припоручила мені агенція «Амерікен Експрес», але готель був надзвичайно дорогим. В Швейцарії можна стрінутися на кожному кроці з фактом, що Швейцарія живе туристичним рухом, швейцарці люблять випомповувати гроші. Їхні готелі чудово улаштовані, прикрашені малюнками визначних світових малярів. Бувши два рази в Швейцарії зі своєю дружиною, а один раз сам, я вспів добре приглянутися їхньому життю. Їхні доми дуже естетично збудовані, прикрашені квітами. Взагалі Швейцарія надається до відпочинку. Спортові імпрези, що їх так часто влаштовують у Женеві притягають молодь усього світу до Швейцарії. Женева та Льозань це два міста, в яких концентрується весь культурний рух французької частини тримовної Швейцарії. Мені стало дивним, коли я, купуючи ліки в одній із женевських аптек, заговорив по німецьки і мене ніхто не розумів, тоді повернув я на французьку мову. Я подумав, що це було б, якщо я заговорив би по-росій-

ки в Полтаві в одній з аптек і мене ніхто не розумів би...

Женева прекрасне місто, ледви де можна краще побачити. На побережній вулиці, що тягнеться повздож Женевського озера, тягнуться зільники може трьох кілометрів довжини. Йдете вулицею і вас супроводжає запах різних квітів. Саме місто найкраще оглядати екскурсією, котру організує «Амерікен Експрес» з поясненнями провідника. В Женеві існує російська церква, яка є теж у пляні екскурсії. Дивно, що провідник зачислив дві тисячі емігрантів з давньої російської імперії до білорусів. Які моменти відігравали в цьому ролю, не знаю. Може страх женевського міщанина перед соціалізацією?

Якраз в часі наших відвідин святковано річницю протестантизму в Женеві, будинок університету та церкви, де проповідував Кальвін, були ярко освічені. Женева покищо протестантське, лютеранське місто, але невеликий відсоток недостає, щоб обі половини: протестантська та католицька зрівнялися. З Женевою є зв'язаний один розділ історії української політичної еміграції. У вісімдесятих роках минулого сторіччя жило тут трьох визначних українців, а саме: професор Михайло Драгоманов, Сергій Подолинський та Михайло Павлик. Вони видавали «Громаду», яка перша виступила з програмою українства. В домі, де жив Михайло Драгоманов відкрито пропам'ятну таблицю. З Женевою є зв'язана найстрогіша форма протестантизму кальвінізм. Як кожна строга форма не міг кальвініський протестантизм довго вдержатися.

Варто оглянути будинок колишньої Ліги Націй, яка на жаль, скінчила своє існування. Женевське

озеро має найший гейзір, чим можуть похвалитися женеvці.

Мені доводилося перебувати ще в двох містах Цвайцарії, а саме: в Базилеї та Цюриху. Париж має дуже добре залізничне отлучення з Цюрихом. Є ним Европа-Експрес, який має всього два вагони, дуже вигідні. В часі подорожі подають вечерю, властиво обід у західньо-европейському розумінні. Обід дуже смачний з напнтком. Поїзд люксово уряджений, не задержується на жадному перестанку крім на станції близько французько-швайцарського кордону. Цюрихська станція велика, простора, а саме місто Цюрих положене над озером цієї самої назви.

МІСТО ЦЮРИХ ТА ЙОГО ВЛАСТИВОСТІ

Цюрих — це найбільше місто цілої Швайцарії, може навіть найчистіше. Віконні вистави зроблені в артистичний спосіб. В Цюриху живе мало українців: інж. Іван Луцишин з дружиною та ще з одним піднаємником. Якоїсь української організації в Цюриху нема. Університет, положений високо на горі. Довкола парк, городи. В Швайцарії з огляду на гористий терен є обмежений автовий рух. Швайцарці вживають головно велисопедів. Характеризує швайцарця зовнішня побожність. Загально швайцарці толерантні супроти інших релігій. Наприклад в Женеві хоронять католики та протестанти померших на тому самому цвинтарі.

Для орієнтації подорожуючих є тут, як і в усіх більших містах Швайцарії інформаційні б'юра компанії «Американ Експрес», яка подає інформації подорожнім, приготопляє для них готелі, робить нічні, лиш при місячному світлі екскурсії по старому та

новому Цюриху. Культурним центром стає поволі університет, де сходяться вулиці, авеню.

Цюрих тепер вже півмільйоновим містом, приймає студентів з різних країн. Особливо на високому ступені стоїть медичний факультет. Університет поставлений високо на горі. В Цюриху панує ідеальна чистота.

В Цюриху є розвинене музичне життя. Є тут десять концертних галь, 53 мужеських хорів, 560 професорів музики. Біля перших трьох кантонів, які визволилися першими, а були ними Урі, Швіц та Унтервальден гуртувалося багато інших, вступаючи до Швайцарської Конфедерації. Найбільше їх вступило після закінчення наполеонських війн 1815 року. Годинникарство, туристика займають перші місця в державних доходах.

З Урі походив легендарний герой Вільгельм Тель, котрого життєву історію здраматизував німецький поет Фрідріх Шіллер. Загально говорить, що драму «Вільгельм Тель» не написав Фрідріх Шіллер, а написав її весь швайцарський нарід.

Релігійно, більшість швайцарців є протестантами. Кальвінізм з його строгістю не вдержався, за те вдержався поміркований цвингліанізм. Як останки цих ще кальвінських заборон існує ще в більших містах багато вегетеріанських ресторанів, де не продають алкогольних напитків.

Цюрих з його будівлями, чистми, гарно удекорованими виставовими вікнами викликає гарне враження в чужинців, котрим судилося задержатися якийсь час у Цюриху. Швайцарські годинники є, мабуть, найкращими в світі. Побіч годинникарського промислу розвивається сильно хемічний промисл. Ве-

ликою фінансовою позицією є туристичний рух, який приносить державі великі доходи. Швайцарці в обходженні з чужинцями, особливо туристами є надзвичайно чемні. Ресторани отверті в полудневих годинах, а не через цілий день, як це буває в декотрих заграничних ресторанах. Полуднева павза всюди регулярно є придержувана, звичайно, від 12-ої години до 2-ої.

БАЗИЛЕЯ-БАЗЕЛЬ, ГРАНИЧНЕ МІСТО ШВАЙЦАРП

Базилея має найстарший університет в Швайцарії, котрий і до сьогодні задержав свою славу. Тут викладає один з анійбільших теологів протестантських Карль Барт. Філософію викладає німецький екзистенціяліст Карль Ясперс. Швайцарія має сім університетів. Мені як медикові відомі лікарські препарати фірм: Ціба, Гейгі, Гофман-ЛяРош, Сандоз, які мають в Сполучених Штатах свої філії.

Базилея має дві залізничні станції: швайцарську та німецьку. При американському бомбардуванні німецької залізничної станції, засягли бомби теж поблизькі швайцарські дома. Положена в куті, де стикаються три держави, а саме: Франція, Німеччина, Швайцарія, вона задержала характеристичні риси всіх трьох. Є тут французька свобода, німецька пунктуальність та швайцарська неутральність.

В Базилеї можна побачити кусок середньовіччя в її будівлях, старовинних годинниках, пам'ятниках. Базилея має в Швайцарії найбільшу бібліотеку, яка має півтора мільйона томів.

Характером швайцарці є дуже консервативні, в них досі не має жінка права голосування.

НА КУРАЦІ В БАДЕН-БАДЕН

Баден-Баден є це південно-баденська купелева місцевість Німеччини, загально знана, досить дорога, де лікують ревматизм, шлункові недуги. Для багатьох розривкою є тут рулетка, на якій вони програють величезні гроші.

В Баден-Баден опинився я випадково, вичитавши в однім лікарськім журналі в німецькій мові про ці джерела та велику потребу лікаря в цій місцевості. Була тут так звана павшальна такса для тих, що наперед заплатять та перебудуть тиждень, або два лікування.

Побут в Баден-Баден дав мені спроможність запізнатися краще з німецьким післявоєнним лікуванням, ліками, методами. Тут найшов я аптекарів, з котрими нав'язав знайомство та зміг у них замовляти ліки.

Баден-Баден мало ще одну добру сторону: воно давало можливість дістатися до університетських міст після одної години їзди поїздом. Цими містами були: Фрейбург в Брезгау, Гайдельберг. Сама місцевість Баден-Баден мала около 70 тисяч мешканців. Положена серед лісів з лагідним кліматом, була вона ідеальним місцем відпочинку.

В Баден-Баден доводилося мені бути кілька разів, мешкати в різних готелях, харчуватися з різних кухонь. Обсервуючи гру в рулетку, мені пригадалися сцени з повісті Достоевського «Грач».

Німеччину я добре знав і з праці в німецьких лікарнях, і з приватньої практики, тому все тут було мені знакове. Відчувався недостаток товариства,

якогось знайомого, друга. Після побуту в Баден-Баден я вибирався в подорож за залізну куртину, до Праги, вважаючи цю подорож як найменше ризиковою. З чехами сидів я у в'язниці, ділився хлібом-сіллю, радів та попадав в одчай.

ЗІ ШТУТГАРТУ В НІМЕЧЧИНІ ДО ПРАГИ В ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ

Містом в Німеччині, яке я найкраще знав, був Штутгарт в Вюртембергії. В Людвігсбургу я переглядав всіх тих, котрі вибиралися до заморських країн. Один раз в тижні я завжди бував у Штутгарті, полагоджуючи свої справи. Штутгарт зі своєю характеристичною залізничною станцією притягає око глядача. Тут є два залізничні готелі, де можна не тільки вигідно переспатися, з'їсти у відповідний час. Таке було б завдання залізничних готелів. Однак вони не служать цим завданням, а противно, зовсім іншим завданням.

Однак одною невдачею не треба попадати в одчай, не треба застрашуватися. Осідаючи на довший побут у Штутгарті, звідси робив я екскурсії в поблизькі сторони. Так проходив час. В Мюнхені стрінувся я був з нашою лівицею: професором Панасом Феденком, Спиридоном Довгалем, Іваном Луцишином. Луцишин робив квасну міну, якби наївся перцю. Його квасноту неутралізували інші. Я все прочував, що за нею щось криється. І дійсно під час появи моєї книжки споминів п. н. «Проти хвиль» вилізло шило з мішка. Тут вже з'явився критик на весь зріст кремезний, кострубатий.

ВИЇЗД ДО ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНИ

Гранична контроля.

Нарешті прийшов від'їзд у сторону Чехо-Словаччини. Перед возом, що носив напис: «Прага — Варшава» зібралося кілька одиниць, що плакали, взаємно обнімалися і аж на свисток кондуктора розірвалися. Хто це був? Я ставив собі питання. Чи це не німці, котрі приїхали відвідати своїх знайомих у Західній Німеччині. І дійсно мої прочування сповнилися. Я розпочав з ними розмову та довідався про все, що треба було мені знати. Вони оповідали мені, що відносини в чеській соціалістичній республіці з кожним днем кращають, але все ж таки не можуть рівнятися з відносинами, які панують у Західній Європі та Сполучених Штатах Північної Америки. Айрен Кертін — Залізна куртина, яка навіває стільки страху туристам є звичайною дротяною огорожею з вежами, з яких дається дуже добре контролювати терен та невеличкі клапті землі.

Поїзд, який приїжджає з Німеччини є докладно контрольований, не так валізи подорожніх, як всякі закутки. На заграничний поїзд чекає поїзд з робітниками до Праги. Цей поїзд має вже ресторан, де можна найти потрави, добрий обід, а все те коштує не багато грошей. Я стрівся, як уже було умовлено з колегою дитячих літ, може найріднішою людиною, д-ром Іваном Стеком, а він вже вмів проміняти мої американські папіроски за чеські корони. Поїзд мчить з великою скорістю. Всюди написи, що норми виконано, або перевиконано. Для мене не було це цікавим. Варто говорити з маленькими підлітками, котрі мріють про великі досягнення. Біля мене сиділа дівчинка, котра мріяла про медичну кар'єру.

Однак з матір'ю говорила вона по-мадярськи. Словаки мають вирішити ту саму проблему, що українці, а саме, позбутися налетів чужого панування, яке оставляє свої сліди в мові, в формах поведіння. Є це сильний черв'як, що врився в душі старших та шукає собі дороги, як дібратися до молодших.

З кожним роком мого перебування в Чехо-Словацькій Соціалістичній Республіці видно було поступ, сприймання нових форм правління без внутрішнього спротиву, який видно було в перших роках. Врешті я на місці мого призначення. Це були перші роки вагання. Туристів було мало, боялися, що їх можуть примкнути, арештувати тощо. Тому дуже легко було дістати готель. Я одержав готель — «Еспленаде», якого вікна виходять на парк. Тут була поставлена статуя Вілсона, зняли її німці, а опісля чехи не відновили. Залізничний двірець охрещено по першій світовій війні «Вілсоновим надражім», як доказ вдячності чеського народу за визволення.

Після другої світової війни чехи не квапилися відреставровувати пам'ятник, мабуть, з причини буржуазного пам'ятника, даліше не доставало матеріалу.

В готелі було повно партійців, бо вічно чулося голоси «соудруг», цебто по-нашому «товариш». Це була перша та остання ніч мого побуту в готелю «Еспленаде». Я при кожному побуті в Празі старався дістати цей готель, але ніколи не достав, бо все був зайнятий. Звичайно можна було дістати кімнату в іншому готелі, як наприклад, готелі «Інтернаціонал». Найчастіше я задержувався в готелі «Москва» в Карлових Варах, де я часто брав курси удосконалення лікаря, які улаштовує кожного другого року Празьке фізіократичне товариство (Соціетас фізіократіка прагенсіс). Ці курси існують довгі роки.

На них викладали спеціалісти світової слави європейських та заморських країн. Я був учасником двох таких курсів. Докладний перебіг курсу я з'ясую в цих споминах. На них викладав славний німецький патолог Ашофф з Фрейбургу, невролог Кречмер, винахідник сульфамідів Домагк та багато інших.

Дехто з учасників курсу оглядав Прагу та інші купелеві місця. Я провів студії та практику в Празі, тому знав дуже добре Чехо-Словаччину. Прага, її славні будівлі не потерпіли багато в війні.

Будівлі ті самі, які доводилося мені бачити дуже часто, не багато змінилися. Змінилася публіка. Коли давніше на променаді можна було бачити багато одітих, наперфумованих панночок, з ніжними личками, то тепер опанувала променаду робітнича публіка. Не видно було ніжних, делікатних личок, а рожеві лиця, спочені від праці та вітру.

Місце, де відбувалися курси.

Колись у люксовім готелю Пфафф, тепер переміненім на готель Москва, в балевій залі, що може легко помістити 600 осіб, відбувалися курси удосконалення лікаря. Біля кожного місця стояла пляшка мінеральної води з чаркою до пиття. Кожний привний мав «слухатко», яке можна було накрутити на різні мови, залежно від прелегента та слухача, а саме на мови: англійську, французьку, німецьку та російську. Тоді чехи орієнтувалися політично на Росію, Радянський Союз, культурно на захід. Коли брати під увагу мову викладачів, то виклади відбувалися:

- 15 в мові німецькій,
- 10 в мові англійській,
- 10 в мові французькій,
- 2 в мові російській.

Пополудні звичайно не відбувалися виклади, а цей час заповнили виїзди до сусідніх купелевих місцевостей, як наприклад, до Маріянських Лазнів у лісистих околицях колишнього Егерлянду. В Маріянських Лазнях лікувався Гете, а з російських письменників Микола Гоголь, українського походження. Він мав казати: «Не знаю какая в меня душа: хахлацкая ілі русская».

Крім купелевих місцевостей відвідували ми теж інші, які були помітні з огляду на історичне минуле та новітню зміну обставин. Таким способом відвідали ми один монастир, який мав дуже багату бібліотеку. Тут було зібрано, мабуть, триста тисяч книжок різного наукового змісту.

Велику кількість слухачів становили німці з Західної та Східної Німеччини. Тут нераз зустрічалися свояки один із Східної, другий з Західної Німеччини. Німців було около 400 слухачів. Крім наукових взглядів, відігравали тут ще ролю наступні моменти:

- а) можливість зустрічі німців з обох Німеччин,
- б) виселені німці з Судетів цікаві, як виглядає тепер ця місцевість, де вони працювали,
- в) для багатьох німецьких лікарів було інтересно пізнати досягнення російської медицини, головню в області внутрішньої секреції, способи лікування хворіб старіння, прийняття чи відкинення теорій Павлова,
- г) чим кермувалася Всесоюзна Академія Наук, коли вона відкинула теорію Богомольця. Чи рішили в тому не тільки моменти наукової, але теж політичної натури?
- д) чи все те не свідчить про недостаток сво-

боди дісліду, котрий не тільки повинен, але мусить бути приявним при кожному експерименті.

Курс звичайно тривав один тиждень. Останнього дня запрошують до себе на прийняття посадник міста та партійні достойники заграничних гостей, де обзнайомлюють приявних про свої досягнення на полі боротьби з недугами.

Діабет та туберкульоз.

Після офіційного привіту першу лекцію мав професор Мартен з Женеви п. н. «Діабет та туберкульоз». У своїй лекції він не сказав нічого нового. Головну вагу клав він на відживлення, яке повинно складатися з півтора грама білка, 300 грамів угльогідратів та достаточну кількість товщу і вітамінів. Все те на один кілограм ваги.

Зміни функцій печінки при діабеті.

Професор Конрад Зайге з Лейпцігу говорив про «Зміну функцій печінки при діабеті». Коли Бантінг та Бест з Канади винайшли інзуліну, то дехто з лікарів думав, що питання діабету є вже вирішене. Інзулін є гормоном, вироблюваним бета-клітинами Лянгерганзових ostrivtsev підшлункової залози. Описав винайдено другий гормон, продукований бета-клітинами підшлункової залози. Ним є глютагон, котрий збільшує кількість глюкози в крові.

З недуг різні форми цірози печінки та вірусова гепатітіс можуть спричинити анормальну функцію печінки. Декомпезовані діабети виказують гепатомегалію, цебто побільшення печінки, яке може постати:

- а) через задержання води в печінці,
- б) через інфільтрацію товщем,

В сироватці хворих діабетом буває часто побільшення трансаміназ сироватки.

Є два роди діабету:

- а) діабет молодих, та
- б) діабет дорослих.

Діабет дорослих німці називають — «Геген-регулатіонс-діабетес», цебто протирегуляційний діабет.

Фактори, що збільшують або зменшують приявність цукру в крові.

Неначе доповненням професора Зайге був виклад малярського дослідника, проф. М. Юлеса з Сегеду. Приявність певної кількості цукру в крові можна судити з кривулі, котра має два рамена: одно в гору, а друге в долину. Горішнє рамено свідчить про фактори, котрі збільшують цукор в крові, долішнє рамено про фактори, які зменшують цукор в крові.

Збільшують цукор в крові:

1) з черева ресорбований цукор. Його збільшують кортікоїди наднирок та гормон щитової залози,

2) Глікогеноліза в печінці. Медіаторами є адреналін, тироксин та глюкагон,

3) Глюконеогенеза — це є дуже важний фактор творення цукру не з карбогідратів, котре є стимульоване адренокортікотропічним гормоном та глюкортікоїдами наднирок.

Цукор зменшують:

- 1) Глікогеноза в печінці та тканинах,
- 2) зужиття глюкози в тканинах, та
- 3) Ліпогенеза.

Ці всі процеси підпирас інзуліна. Протирегуляційний діабет дається вилікувати.

Клінічна класифікація розрізняє:

- а) діабет товстих та худих,
- б) діабет стенічних та астеничних,
- в) діабет молодих та старих,
- г) діабет стабільних та лябільних.

З викладу проф. Юлеса я запам'ятав, що вітаміна Б-1 (бе один) має інзулінове діяння. Вона гамує діабетогенетичну функцію адеиногіпофізи. Не всі випадки інзулінової резистенції даються пояснити гормональним діянням. Деякі випадки інзулінової резистенції даються пояснити алергією.

Наслідком діабету постає:

- 1) Коронарна ангіопатія: супроводить її короткий віддих, деколи постає інфаркт серця.
- 2) Гіпертонія: збільшений тиск крови.
- 3) Церебрарна ангіопатія: моторичні та цереберні забурення.
- 4) Органічний психосиндром.
- 5. Альбумінурія.
- 6) Діабетична офтальмопатія.
- 7) Діабетична невропатія.

При діабетичній невропатії зникають рефлексии або пателлярні або Ахілевої п'яти.

Зміни в очах та нирках є спеціально діабетичні, коли всі інші зміни можна стрінути теж при інших занедужаннях. Щодо поділу діабету відносно інтензивности, нема вдоволяючого поділу. Констрам ділить діабет:

1) Легкі випадки, при яких вистачає дієта, а не треба інзуліни.

2) Середньо-тяжкий діабет, коли потрібно 30 одиниць інзуліни.

3) Тяжкий діабет, коли потрібно більше як 30 одиниць інсуліни.

4) Дуже тяжкий діабет, коли є потреба більше як одно впорскування інсуліни щоденно.

Діабет буває тяжким, якщо він дуже рано почався.

Деколи стає дивним, що при початковім діабеті з легкими симптомами, настає пізніше тяжкий період пізніх симптомів. Прелегент на основі своєї статистики ствердив, що 20 років тривання діабету досягає тільки п'ята частина його пацієнтів. Він прийшов до переконання, що теж якість стосованої інсуліни відіграє певну роль. Він мав кращі успіхи від старої інсуліни, чим нової з продовженням діяння.

1) Забурення обміну речовин певної групи пацієнтів, навіть при найемнішій терапії можуть статися стаціонарними і через 20 літ.

2) Деякі пацієнти вміють знаменито пристосуватися до дієти та кількакратних впорскувань інсуліни, відчуваючи її недостаток.

3) Також тяжка праця на вільнім повітрі впливає додатньо на перебіг хвороби. Левін догадується, що мускулярна праця звільнює речовину, що обнижує рівень цукру.

4) Головну вагу класти на дієту, правильне встрикування інсуліни, щоб оминати важких пізніх симптомів.

Доусному лікуванню діабету було присвячено кілька лекцій різних прелегентів, котрих погляди в більшості годилися.

Д-р Леслі, Й. П. Дункен з Едінбургу на початку свого реферату про доусне лікування діабету заявив, що його виклад буде простим, бо він є ардинарним клініком, а не професором.

Однак його виклад дав мені багато до думання, бо в Сполучених Штатах Північної Америки вживають найбільше орінази до доусного лікування діабету. Його виклад носив назву:

Деякі клінічні аспекти орального лікування діабетичних пацієнтів.

Екзактний механізм гіпоглікемічної акції сульфонільмочевини не є ясним. Однак є можливим, що редукція глікемії є залежна від побільшеної продукції печінкового випуску глюкози та зменшення ступеня асиміляції периферної тканинної кров'яної глюкози. Тольбудамід є скоро інактивований карбоксилациєю та скоро виділений. Коли подаємо тольбудамін ранком перед сніданням його скорий зріст у крові до ефективного гіпоглемічного рівня, спричинює відповідне зменшення глюкози. Однак вечером паде його концентрація до рівня, який не викликає гіпоглімічного ефекту, тому глікемія зростає до попереднього рівня перед поданням тольбудаміду. Навіть збільшення дози тольбудаміду до 2 грамів не спричинює довшого продовження гіпоглімічного діяння. Толбудамід мусить подаватися день та ніч, щоб вдержати ефективний рівень через 24 години. В противенстві до тольбудаміду хлорпропамід та карбутамід можна подавати тільки раз у день.

Пацієнти, котрих діабет не виказує поправи протягом одного місяця подавання, називаються «примарними невдачниками». «Секундарними невдачниками» називають тих пацієнтів, котрі після одного місяця добре контрольованого діабету стаються неконтрольованими. Невдача може наступити після якоїсь емоції, напруги, тяжкої праці. Кількість секундарних невдач є різна, залежить від клініки, за-

гально виносить 30%. Деякі секундарні невдачі можна лікувати подаванням ін'єкцій інсуліни, опісля поворотом до сульфонільмочовини. Знова деякі даються запобігти подаванням дігванідін: пенформіни та метформіни. Однак їх терепевтичне стосування є обмежене з огляду на багато побічних дій, досить неприємних. Пенформін спричинює недостаток апетиту, нудоти, воніти. Знова метформін спричинює біганку.

Вескулярні комплікації діябету.

Про васкулярні комплікації діябету говорив проф. Іжі Сияба. Він є сином мого професора внутрішньої медицини тому 40 літ назад. Є це найтяжчі комплікації. Хто бачив людину без ніг, котрі ампутовано наслідком гангрени ніколи не може забути цього образу. Група дослідників з професором Сиябою на чолі перевела 385 автопсій та сконстатувала такі судинні зміни:

загальна артеріосклероза	—	—	—	—	82%
судинові мозкові зміни	—	—	—	—	33%
коронарна (вінцева) склероза	—	—	—	—	29%
інфаркт міокарду	—	—	—	—	20%
гангрена долішніх кінцівок	—	—	—	—	11%
склероза ренальних артерій	—	—	—	—	10%

Безпосередньо причиною смерти були:

тромбоза коронарних артерій	—	—	—	—	18%
недостаточність серця	—	—	—	—	16,4%
легеневий емболізм	—	—	—	—	9,3%
діабетичне кома	—	—	—	—	9,3%
неоплязми	—	—	—	—	8,6%
пневмонії (запалення легенів)	—	—	—	—	7%
мозкове кривавлення	—	—	—	—	5%
уремія	—	—	—	—	5%

Праці чеських лікарів та багатьох заграничних авторів виказують, що найкращим засобом оминути васкулярні комплікації являється добра контролю діябету дієтою, інзуліном, чи іншими протидіабетичними ліками.

Характеристичні зміни, котрі стрічаються виключно при діїабеті, а не при інших занедужаннях є діабетична нефропатія та діабетична офтальмопатія. Вже з тих характеристичних змін можна розпізнати хворобу.

ПРЕДІАБЕТ

Чи існує «предіабет» як самостійна нозологічна одиниця не є ще вирішеним питанням. Деякі клініки очеркують цією назвою ранні симптоми діабету. Про предіабет говорив професор І. Пенчев з Софії, член кореспондент Болгарської Академії Наук. Діабет є поважною і тяжкою хворобою, тому треба його охопити в ранній стадії, коли ще він не є вповні розвинутий.

ГІПОІНЗУЛІЗМ

Є це інзулінодефективний діабет: знижена або до потреб організму невідповідна синтеза інзуліни в бета-клітинах острівців Лянгерганса. В інших випадках заходять забурення секреції інзуліни при нормальній синтезі. Гіпоінзулізм дуже часто зв'язаний з приявністю в тканинах та плязмі хворобових інгібіторів.

У всіх випадках розвинуті патологічні процеси викликають гіпоінзулізм, а це веде до такого стану, що незуживається глюкоза в тканинах, а побільшається її продукція в печінці. В предіабеті відіграє головну роль неповноцінність інзулярного

апарату. Теж появу цукру в вагітних жінок вважає Пенчев предіабетом.

Лікування предіабету є в більшості профілактичне.

ДІАБЕТИЧНА НЕВРОПАТІЯ

Діабетичні клініки сливе цілого світу присвячують багато уваги комплікаціям, котрі виступають скорше чи пізніше, майже в усіх діабетиків. Одною з дуже важних комплікацій діабету є діабетична невропатія. Вона не викликає такого зацікавлення зі сторони дослідників діабету як ретинопатія, нефропатія, артеріосклеротичні зміни, бо вона менше шкідлива, менше непокоїть людину. Література про неї є об'ємиста. Її наявність у відношенні до гостроти та тривання, диспозиція до кетози, розглядалися вичерпуючо в спеціальних монографіях. Щодо факторів автори є в згоді, що до етіології існує значна розбіжність думок.

Діабетична невропатія стрічається в кожному віці, з поступом віку її припадність зростає.

Симптоматологія невропатії:

Симптоми проявляються більше чи менше акцентованими враженнями сензоричними нервової системи. Відсутність рефлексів долішніх кінцівок є звичайним проявом у таких випадках, теж стрічаємо часто зайняття автономної нервової системи. Паничним симптомом є біль та парестезія, ураження тактильної сенсації та зайняття змісту вібрації. Моторичні ураження, а саме парези та атрофії стрічаються рідко, якщо бувають, то звичайно займають перональну околицю.

Арефлексія є кардинальним симптомом. Вона займає особливо долішні кінчини, а передовсім

Ахілеві рефлекс. Дістальні порції периферних нервів бувають найчастіше зайнятими.

Лезії автономічної нервової системи є часті та маніфестуються трофічними змінами долішніх кінцівок. Однак кардіоваскулярні симптоми в формі ортостатичної гіпертензії та ортостатичної тахікардії частіше зустрічаються. Гастроінтестинальний неспокій проявляється нічною біганкою.

Генітоуринарні симптоми прибирають форму ураження мочевого пузиря та сфінктера. Теж часто буває імпотенція. Неврогенічна артропатія займає ноги.

Хоч кожний краніальний нерв може бути зайнятим, найчастіше бувають хворими: четвертий, шостий та сьомий нерв.

Цереброспинальний флюїд є нормальний, тільки деколи буває підвищена кількість протеїни.

ЕТІОЛОГІЯ

Багато авторів силкувалося класифікувати діабетичну невропатію з признанням, що етіологія діабетичної невропатії є різнородна. Панує гіпотеза, що всі форми діабетичної невропатії мають своє джерело в діабетичній ангіопатії. Погляди на етіологію діабетичної невропатії можна поділити на:

- 1) Недостаток вітаміни В-комплексу та недостаток відповідної поживи,
- 2) Інтермедіальні метаболічні неправильності,
- 3) Артеріосклероза дає почин до ісхемічної невропатії.

Панувала опінія, що секундарні патологічні зміни наступають у «ваза нерворум», або більших судинах. Вони опираються на клінічних обсерваціях. Вони бувають після сорокового року життя, зв'язані з артеріосклерозом.

ПАТОЛОГІЯ

Старанні клінічні студії кров'яних судин в серіях діабетичної невропатії промовляють за тим, що судинні урази можуть дати почин до діабетичної невропатії. Мусить бути доказана наявність ушкоджень у «ваза нерворум». Немає широко закроеного розсліду діабетичної невропатії у відношенні до клінічних об'явів, знова менші розсліди не є повні. Найбільше цитуються морфологічні студії Вольтмана та Вайлдера, котрі зібрали 42 випадків, додаючи своїх десять.

Дегенерація периферного нерву є в 24 випадках на 42, ушкодження дорзальних фунікулів у 16 випадках, вентральних рогів в 5 випадках, дорзальних коренів 4 випадки. Виказувалося, що ушкодження нервової системи в діабетиків, хоч не простягаються на периферні нерви, займають їх часто з надзвичайною строгістю.

Головним ушкодженням, зв'язаним з діабетичною невропатією є суданофільна фрагментація мієліну без позитивних ознак запалення. Осеві циліндри спочатку інтактні, але їхня доля зависить від перебігу хвороби. Багато авторів доносять про дегенерацію периферного нерву з артеріосклеротичним ушкодженням в ногах. Вольтман та Вайльдер багато значення приписують інтраневральним судинам і вважають їх відповідальними за діабетичну невропатію. Студіюючи периферні нерви десятих старших діабетиків, вони найшли в «ваза нерворум» патологічні зміни, а саме звужені люміна та згрубілі стіни. Резуюча з того ісхемія є головним фактором діабетичної невропатії.

Прелегент просліджував 151 діабетиків з діабетичною невропатією і без неї. Контрольна група складалася з 45 недіабетиків. Функціональні студії виказали дещо ушкоджену функцію судин малого калібру та капілярів долішніх кінчин. Тяжко очеркнути, чи причини ушкодженої функції лежать в ушкодженні нерві, в невропатії, чи обох. Головною проблемою є установити, чи патологічні зміни є ідентичні з тими, що є в інтраневральних судинах, якщо так, то вони є в відношенні, кореляції з специфічними змінами ретинальних та гльомуральних судин. Прелегент студіював ушкодження нервів, уживаючи звичайних метод барвлення ВанГізенову та Вейгертову методу еластичної тканини.

Висліди неврогістологічних студій вказують на тісний зв'язок між клінічною невропатією а гістологічно явною мієліною дегенерацією оболонки.

Судини виказують редукцію калібру, згрубілі стіни, котрі видно, коли вживаємо звичайних барвників як методу барвлення. Всі ці зміни в судинах викликають трофічні зміни кінцівок. Специфічна ангіопатія, льокалізована в малих судинах є причиною всіх органічних комплікацій в діабеті. Діабетичні ушкодження дна ока можуть уступити, або стати стаціонарними при відповідному лікуванні.

ПЕРЕБІГ ТА ПРОГНОЗА

Ознаки є лагідні та не мають великого впливу на загальний стан здоров'я. Рідко буває інтензивний біль та безсонність. Суб'єктивні ознаки зникають протягом кількох тижнів, деколи кількох місяців. Перебіг залежить від того, чи невропатія є маніфес-

тацією невідповідно контрольованого діабету, чи синдромом пізнього діабету. В першому випадку симптоми уступають, якщо піддано метаболізм добрій контролі, в другому випадку діабетики стають безсимптоматичними, або виказують лагідні ознаки парестазії, хоч об'єктивні діагностичні відкриття існують (арефлексія, неприявність змислу вібрації. При існуючій невропатії та очних і ниркових ушкоджених можливими наслідками є невропатичні ушкодження ніг, в наслідок чуттєвих та автоматичних нервових розладів з недостатчністю малих судин, але релятивно добре функціонуючих більших судин.

ДІФЕРЕНЦІАЛЬНА ДІАГНОЗА, ЗАКЛЮЧЕННЯ.

Невропатія може бути наслідком сифілісу. Відрізнити їх вдається легко. Служить до того реакція Васермана.

Лікування невропатії залежить від етіології. Було багато різних спроб лікування. При теперішньому поступі етіологічних студій треба держатися цих правил:

- 1) Відповідна контроля метаболічного розладу.
- 2) Подавати ліки, які розширюють судини.

Тепер менше подають ліків, які розширюють сидини. Новіші досліді розширили наше розуміння діабету та діабетичної невропатії. Діабет дуже часто йде в парі з хворобою судин.

ОРАЛЬНА ТЕРАПІЯ ДІАБЕТУ

Доусною терапією діабету займалося кілька прелегентів, видно, що це дуже актуальна тема. Вже

в двадцятих роках був період доусного лікування похідними сульфамідів, а саме дігванідами. Але з огляду на дуже часті побічні діяння закинуто це лікування. Жамбон у своїх студіях ствердив, що тіядіазолі знижують кров'яний цукор. В 1945 докладно студіював цю справу Любатієн. В 1955 Франке та Фукс студіювали в Берліні сульфонамід. Стверджено при тім поти, голод та евфору. Франке ввів у лікування діабету сульфаміди. Бертам повів клінічні досліди та виробив індикації. Бензолевий перстень заступлено метильгрупою. Так постав Д-860 — Орїназа. Дункан поставив індикацію тоді вживати похідних сульфамідів, якщо дієта та редукція ваги не є в силі побороти діабету.

У Великій Британії 40% всіх діабетиків лікується інзуліною, а тільки 10 — 25% сульфонільовими сполуками.

ВКАЗАННЯ ДО ЛІКУВАННЯ ДІАБЕТУ СУЛЬФОНІЛЬОВИМИ СПОЛУКАМИ

Сульфонільмочовина діє тільки в протирегуляційнім типі діабету. Вони не діють при діабеті молодих людей, званім «інзуліно-недостаточний діабет». Протирегуляційний діабет інакше зовуть «стабільним діабетом старшого віку». Характеристичним для нього є те, що він розпоряджає великою резервою інзуліни в Лянгербансових острівцях. В другій групі, цебто в протирегуляційнім діабеті існує тільки релятивний дефіцит інзуліни. Сульфонільові сполуки в силі мобілізувати інзулінові резерви в стабільнім діабеті старшого віку.

РІЗНИЦІ МІЖ ДВОМА ТИПАМИ ДІЯБЕТУ:

Інсуліно-недостаточний діабет:

1. лептосомний (сплячий),
2. вчасна поява діабету дитини, молодця,
3. велика вражливість на інсулін,
4. схильність до гіпоглікемії, кетоацидозу, схильність до коми,
5. Обмін речовин лямбильний,
6. Мало інсуліни дається витягнути. Абсолютний дефіцит інсуліни. Абсолютна недостаточність бета клітин,
7. Сульфонільмочовина діє.

Стабільний діабет:

1. пікнічний,
2. пізня поява діабету старших,
3. нормальна, або знижена вражливість на інсулін,
4. гіпоглікемія рідко, кетоацидоза рідко, кома рідко,
5. обмін речовин стабільний,
6. Панкреас має багато інсуліни. Релятивний дефіцит інсуліни. Некомплетна недостаточність бета клітин. Спостережена регенерація інсуліни,
7. сульфонільуреа діє.

Пікнічна конституція відповідає найкраще дії сульфоніль-мочовини. Теж зі запотребування інсуліни можемо судити про майбутню дію сульфонільмочовини. Якщо потрібно тільки 20 одиниць до вирівнювання, то шанси лікування великі при вживанні сульфонільмочовини. Теж вага пацієнта відіграє певну роль.

Вигляди лікування сульфонільмочовиною тим кращі, чим більший товщений підклад, чим менше

було потрібно інсуліни до вирівнання, чим пізніше захворів пацієнт. Кетоацидоза є протипоказанням. Відсоток інсуліно-недостаточного діабету є малий, становить 30%, супроти 70% стабільний діабет.

На діабетичнім конгресі в Женеві 1961 року Фажанс казав, що сульфонільуреа викликає поліпшення толеранції глюкози. При переході від інсуліни до доусного лікування треба влучити період без інсуліни. По кількох тижнях доусного лікування сульфоніль-мочевиною треба переконатися, чи не вистачить само дієтичне лікування. Тоді сульфоніль-мочевину треба заступити плясбом.

Три різні форми легкого діабету є до лікування. Ними є:

- 1) Дієтичне лікування,
- 2) Фізична праця,
- 3) Інсулінове або доусне лікування.

Коли змінємо форму лікування, треба почекати 1 - 2 дні в цілі оцінки ефекту.

СЕКУНДАРНА АБО ПІЗНЯ НЕВДАЧА

Проблемою великого значення представляють секундарні, або пізні невдачі. Вже після введення оральної терапії Констам та Гейзен звернули увагу на можливість розвитку резистенції протягом лікування.

При осуді цього феномену треба вибирати такі випадки, котрі лікувалися чотири місяці сульфоніль-мочевиною, а виключити такі випадки, які не виповнили критерій наставлення на сульфоніль-урєальну терапію. Друге: мимо виповнення критерій наставлення на неї, виказали невдоволяючий вислід лі-

кування. Третє: в котрих наступила декомпезація обміну речовин у бігу перших трьох місяців лікування сульфоніль-мочевиною. Теж такі випадки не треба узгляднювати, при яких дійшло до мнимої невдачі, тому, що пацієнти знаходилися в часі обсервації під впливом інфекції, операції, ушкодження, в котрих наслідком неприддержування дієти наступило погіршення обміну речовин мимо подавання сульфоніль-мочовини.

Мимо цих мір остає в багатьох лікарів та в прелегента протягом лікування певний процент пацієнтів, котрі розвинули правдиву резистенцію. Щастя, що таких випадків є низьке число. У Прейфера було 10%, для орінази — 12% для хлорпропаміду. Загальний процент резистентних виносив 20% в часі 1956-1960.

Після загального досвіду секундарну невдачу при декомпенсації обміну речовин не можна усунути підвищенням дози сульфонільмочовини. Причина секундарної невдачі не є ясна. Треба прийняти, що в міжчасі зменшилася інзулінова резерва підшлункової залози, яку мобілізують сульфінільові сполуки. Тоді вона не вистачає до вирівнювання діабетового обміну речовин. Імовірно є менше бета-клітин Лянгергансових острівців. Цього можна очекувати в кожного діабетика лікуваного, чи нелікуваного. Однак у цих пацієнтів, що спершу були наставлені на інзуліну, інзулінову дозу збільшується дуже мало, або взагалі не збільшується. Зменшення інзулінової резерви не є наслідком доусної терапії. Це стверджує цей факт, що в вирізанню підшлункової залози в тварини, яку не можна порівнювати з діабетиком, не можна згіршити положення діабетичного обміну речовин подаванням сульфонілю.

ІНШІ МОЖЛИВОСТІ УЖИВАННЯ

У випадку інсулінової резистенції можна робити спробу поданням додаткової дози сульфонію. Деколи обсервується тут частинні результати. Але тут входять в облік такі випадки, коли інсулінова резистенція не є викликана протитілами. В таких випадках поручається лікування малими дозами преднізону. В деяких випадках дія преднізону спричинює моментальне зникнення інсулінової резистенції.

ДІАГНОСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ПРИ ПОДАВАННІ ІНТРАВЕНОЗНО

В 1957 році вжив Пфефер, а опісля Унгер та Мадізон інтравенозне обтяження з Д-860, цебто Орїнази, для діагностичних цілей. Це спроба одержати інформацію про інсулінову резерву острівців Лянгерганса. Настає зниження цукру по 20 мінутах з наступним піднесенням у нормального, помале зниження, або зовсім без нього в діабетика. Вплив Орїнази на вагітність є очевидна. Крива кров'яного цукру йде вгору. Вона займає посереднє місце між здоровим, а діабетиком. У дев'ятім імсяці вагітності крива зближується до діабетичної. Легко спинений обмін углеводнів є в стані предіабету.

ДІАГНОСТИЧНЕ ОБТЯЖЕННЯ ОРІАЗОЮ ПРИ ГІПЕРІНЗУЛІЗМІ

Інтравенозна ін'єкція є для діагнози гіперінзулізму неоспоримою. Однак диференціальна діагноза між регуляційною а перніціозною формою, котра виступає в гіпертрофії острівців, а активним інзулі-

номом є дуже тяжкою. Перша форма проявляється реактивною гіпоглікемією 1-2 години по обіді, 2-га в другій половині передполудня. Тяжкі та поважні гіпоглікемії інсуліномів наступають у ранніх годинах, мають брутальний характер, ведуть до втрати свідомости та еліптоформних корчів. Обтяження Д-860 (оріназою) дається остільки диференціювати, що аденоми острівців викликають сильнішу гіпоглікемію після обтяження. Наступає піднесення кривої дуже мляво. Це дається пояснити тим, що Д-860 звільнює велику кількість інсуліни. По екстракції аденному острівця нормалізується крива обтяження.

НЕБАЖАНІ ПОБІЧНІ ДІ

Сульфонільмочовина належить до найбільше терпимих ліків, які ми знаємо, відколи аміногрупа бензольового перстень перемінилася в групу метильову, і таким способом затратився характер сульфаніміду речовини. Дивним є, як мало є небажаних побічних дій при тій терапії, хоч вона тягнеться десятки літ. Побічні дії при БЗ-55, чим Д-860. У великих статистиках фігурують побічні дії 11/2%.

ОРАЛЬНЕ ЛІКУВАННЯ ГВАНІДИНАМИ

Ще інша група, крім сульфонілю, має гіпоглікемічні властивості. Вона походить ще з часу відкриття інсуліни. В 1918 році сконстатував Ватанабе, що аплікацією гванідину в досвідах на тваринах можна викликати гіпоглікемію. Від 1926 р. німецькі дослідники пробували змінити хемічно гванідину та підвищити її гіпоглемічну властивість. Так постав синталін А, декаметилендігванід, який вони силкувалися впровадити в терапію. Синталін Б є декаметилендіг-

ванід. Ці субстанції, спочатку, викликали великі на-
дії, однак опісля узнано їх токсичними та занехано
їхнє стосування.

В останньому часі науковці найшли інтерес у
бігванідинах. Так постав синтетичний, у воді роз-
пусний феніль-етиль-бігванідин. Далі субстанція В-
37 (сілюбин), котрий є бутилгванідин.

МЕХАНІЗМ ДІЇ БІГВАНІДИНІВ

Спосіб дії бігванідинів закутий у темряву.
Тільки ми знаємо, що дія цих субстанцій є інша, як
сульфенільмочовини, вона не є в'язана на ендогенний
інсулін. Теж вони виказують сильну гіпоглікемію з
масимум по п'яти годинах. По 24 годинах крива кро-
в'яного цукру є знова вирівняна. Гіпоглікемія висту-
пає теж у неприявності ендогенних резерв інсуліни в
тварин, у яких усунено підшлункову залозу, або зни-
щено острівці Лянгерганса в підшлунковій залозі,
знищено альюксаном. Таксамо неможливо, як при-
сульфонільмочовині, бігванідами повищити інсуліно-
подібну активність крові, навіть тоді, коли встрику-
ємо лік у панкреатичну артерію.

ВКАЗАННЯ ЛІКУВАННЯ БІГВАНІДІНАМИ

Коли в тварин бігванідини діють теж, у непри-
явності інсуліни, то досвід діабетичних клінік вика-
зав, що так не є. Не можуть ними лікуватися всі дія-
бетики. Треба держатися установлених критерій:

1) Вік появи діабету. Як при сульфонільових
сполуках так тут рішає вік появи діабету. Ця тера-
пія виповнила би певну люку в молодечім діабеті.
Однак пацієнти з пізнішою появою даються краще
лікувати.

2) Інзулінова доза. Залежить це від дози інзуліни. Пацієнти, котрі потребують 30 одиниць інзуліни є тяжкі до лікування.

3) Тривання діабету. Лікування бігванідінами є тим успішніше, якщо діабет не триває довгий час.

4) Вага тіла. Чим вища вага, тим лікування успішніше.

Різниці між твариною, а людиною є видні. Муситься признати, що при гванідіновій терапії мусить бути резерва ендогенного інсуліну. Якщо його не ма, то треба довести. Пункт зачепу бігванідіни може бути поза острівцями Лянгерганза.

ЛЯБІЛЬНИЙ ІНЗУЛІНО-НЕДОСТАТОЧНИЙ ДІАБЕТ

Головний індукаційний обсяг бігванідінової терапії є лябільний інсуліно-недостаточний діабет. В Англії звуть його «брітль-діабетес» в кожному віці, однак найчастіше в дитячій та молодечій віці. Поява його в старшому віці не є виключена. 10% старших осіб хворіє на інсуліно-недостаточний діабет. Тому, що тут йдеться про тяжкі до вилікування випадки, тому треба уважніше підходити до цього питання. Обмін речовин відзначається гіпер- та гіпоглікемією. Прогноза цієї форми діабету є тяжча, як при стабільнім діабеті. Число цієї групи є 10-20% інсуліно-потребуючих. Причина нестійності обміну речовин є недостаток ендогенної інсуліни. Буває він при емоційній лябільності, комплікаціях діабету з інфекційними хворобами, туберкульозом, гіперфункцією щитової залози. Зле є, якщо пацієнти

приймають багато угљогідратів та інсуліни. Лиходіє несталий обмін речовин. Знова головним симптомом є схильність до кетоз-ацідозу.

ТЕРАПЕВТИЧНІ ПРАВИЛА ДЛЯ ЛАБІЛЬНОГО ДІАБЕТУ

1) Комплікацій уникати. Якщо вони були б, то треба відповідно лікувати.

2) Якщо існують душевні недовіри, тоді треба піддати їх психологічному лікуванню.

3) Дієта повинна мати між 180 - 250 вуглеводів. Вуглеводну дієту треба розділити на цілий день.

4) Треба для обміну речовин дати хоч дві ін'єкції інсуліну.

Бігванідин дає нам змогу редукувати інсулін на половину або навіть більше. Схильність до кетоз-ацідозу є велика. Така доза гванідину є правильна, якщо вона стабілізує обмін речовин. Інсулін все тут потрібний.

СТАБІЛЬНИЙ ДІАБЕТ СТАРШОГО ВІКУ

Легкі випадки цієї групи даються лікувати самою бігванідіною. Індикацією подавання бігванідину є ті випадки, коли вони не даються лікувати сульфонільмочовиною. Можна отримати лікування сульфонільмочовини з бігванідіновими сполуками. Бігванідину знижують цукор в крові та в мочі, чого не можна досягти тільки самими сульфонільмовими сполуками. Знова сульфонільуреа має інсуліно-мобілізує дію, а це в свою чергу дає можливість обмеження бігванідину.

ЛЕГКИЙ ДІАБЕТ МОЛОДЕЧОГО ВІКУ

Тут застосований бігванідин може мати лиш тоді успіх, коли потрібна доза інсуліни є дуже мала.

В останніх літах було часто порушуване питання кетоацидозу, індукованої стосуванням бігванідинових сполук. Немає сумнівів, що пацієнти, котрі стоять під дією бігванідіни, при редукції дози інсуліни є схильні до кетоацидозу. Мабуть, це стоїть у зв'язку з екстрапанкреатичним пунктом зачепу бігванідинових сполук. Зменшене вжиття глюкози зв'язується з недостатком апетиту, зменшеним довозом углевонднів, до того долучується в наслідок лікування зменшений довіз інсуліни. Лікування виходить само з себе. Воно складається зі збільшеного довозу углевонднів та підвищення давки інсуліни, щоб звити спад глюкози з крові до тканин.

КОНТРАІНДИКАЦІЇ БІГВАНІДИНОВОЇ ТЕРАПІЇ

Бігванідіни є контраіндииковані в усіх діабетиків, котрі можна вилікувати дієтою, дієтою та інсуліном, або дієтою та дієтою та сульфонільмочовиною. Якщо в аналізі знаходяться стани кома, або існує схильність до кетоацидозу, тоді цю терапію треба застосовувати дуже обережно. Теж треба здержуватися від усіх комплікацій (інфекції, операції, наглих випадків, травм). Діабетична гангрена може погіршитися під дією цих чинників.

Вагітність є контраіндикацією. Не можна при нестійнім обміні речовин під час вагітності, вживати бігванідинових сполук.

ПОБІЧНІ ДІЇ БІГВАНІДИНИ

На жаль, ці субстанції не є так зносимі, як сульфонільмочовина. Ми маємо дві форми незносимості:

1) Вчасні побічні дії: брак апетиту, нудоти, вертання, рвоти.

2) Пізні побічні дії, які складаються зі загальної слабости, легкої втрати ваги.

Загально можна оминати тих побічних дій редукцією давки. При більшій давці виступають вони в половині лікувань та примушують до редукції давки, рідко до заперестання медикаменту. На щастя, йде тут справа не про тривкі шкоди. Це показалося при обсервації експерименту з тваринами, це саме знаємо з клінічного досвіду. На всякий випадок терапевтична ширина між лічним діям, а незносимістю є мала. Поважні ушкодження органів, як урази печінки та нирок до тепер ще незапримічено. Теж малі морфологічні зміни печінки та нирок пацієнтів ще досі не найдено.

ПРАКТИКА УСТАНОВЛЕННЯ ЛІКУВАННЯ БІГВАНІДИНАМИ

Через певну незносимість препарату треба починати малими давками і по кількох днях збільшити дозу. Прелегент починає дозою 50 міліграмів Сілюбіну. Опісля поступенно підвищує на 250 - 300 мг. Денна давка розділюється на кілька поодиноких доз. Якщо інсуліну зменшувати, то це повинно діятися в протязі кількох днів. Тому, що дія інсуліни настає по двох днях лятенції, проте змінювати дозу можна з інтервалом двох днів.

Задля небезпеки гіпоглікемії з одної сторони, а наступленням кетоацидозу з другої, треба установа-лення бігванідинової терапії переводити стаціонарно. Багато помагають у тому ретард-таблетки.

ОЦІНКА ТРИВКИХ УСПІХІВ

Наші знання про тривкі осяги бігвадинового лікування не є так усталені, як при сульфонільмочо-вині. Питання пізньої невдачі ще не вияснено. Даль-ші досліди мусять показати, чи вдається на довгий час вирівняти обмін речовин при інстабільнім діабеті.

На всякий випадок муситься сказати, що вве-дення оральних агентів, збагатили та активували на-ші досліди. Спроби вияснити механізм дії, привели нас до нових знань. Теж питання механізму дії ін-зуліни, яке досі не вповні вияснене. Однак треба оминати без розбору приписування ліків. Деколи лі-кар та пацієнт занедбують дієтичну терапію. Для лікаря та пацієнта є нелегко зорієнтуватися в нових терапевтичних засобах. Треба визнаватися в усіх можливостях нової терапії.

Група карлововарських лікарів, котра склада-лася з лікарів К. Буреша, Й. Фріда, Й. Коломінського та Бенди мала доповідь на тему:

«120 ЛІТ КУПЕЛЕВОГО ЛІКУВАННЯ ДІАБЕУ В КАРЛОВИХ ВАРАХ».

Доцент Еміль Странський мав висловитися, що між всіма вказаннями пиття вод та купання, жадна не є так спірною як купелеве лікування діабету. Від його висказу минуло 25 літ, багато за цей час зміни-лося. Наступили нові форми лікування, з'явилися: депо-інзулін та ліки доусного лікування. Життя лю-дини продовжилося. Дібет став суспільною проб-лемою. Зростання випадків діабету получують з

продовженням людського життя, бо людина доживає цього віку, в котрому настає розлад обміну речовин, а тим самим зростає кількість випадків діабету. Після закінчення війни люди почали багато їсти, зростали випадки опасистости, а разом з нею появилось більше випадків цукрової хвороби.

Стоячий спосіб життя, механізація праці, причинилися багато до зросту випадків діабету. Далі, лікарські оглядини школярів та робітників у фабриці були поштовхом до викриття початкової стадії діабету. Прелегенти нараховують 0,6% або 100,000 діабетиків у Чехо-Словаччині. Держава дбає про лікування діабетиків. Існують для них відповідні поради. До системи привентивної медицини належать теж купелі. Про бальнеотерапію писало багато чужих та чеських дослідників. Школа Странського виробила скрупулятно методику та вказання лікування діабету купелями.

КАРЛОВАРСЬКА КУРАЦІЯ ДІАБЕТУ ПЕРЕД ІНЗУЛІНОВОЮ ЕРОЮ

Перші відомості про лікування діабету в Карлових Варах походять з 1851 року. Карловарський лікар д-р Йоган Ангер помістив у виданім тоді альманасі вістку, що пардубицький лікар д-р Вітковський вислав був одного діабетичного пацієнта на лікування в Карлових Варах. На початку 19-го сторіччя поширилися були відомості про Карлові Вари серед лікарів та пацієнтів так, що чимраз більше число діабетиків приїжджало до Карлових Варів на лікування. В 1861 р. писав Кронзер, що Карлові Вари стали правдивою «Меккою» для діабетиків. Концентрація великої кількості пацієнтів з діабетом при карловарських купелевих джерелах, дало мож-

ливість тодішнім купелевим лікарям ґрунтовно перестудіювати питання діабету. Карловарські лікарі як Карро, Гохбергер, Флеклес, Главачек, Коліш опублікували около 100 праць з ділянки діабету. Вони писали не тільки про курацію діабету купелями, але теж про його постання, діету, ведення життя та інші проблеми, зв'язані з діабетом. Так Флеклес писав у Бальнеологічних Відомостях, що курація купелями знизила кількість цукру в крові та мочі, далі про алькалізацію внутрішнього «міл'є». Далі писали про вилікування діабетичної невритиди. Серген звернув увагу на лікування інших органів, головно обігу крові та шлунково-кишочного тракту.

На грані 19 і 20 сторіччя діабетологія була опанована Норденом, автором об'ємистої праці про цукрову хворобу. Він критично оцінив осяги бальнеотерапії. Хоч його досліди питтям мінеральних вод у клініці не увінчалися позитивним успіхом, то все таки він мусів признати добрі висліди курації діабету в Карлових Варах. В першій мірі відігравали тут ролю: відпочинок, недостаток психічної напруги, зміна місця. Норден сконстатував, що в тяжкому та молодечому діабеті не є вказана терапія питтям мінеральних вод та застосуванням купелів.

ЕПОХА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ СТУДІЙ ДІАБЕТУ ТА ВВЕДЕННЯ ІНЗУЛІНИ

Студії підшлункової залози та її значення в постанні діабету, праці Мерінга та Мінковського привели до винаходу інсуліни Бантінгом та Бестом. Лікування інсуліною змінило прогнозу хвороби, смертність в наслідок коми впала з 64% на 1,9%, а пересічна довгота життя діабетика продовжилася на 20 літ. Передовсім зникла загроза коми, котрої най-

більше боялися діабетики. Працездатність збільшилася. Голодову дієту виєліміновано, заступлено її спеціальним режимом. Треба пам'ятати, що інсуліна є тільки компонентом, якого недостає діабетикові, що нею не можна вилікувати метаболічного розладу. Інсуліна не допускає до поважних комплікацій.

Двадцяті та тридцяті роки обмежилися до введення інсуліни. Вони є теж роками експериментальних праць про дію пиття мінеральних вод на перебіг діабету.

Праці Арнольдї, Кучери, Странського та Керна вказують, що пиття мінеральних вод, а спеціально тих, що мають у своєму складі сірку та алькалії, мають видний вплив на механізм углевонів. Кількість глікогену в печінці, цієї резервової субстанції глюкози, збільшилася. Пиття мінеральних вод має охоронний вплив на печінку, ушкоджену односторонньою білковинною дієтою, що проявляється в зменшенні засобу глікогену в печінці. Странський доказав, що мінеральні води діють збільшеною продукцією ензимів. Розлад углевонів нормалізується подаванням мінеральних вод. Багато дослідників завважило зменшення гіперглікемії по подаванню мінеральних вод та вживанню купелів. Проф. Пельнаж та Гюріч могли доказати, що пиття алькалічносільних вод у Карлових Варах мають подібний ефект як інсуліна. Вони не можуть вповні заступити інсуліни, але збільшити асиміляцію цукру тканинами. Оба автори є в тому згідні, що наступає збільшення дії інсуліни на периферії та збільшена продукція інсуліни через стимуляцію Лянгерганзових острівців. Гейда та Матес стверджують гіпоглемічний ефект на початку купелевої курації.

Під час курації внутрішнє «міл'є» посувається

в сторону алькалічних компонентів, це ствердило багато дослідників як Рубічек, Штерн, Кавфман-Косля, Цокендорфер і Ннгар.

Арнольд і та Рубічек ствердили, що вже третього дня після початку пиття мінеральних вод доходило до збільшення аькалічних резерв (два рази денно 150 - 200 міліграмів мінеральної води). Тут не розходиться про насичення організму аькалічними сполуками. Тут викликається ряд гуморальних проявів так, що протягом 2 - 3 тижнів аькалічні резерви виказують нормальні вартости, а так звана кінцева ацідоза зникає. Вона дається зауважити в компензованих діабетиків у мочі при підвищенім розщеплюванні амоняку. Досліди Кучери на панкреатоектомованих собаках доказали, що карловарська мінеральна вода уможливорює так звану ацідозу, а тим самим частинно заступає інсуліну. Період ґрунтовних клінічних та експериментальних студій могли в 1938 році закінчити Сияба та Странський оцінкою, яка призначає бальнеології відповідне місце в лікуванні діабету. В часі другої світової війни Гавранек виказав добру дію курації питтям на толеранцію углеводнів, глікосурію та глікемію в 360 пацієнтів, лікованих у Карлових Варах. Нові праці Петрачека, Коломінського виказують, що пиття вод активує ензими гліколезу та трансаміназу, котрі є в певному відношенні до функції печінки.

СПОСІБ ДІ ФАКТОРІВ КУРАЦІЇ ПРИ ЛІКУВАННІ ДІАБЕТУ

Лічничу дію курації купелями діабету, ствердили генерації дослідників протягом останніх 40 літ та оцінили клінічно. Інама твердить, що бальнеологія не повинна за всяку ціну виказати специфічне, фар-

макологічне діяння природніх засобів, її доменую є неспецифічне діяння т. зв. ресинхронізація десинхронізованих механізмів.

При лікуванні діабету побіч досягнень змін у господарці вуглеводнями є ще великий вплив на загальний стан організму: кахектичні особи прибирають більше ваги, здатність до праці звищена, змучення минає, звищується фізична та духовна активність. Це триває кілька місяців після укінчення. Бальнеотерапія діє тут шляхом неспецифічних збуджень, передовсім, фізикальної природи (купання водою, рухом) регуляцією життєвих ритмів через центральну нервову систему. Комбінація різних побуджень, з яких складаються купелі, вона тому кількакратно побільшується. Далі вона проходить у найкращім оточенні фізіологічно та психічно, тому є вона вищим ступенем лікування.

Хоч неспецифічні впливи відіграють тут важну роль, вважаємо дію місцевих термальних вод за найважливішу частину карлововарської курації діабету. Головну дію приписуємо, згідно з працями Странського сульфатовим йонам. Хоч у минулому сторіччі доказано, що гітонічні сульфатові води (в 92%) ресорбуються, є погляд, що вони лихо ресорбуються. По насиченні організму сульфатовими йонами після прийняття більшої кількості гіпо- та ізотонічних сульфатових вод, вони після кількадечної лятенції виділяються сечею, в меншій мірі стільцем. Сульфатовий йон задержується під час певного часу в організмі, особливо в печінці.

Під час їхньої праці над 36 діабетиками референти обсервували виділювання сульфатів сечею під час 28 днів. Чотирнадцятого дня глікосурія значно упала. В 22 - 25-му дні курації питтям карлововар-

ської води 1000 гр. денно, досягнув спад цукру в сечі пересічні вартости, секреція сульфатів тільки незначно поступила. Кривуля глікемії виказала, що її вартости легко спадають. Ця група важила пересічно 83,3 кілограмів, рівень глікемії виносив 226 мг., холестеролу було 271 мг.

Дальші обсервації роблено над групою 15 астенічних молодих діабетиків з пересічною глікемією 261,0мг%, з пересічною вагою 67,4 кілограмів. Тут настає насичення організму сульфатовими йонами та зменшення глікосурії, під час того рівень цукру підлягає хитанням, але вкінці ґрунтовно не змінється. Знова тут панують різниці глікосурії та виділювання сульфатів на початку лікування та по 25-денній курації питтям, які є дуже замітні. Особливо на базі печінки виступає відтворююче, глікогенопектичне, антиліпемічне, холоректичне діяння сульфатових йонів. Побіч інших дій, настає тут активізація ензимів, побільшення кальція в сироватці, зміна білка в крові, активізація холестериназ, зменшення холестеролу в сироватці, задержання фосфатів, підвищення оксидційних процесів у печінці.

Розуміється, що ці прикмети не є типічними не тільки для йону SO, але багато з них є притаманні теж сірці як біогенному елементі разом з прикметами, маючих сірку або сірководень мінеральних вод, йон SH та S-. Значення сірки для обміну речовин вуглеводня присвятили обширні реферати Гусей та бальнеолог Еверс. Гіпоглікемічний вплив сірки та сіркових вод доказали в альюксандіябеті в тварини та людини Буржі, Кампаначчі, Бальдучі, Фолдес та Річі. В 1947 році французи Любатієр та П'юеш ствердили добре діяння в крілика. В році 1953 подібні

спроби підприняли Мессна, В'янчіні. Інтересно, що дія сіркового йона тільки тоді помітна, коли сіркові препарати є в малих давках. Сіркові препарати і розчини сильно концентрованої сірки противно звищують глікемію, тому не прийнялися. Фізіологічна дія є подібна дії SO_4 йону, а саме підвищення печінкового глікогену, далі стимуляція інсулінової активності. Гіпоглікемічний вплив помічено подібно як у сульфатових водах по частинній ектомії підшлункової залози, при повнім усуненні слинової залози, при неушкодженім блукаючім нерві. Ці спроби з сіркою ведуть прямо через 4 та 5 метільтіомідазолі до відкрить Жарбона та Любатієра, до практично ужитих сульфоамід, антидіабетичних средств, які діють частинно при інтактній інсулінотворчій тканині. Вкінці названі французькі автори доказали, що амінотіоазолі без сіркового складника, не виказують жадного гіпоглімічного діяння.

В фармакологічнім діянню сірки відиграє печінка провідну ролю, як і в багатьох інших матеріях. Крім підшлункової залози (яка виказує важний сірковий складник у глютатіоні) вибивається печінка через надзвичайну тіопексію. Сірка оксидує та редукується тут так, що тут мусять безумовно повстати сульфати, а іменно в значних кількостях в печінковій клітині, бо оксидація в противенстві до редукції є два рази більша. Сірка є активним біогенним елементом, що бере живу участь в обміні речовин. В печінці є сірка та сульфати не постійно накопичені, але виступають в ряді біохемічних проявів. Передовсім, беруть участь в ряді детоксикаційних механізмів, теж в хемічній тепельній регуляції. Дія сірки та сульфатів помічні фізикальних метод лікуваня. Це типічне в бальнеології діябету.

Зі засадничих компонентів комплексного лікування купелями є лічне відживлювання. При вжитті відживлювання опираємося на вислідах останніх десятиліть, у котрих викристалізувалися два табори: школа Фальти, яка стверджує значення багатого довозу товщів та прихильники погляду фон Поргеса та американських діабетологів, що поручають вуглеводневу поживу з малою кількістю товщу. Праці про постання артеріосклеротичних комплікацій діабету дають слухність тим напрямам, які поручають бідну в товщі діету.

В наших кураційних приписах держимося точно норм діабетичної дієти, яку випрацював Дослідний Інститут народнього відживлення. Ми приправляємо три діабетичні дієти в вартостях 200, 250, виїмково 300 гр. карбогідратів з відносно малою кількістю товщу (60 - 80 гр.) та 100 - 120 гр. білка. Буває рідко потрібно знизити дозу углевонів нижче 200 гр. Пересічна вартість нашої дієти досягає кількості 220 гр. углевонів, вартість калорична хитається між 1800 - 2800 калорій. Ми зважаємо на те, щоби діабетик з огляду на значну напругу енергії з причини кураційних процедур, проходів, гімнастики, одержував достаточну кількість калорій. При тому не сміється переступити потрібну найменшу кількість в діабетиків стеничного типу. Редукційна система є в них більше діяльна, як властива інзулінова курація та підвищує толеранцію.

ВПЛИВ ДІЄТИ

Дієта в Карлових Варах сягає прастарої традиції. Їй приписуємо сьогодні велике значення, щоб оминути комплікацій діабету. Дієта це основа успішної терапії та контролі діабетичних розладів, ми-

мо успіхів модерної епохи у виробі депозитінзулінів та пероральних діабетичних медикаментів. Ціллю раціональної діабетичної дієти є держати пацієнта тривало в добрім стані, сильним, працездатним, оминути поширення хвороби та ускладнень. Дієту не можна заступити подаванням антидіабетичних ліків. Недисципліновані, не гаразд поучені пацієнти, що поїдають таблетки, становлять більшість пізніх невдачників перорального лікування антидіабетичними ліками.

Мається враження, що на деяких клінічних місцях є ражм неваженої дієти, при якій пацієнт не знає, скільки йому дозволено зуживати вуглеводнів, що не є справним. Це веде до занедбання режиму в дієті, а далі до недбалого ведення життя, недостатку себеконтролі та дисципліни. В наших пацієнтів не вживаємо більше перестарілої, бідної в углеводні дієти, та не змагаємо до цілковитої аглікосурії, однак ми не поділяємо погляду американця Толсто́я, який спoliaє на поданнях пацієнта про «суб'єктивний асимптоматичний стан» та ті заподання пацієнта вважає індикацією обміну речовин організму. В медичній літературі часто чуються голоси, які скеровані проти давної вільної дієти. Вони переконалися, що більша половина діабетиків, які приходять до Карлових Варів на лікування не знає, скільки вуглеводнів має заживати в дієті. Означення дневних кількостей углеводнів та товщів у дієті є категоричною коначністю як у лікуванні товстих діабетиків, так і в консумптивних формах зі склонністю до ацидозу. Якраз через побут в кураційних санаторіях здобуває пацієнт вишкіл від лікуючого бальнеолога, дієтолога та дієтної інструкторки. З цієї точки погляду побут у купелівій місцевості, при котрім психічний стан сто-

їть під впливом поштовхів, які для при звичаєння та прийняття певних форм провадження життя, як також усталення ряду безумовних рефлексів є сприятливі, що є цінною методою масової реабілітації діабетиків. Ми держимося звичайних стереотипів як: раннє вставання, рання гімнастика, тарілка вівсяної каші на снідання, далі дбаємо про правильний стілець (гігієна, проходи в природі). Дієту приготуємо можливо індивідуально з узглядненням того, що мав пацієнт у себе, дальше типу діабетика, ваги, толеранції до вуглеводня, комплікацій зі сторони жовчового міхура, печінки, шлунка.

В Карлових Варах подають діабетикам шість разів поживу. Пиття мінеральних вод у Карлових Варах, мимо певних змін, становить головну частину лікування. Хоч тут підставово виходиться з давніших досвідів, приспособлено його до нових поглядів патофізіології. Давки є менші, як у минулих літах, найменше 200 гр. на одну дозу, 400 гр. на день. Звичайно дістають діабетики 800 - 1200 гр. мінеральної води в трьох давках. З 12 джерел у Карлових Варах вживають діабетики воду з джерела «М'юльбрун», яка має сліди цинку. Знижується давки в пацієнтів з високим тиском крови та з артеріосклерозою.

Пиття провадиться у зв'язку з їдою в означеному часі, щоб це гармонізувало з дією шлунково-кишкового тракту. Дію пиття вод видно не тільки на обміні речовин, але теж на збільшеній секреції шлункового соку, відпливу жовчі з печінки.

Управління та гармонізація органів, веде до усунення диспептичних недомагань та дисфункції цих органів, до кращого функціонування внутрішньої секреції підшлункової залози. Пиття теплої мі-

неральної води веде до усунення м'язових та судинних спазмів. Воду п'ється з джерела колонад під звуки кураційної капелі. Карлововарське пиття води діє не тільки біохемічно через всякнуття означеної кількості солей, що містяться в мінеральній воді, але теж діє комплексно на органи травлення. Пиття мінеральних вод впливає на психічний стан пацієнта, а через м'язову напругу на обмін угледовнів.

З багатого арсеналу фізикальних прирядів та приписів стосуємо після потреби купелі, водянй процедури, механо- та електротерапію, насвітлення. Ці всесторонні можливості фізикальної терапії використовує ординуючий лікар згідно зі станом пацієнта на розмову про його стан, діабетичні розлади, комплікації, при чому особливу увагу звертається на інтензивність та ритм цих імпульсів. З купелів, крім звичайних, мінеральних купелів стосується двоокис угля, радонові купелі, опакування боровиною, штучні сіркові купелі. Їхній вплив на організм діабетика полягає в тому, що при легких формах толеранція до угледовнів звищується, при тяжких формах навпаки знижується. Цитовані праці японця Ошіми підпирають наш погляд про значення купелів у сульфатових водах, головно для старших діабетиків. Крім цих, вичислених купелів та водяних процедур (масаж під водою, теплі душі, обливання, змінні наприски, парові купелі, натирання), мають безперечний вплив на товстих, невротичних, збабілих пацієнтів, на передодні судинних розладів в артеріосклерозі, в процесах захворіння периферних судин.

Дуже важним є подбати про властиве діяння грубих кишок. В західньо-чеських купелевих місцевостях вживається прополікування кишок мінераль-

ними водами теплоти 39° — 40° Цельзія, купелів кишок раз або два рази тижнево після Броша. Це помагає їх випорожненню та усуває почуття повноти та напруження, при чому організм користує з довозу мінералів.

Є ще інший спосіб використання карлово-варських мінеральних вод, а саме, до лікування діабетичної парадонтопатії, котрий випрацював Парма. При ньому масується ясна мінеральною водою, а рот сполікується при допомозі порцелянових вкладок, заосмотрених спеціальними насадками.

Купелевий побут викосистовується приписами лічної гімнастики, особливо в діабетиків сидячої праці з їх нахилом до отовщення.

В купелевій місцевості запроваджується режим збільшеної фізичної активності, регульованої праці м'язів.

Ранком, ще перед сніданням, починається день проходом до джерел, опісля провадиться гімнастика, щонайменше вправи в диханню. Більшу увагу прикладається до проходів у терен. Пополудневі проходи проходять під наглядом купелевого службовця. Ці вправи та фізичне зайняття спотребовують 500 калорій та є причиною не тільки зменшення ваги тіла, але теж глікемії та глікосурії. Сон звичайно буває від 22 години вечером до шостої ранком. Узгляджується відвідини театру, концерту, чи якоїсь іншої розривки.

Побут у купелевій місцевості є школою на все життя, з пізнанням того, що шкодить здоров'ю, що може спричинити вкорочення віку.

ПЕРЕГЛЯД ЗДОБУТИХ ВИСЛІДІВ

В Чехо-Слохаччині є понад 100,000 діабетиків. З них побирає лікування в Карлових Варах 3000. Пацієнтів вибирається до купелевого лікування. Не приймається пацієнтів з тяжким ревматизмом, далі пацієнтів з тяжкими органічними хворобами серця, печінки, нирок. Купелі хоронять перед старечими розладами різних органів. Після скінчення курації пацієнт повертає до дому з точними даними про стан здоров'я, яке предкладає місцевій лікарні. Пацієнти дуже часто повертають до Карлових Варів з причини погіршення. Декотрі бувають від 3 до 5 разів.

Поділ пацієнтів відносно віку:

55% чоловіків,

45% жінок.

Вік: 35 — 60

Вага: 46% жінок мало вагу о 10% вищу, чим нормальна.

Толеранція: 80% діабетиків виказувало вищу тоелранцію, чим 150 мг. в 24 годинах.

Пацієнти з легкими діабетичними формами, при котрих моч не виказувала цукру, було 14%.

Холестеролеві дані: 869 пацієнтів на 1000 діабетиків мало 243 мг. холестеролу, максимальні вар-тості 400 мг. мало 5% діабетиків.

Комплікації: Найбільше було холелітіяз, камевів жовчевого пузиря, особливо в жінок.

Пародонтозу: мало 30% обох статей.

Фурункульоз: було 3%.

Печінка: 2% ушкодження паренхиму печінки в наслідок інфекції.

Методи лікування:

без ліків	295	29,5 %
інсулін	464	46,5 %
пероральні антидіабетика	241	24 %

Четвертина випадків представляла лікування дієтою без ліків. Другу четвертину пацієнтів tworили ті, яких діабет був контрольований пероральними антидіабетиками. Ті, котрі перебували більше як 60 одиниць, було 14%.

Суб'єктивне поліпшення курації в Карлових Варах, впливало на зменшення головних скарг пацієнта, а саме: почуття спраги, чіхання, умучення, болів у суглобах та нервах. Толеранція на углеводні поліпшилася в 34% пацієнтів. Глікемія упадає в більшості пацієнтів. Пацієнти потребують под час курації менше інсуліни.

КОМПЛІКАЦІЇ ДІАБЕТУ ПІД ЧАС ПОБУТУ В КУПЕЛЕВИХ МІСЦЕВОСТЯХ

Вартісною прикметою лікування діабету в купелевих місцевостях є рівнозначне дії купелів та пиття води на ряд симптомів, з котрих найважливішими є три комплікації, зв'язані з кровообігом. Уважно слідкують бальнеологи за обміном товщів. Це питання зв'язане з трьома іншими питаннями, а саме:

а) В якому причиновому зв'язкові стоїть рівень ліпоїдів у крові з артеросклерозом?

б) Чи діабет є причиною передчасного розвитку атеросклерози?

в) Чи вони є діабетичні, чи той самий процес йде тут, який стрічається в звичайних атероматозах. Які є патологічно-анатомічні дегенерації судин діабетиків?

Холестероль вважається як провідник, німці називають його «шрітмахер», англійці — «пейсмейкер». Пoviщий рівень холестеролу буває в коронарній, периферній, загальній атеросклерозі. Деякі автори як Дуф, Гірш, Вейгаус, Гунт, не признають жадного зв'язку між атеросклерозом, а рівнем холестеролу. Однак більша частина дослідників держиться засади: «Як довго не вияснено причинового зв'язку між атеросклерозом, так довго муситься все, що повищує, або понижує рівень холестеролу, вважати засадничом проблемом атеросклерози. Діабетес спричинює розлад судин. Колись в наслідок «коми» при діабеті вмирало 64% діабетиків, по винаході інзуліни вмирає тепер 1,4%.

Пацієнти повертають дуже часто до Карлових Варів в наслідок погіршення хвороби. Деякі бувають 2 - 5 разів.

Найчастішою комплікацією діабету є артеріосклероз та з нею получені захворюння судин. Інфаркт серця буває два рази частіше в діабетиків, чим в недіабетиків.

ЗАКЛЮЧЕННЯ

Дбання про те, щоб пацієнт оминув комплікацій та відповідно лікуався, є заведені спеціальні діабетичні поради, котрі призначують діету та дають медикаменти. Карловарські води мають вплив на людський організм, бо вони мають кислі та алкалічні елементи.

Щоб осягнути позитивні висліди бальнеотерапією, треба добирати пацієнтів до лікування в Карлових Варах. До бальнеологічного лікування надаються товстуни з придруженою арттропатією та артеросклерозом.

Пацієнти з позитивними кетотонічними сполуками до лікування в Карлових Варах не надаються. Так само не надаються до лікування пацієнти з хворими нирками.

БІОЛОГІЯ ТА БІОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ

Методи писання спогадів

Є різні методи писання спогадів. Деякі мої приятелі в своїх замітках про попередню книжку моїх спогадів «Проти хвиль», радили мені писати віддільно про свої особисті переживання, а окремо про чисто медичні справи, способи лікування, ліки, їх додатне та відемне діяння тощо. Однак життя лікаря проходить серед пацієнтів, їх болів, застосувань різних метод лікування, успіхів та невдач. Годі відділити одно від одного.

БІОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ

Біологічне лікування пізнав я краще в Німеччині. Ним захоплювався славний німецький хірург Август Карль Густав Бір, знаний започаткуванням трьох метод біологічного лікування, а саме: 1) застосування гіперемії — перекровлення даної частини тіла, яке може бути артеріальним та венозним, — 2) люмбальної анестезії, цебто обезболення через впорскування обезболюючого ліку в спинний канал та досягненням обезболення тіла нижче пупця під час операції, 3) лікування впорскуванням дразливих речовин, звичайно бувають це білковини.

Біологічне лікування опирається на досягненнях біології, головню мікробіології. До біологічного лікування належать:

1) Лікування щепленнями, яке в деяких країнах є обов'язкове, головне, щеплення проти віспи, яке діє три роки. Після трьох літ треба знова застосовувати щеплення проти віспи. В деяких хворобах вже після одного року треба повторювати щеплення, це є так званий «бустер». Є важним давати молодим людям, що вибираються в подорож, до країн де певні хвороби, пошесті панують ендемічно. Бустер дають проти поліо. Теж небезпечним буває — «тетанус», бо його заразки знаходяться в землі, тому кожна рана занечищена землею є небезпечною. Тетанус настає п'ять до шість тижнів після закаження.

2) Лікування сироватками, як наприклад, сироватка проти дифтерійної отруї, сироватка Богомольця і так далі.

3) Лікування гормонами, як наприклад, адрено-кортікостероїдний гормон, кортизон, які успішні в ревматизмі, сексуальні гормони мужеські та жіночі, інсулін, гормон продукований Лянгерганзовими островцями підшлункової залози, який застосовується в діабеті, гормон щитової залози, стосований в занедужаннях цієї залози та в різних недорозвиненнях тіла, збоченнях.

4) Лікування гама-глобуліною. Є це фракція людської сироватки. Застосовується її в вірусових занедужаннях, як наприклад, вірусовій хворобі печінки та встрикується її, щоб охоронити себе перед занедужанням печінки, якщо дана особа стрічається з хворою людиною цією хворобою. Взагалі гама глобуліна збільшує відпорність людини на різні хвороби.

5) Лікування в спеціальних курортах, кліматотерапія.

6) Лікування протеїновими речовинами, наприклад, встрикування молока, казеїнових препаратів тощо.

Біологічне лікування привело мене до того, що я почав серйозно займатися біологією та біологічними проблемами, головнo тоді, коли виринула дискусія про сироватку професора Богомольця, її ліchnичу вартість у продовженні людського життя. Появилася була його книжка про продовження людського життя, переведена на кілька мов.

Хоч сама біологія є в порівнянні до інших наук молодшою наукою, то вона стала підставою інших біологічних наук, які з неї вилонилися, розвинули свої власні методи розсліду та вповні усамотійнилися. До них належать:

антропологія,
соціальна біологія,
мікробіологія,
палеонтологія,
генетика,
біометрія,
евгеніка.

Підставою біологічних наук є природознавчі науки, як ботаніка, анатомія, зоологія, гістологія, цитологія, ембріологія, фізіологія та цілий ряд інших.

АНТРОПОЛОГІЯ

Антропологія є одною з найстарших біологічних наук. Її предметом є людина в часі та просторі, котра переходила різні степені свого розвитку, заки найшла своє місце в теперішньому цивілізованому світі. Вона вказує місце людини в органічному світі,

яке, говорячи біосферичним терміном, є не тільки на землі панівним, але теж ексклюзивним. Єзуїтський патер Тейгард де Шарден, якого спеціальністю є антропологія, взглядно палеонтологія, прихильник теорії еволюції, вірить, що людина буде далі розвиватися, головню в інтелектуальній сфері, яку він назвав «нусферою», від грецького слова «нус» — розум, думка, мисль.

В антропології, генетиці існують великі різниці в поглядах між західноєвропейськими вченими, прихильниками вейсманізму-морганізму, а радянськими вченими, прихильниками Мічурина - Лисенка.

ОСНОВНИКИ УКРАЇНСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ

Основником української антропології був професор Федір Вовк, котрий більшість українського народу залічував до осібного антропологічного типу, зближеного до динарської раси, до якої належить більшість полудневих слов'ян. Вовк студював у Парижі, тому його погляди зближені до французької антропологічної школи. Учнями та послідовниками Вовка були: Іван Раковський, Б. Крижановський, С. Руденко та Левко Чикаленко. Вони популяризували його погляди в ряді приступних, популярних праць.

КРАЙНІЙ, РЕАКЦІЙНИЙ НАПРЯМ В УКРАЇНСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ

Крайній реакційний напрям в українській антропології перед другою світовою війною та в часі війни заступає Ростислав Єндик, прихильник німецького розенбергівського расизму, для котрого найвищим досягненням людського роду, найздатнішою його

частиною є нордійська раса, для котрої всі інші раси мають служити погноєм. Ціхою нордійської раси є високий ріст, русаве волосся, сині, небесного кольору очі. В праці вони досконалі, вміють знайтися в кожній пригожій, чи непригожій ситуації. Ростислав Єндик написав був перед другою світовою війною популярну працю з ділянки антропології, яку видала «Просвіта». В ній, як антропологічні типи поміщені знімки тодішніх наших діячів. Як представник нордійського антропологічного типу фігурує фото українського політичного діяча Дмитра Палієва.

РАСОВА ТЕОРІЯ Д-РА ЮРІЯ ЛИПИ

Творцем наддніпрянської расової теорії став лікар д-р Юрій Липа, котрий виловив свої погляди на расовість українців у книжці п. н. «Призначення України». Він силкувався створити теорію расовості українців щось у дусі французького графа Гобіно. Головною підставою расовості українців уважав він передісторичних трипільців, до яких долучилися ці первні, з якими українці найбільше зустрічалися, а ними були в першій мірі греки та готи.

Д-р Юрій Липа, як ціху української расовості подає ще групу крови. При Науковому Товаристві імені Шевченка був чинний Бактеріологічний Інститут, який провадив д-р Музика. Він, крім вирощування бактерій, розсліджував ще групи крови переважно українців та поляків. В українців найчастіше зустрічав він групу АВ, в поляків групу В. Ці його розсліди подав д-р Юрій Липа як расову ціху українців та поляків. Однак кожному впадає в око, що це дуже малий матеріал, щоб його брати під увагу та робити з нього ціху расовості.

РАСОВЕ ПИТАННЯ ТА ДОСЛІДИ

Кардинальним питанням біля якого ведеться ще тепер завзята дискусія, це в першій мірі різниці між поодинокими расами, їхня вищість та характеристичні тілесні та духові прикмети. Першим, хто поставив питання нерівності рас, був французький граф Джозеф Артур де Гобіно, автор книжки: «Нариси про нерівність людських рас», котрий велику здатність приписував одиницям германського походження. Це питання нерівності розвинув трохи ширше Гаустон Стюарт Чемберлен, німецький історик культури, англійського походження у своїй книжці в двох томах п. н. «Підстави 19-цього сторіччя, яка мала надзвичайний успіх. Цей успіх можна хіба порівняти з успіхом книжки Освальда Шпенглера п. н. «Загибель заходу», або книжки Арнольда Тойнбі п. н. «Студія історії у 12-ти томах. Чемберлен хвалить американців за їхнє винищення індіан. Бо тільки тоді могло запанувати шляхотне та взнесле. Еспанці не нищили індіан, а тільки наvertsали їх на християнську віру. Це є причиною жалюгідної мішанини рас Південної Америки, з якою зустрічається сьогодні подорожній.

Сьогодні расову нетерпимість зустрічається дуже часто. Це є причиною заворушень серед населення різних расових угруповань, не даром расові теорії названо небезпечним мітом.

ГЕНЕТИКА

Зі всіх біологічних наук досягла найбільшого розвитку генетика. Про зріст цієї науки може посвідчити цей факт, що проф. д-р П. Е. Бекер з Гетінген, видавець збірної праці німецьких генетиків п. н. «Генетика людини (Гумангенетік) в п'яти томах, на-

звав їх коротким підручником, хоч кожний том має понад 600 сторін друку. Генетика, це наука про спадковість та мінливість організмів. Генетика викликала різницю поглядів між західноєвропейськими а радянськими дослідниками. Західноєвропейські дослідники орієнтуються на вейсманізм та морганізм, радянські дослідники приймають погляди Тіморязева, Мічурина та Лисенка. Слово генетика походить від слова «ген», яке впровадив до науки данський вчений Йогансен.

В генетиці виринають нові питання, які силкуються розв'язати обі школи генетиків. Ці досліді привели до певної ревізії та коректури давніших поглядів.

ЩО ЦЕ ТАКЕ ХРОМОСОМИ?

В ядрі кожної клітини як рослин, так і тварин знаходяться ниткоподібні утвори, які даються інтензивно барвити барвниками, тому прозвано їх хромосомами, від грецьких слів (хрома-барва, сома — тіло. Кількість тих хромосомів є характеристичною ціхою кожного виду тварин.

ЧИ ІСНУЄ УСПАДКОВАННЯ НАБУТИХ ОЗНАК В ЧАСІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УМОВ ЖИТТЯ?

Успадкування набутих в процесі індивідуального розвитку умов життя, ознак є основним твердженням радянського генетика І. В. Мічурина.

Противний погляд заступає німецький біолог Вейсман, котрий проголосив спадкову масу безсмертною. Вона ніколи наново не утворюється, а передається від батьків нащадкам.

РОЛЯ РІБОНУКЛЕЇНОВОЇ ТА ДЕЗОКСИРІБОНУКЛЕЇНОВОЇ КИСЛОТ

В останньому часі винайдено в ядрі клітини дві важні кислоти, а саме: рибонуклеїнову та дезоксирибонуклеїнову. Дехто вважає ці ядерні кислоти пошукованим «геном». Нормально має людина в ядрі 46 хромосомів. Якщо є більше хромосомів, то це ознака, що не всі хромосоми брали участь в поділі клітини, що декотрі з них не виказали нормальної активності. Це могло статися, мабуть, внаслідок захворювання.

Декотрі з радянських генетиків не признають генів, як цих чинників, що передають спадковість. В питаннях генетики є ще багато явищ як слід непростіджених, які очікують вияснення.

Радянські генетики, а саме Мічурин та Лисенко стоять на становищі одідичення небутих ознак протягом індивідуального життя одиниці. Цей погляд датується від французького природника Лямарка. Є це погляд меншості генетиків, не є він поглядом виключно радянських генетиків, як дехто як слід непоінформований передає ширшій суспільності, яка інтересується новими досягненнями природничих наук. Цей погляд меншості біологів підтримується новими фактами скрупулятно занотованими. На жаль полеміка, яка ведеться між прихильниками обох поглядів, не є держана в строго науковому, академічному тоні.

БЕЗСМЕРТНІСЬ ОДНО-КЛІТИННИХ ОРГАНІЗМІВ

Існують одноклітинні організми, як наприклад Парамецієм, які плодяться через поділ. Їх можна назвати безсмертними.

Далі після поглядів західноєвропейських генетиків тіло багатоклітинних організмів є смертне, а їхня зародкова плязма потенційно безсмертна. Вона передається статевими клітинами від батьків дітям, вона продовжує життя в наступних поколіннях.

ЩО ЦЕ Є ЗАРОДКОВА ПЛЯЗМА?

Зародкова плязма (речовина спадковості) — складається з багатьох дрібних частинок, названих детермінантами (визначниками). Кращою назвою для них є «гени», бо ця назва наскрізь біологічна. Детермінанти вживаються теж в математиці.

Гени є незмінні, вони не підлягають ані впливам тіла, ані жадним зовнішнім факторам.

Виникнення спадкових відмін пояснюється невдалим змішуванням генів при схрещуваннях. Це питання краще вяснить, з'ясує дальший розвиток генетики.

ЕВГЕНІКА, ЇЇ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК

Евгеніка є тісно зв'язана з генетикою, бо на ній опирається. Евгеніка є наукою про поліпшення, удосконалення людського роду, охороною людського роду від дідичних хворіб.

Французький біолог Жан Ростанд розрізняє:

- а) позитивну,
- б) негативну евгеніку.

Позитивна евгеніка ставить своїм завданням розмноження здорових тілесно та ментально одиниць, здатних виконувати фізичну та духову працю, важну для суспільства, серед якого дана одиниця живе.

Позитивна еugenіка стоїть перед великими труднощами соціальної та індивідуальної природи. Наприклад, щоб усунути деякі тяжкі дідичні хвороби, треба перевести стерелізацію, цебто усунути від плодження дідично обтяжених одиниць. Примусова стерелізація була би великим обмеженням свободи даної одиниці, гарантованої конституцією даної країни.

Далі треба в кожному випадку розважити, яку страту понесло би суспільство через проведену стерелізацію. Писав колись наш великий письменник Іван Франко:

В здоровому тілі здорова душа,
Часом не є варта одного гроша.

Вишукування позитивних факторів є дуже тяжкою проблемою. Кажуть, що наше життя було б дуже бідне, якщо б ми викинули таких людей, як: французький повістяр Густав Флобер, автор «Мадам Боварі», котрий терпів на епілепсію. Так само цю хворобу мали полководці: Олександр Великий та Наполеон Бонапарте. Зі славних письменників на епілепсію хворів великий російській письменник Фьодор Достоевський, автор повістей: Вина і кара, Брати Карамазови, Ідіот, Грач та інших.

Великий німецький музик Бетовен був глухим. Вже глухим він творив безсмертні твори. Чеський музик Беджіх Сметана хворів тяжкою хворобою.

ДІДИЧНІ ХВОРОБИ

Дідичними хворобами є між іншим:

Нервові хвороби: епілепсія, атаксія.

Полідактилія: багато пальців, менше костей.

Деякі шкірні хвороби: герпес, альбінізм — це недостаток пігменту шкіри, таксамо бувають зайняті теж очі.

Позитивна евгеніка має своїм завданням виплекати здорових, здатних одиниць. В спадковості найбільшу роль відіграють «гени». Гени є незмінні, вони не підлягають впливам осередовища, зовнішнього оточення. Ціль новітньої генетики виплекати здорове, здатне покоління без лінтаїв, дармоїдів.

НЕГАТИВНА ЕВГЕНІКА

Противно негативна евгеніка поставила своїм завданням усунути від репродукції дідично обтяжених осібняків.

ЩО ЦЕ Є МУТАЦІЇ?

Мутація — це раптова спадкова зміна ознак та властивостей організму. Мутаційну теорію еволюції поставив голландський вчений Де-Фріз. Після Де-Фріза настає в житті виду короткий період, коли пангени починають різко змінюватися. Це приводить до несподіваної появи нових форм з новими ознаками, які передаються спадково. Поява мутацій не є ще досі як слід вияснена.

Позитивна евгеніка в цілі розмноження здорових, здатних одиниць вживає штучних мутацій, які переводить насвітленням, вприскуванням хемічних субстанцій як феноль, сульфаміди, сульфони.

Основником евгеніки був сер Франсіс Галтон, кузин Дарвіна. Галтон був великим прихильником дарвінізму. Дехто з радянських генетиків вважає евгеніку псевдонаукою.

ЩО ЦЕ ТАКЕ ВЕЙСМАНІЗМ?

Вейсманн Август Фрідріх Леопольд (1834 - 1914) був основником біологічного напрямку, званим вейсманізмом. Вейсманн розрізняє в кожному організмі:

- 1) тіло (сома),
- 2) зародкову плязму.

Тіло (сома) не має ніякого впливу на зародкову плязму. Зародкова плязма складається з дрібних частинок детермінантів, які знаходяться в хромосомах.

МЕНДЕЛІЗМ

Основником Менделізму був Грегор Мендель в місті Берно в Моравії, котрий був ігуменом монастиря та свої проби менделізму виконував в монастирському городі. Його досліді стали підставою новітньої генетики.

Так, він схрещував горох, чистосортний горох, що мав жовте насіння з чистосортним горохом, що мав зелене насіння. У всіх осібняків першого покоління проявилися ознаки одного з батьків, а саме — жовте насіння. Ознаки, що проявилися в гібридів першого покоління назвав Мендель — домінантними, а ті, що не проявилися — рецесивними.

Опісля схрещував Мендель із собою гібридів першого покоління, цебто жовті з жовтими (домінантна ознака) вийшло друге покоління з жовтим насінням та і з зеленим насінням (рецесивна ознака).

Це явище назвав Мендель — розщеплення ознак. Загальна сума потомків була так встановлена:

- 75% потомків з домінантною ознакою,
- 25% потомків з рецесивною ознакою.

Досліди Менделя повторило багато інших природознавців і вони оказались правдивими. Ці дослідни відіграють велику роль в науці про спадковість та мінливість організмів. Вони стали підставою так званої формальної генетики.

ТЕПЕРШНІЙ СТАН ТЕОРІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ЧАРЛЗА ДАРВІНА

Погляди французького вченого єзуїтського палеонтолога П'єра Тейгарда де Шарден.

Цього року припадає п'ятдесят літ від появи книжки Чарлза Дарвіна: «Походження видів шляхом природнього добору, або збереження обраних порід у боротьбі за життя». Докладніше опрацював він окремі питання еволюційної теорії в праці: «Мінливість тварин і рослин під впливом одомашнення», яка появилася в 1886 році. Найбільше контроверзії викликала його праця: «Походження людини і статевий добір». В ній розбирає, аналізує в світлі теорії природнього добору питання походження людини від тваринних предків. Статевий добір в нього є одною з форм природнього добору.

Дарвін народився 12-го лютого 1809 року в невеличкому англійському містечку Шрюсбері в родині лікаря. Він студював медичний та теологічний факультет, але оба його не задовольняли. В Кембріджі слухав він лекцій з ботаніки талановитого професора Генсло, з котрим ближче познайомився та став невідлучним приятелем. Під керівництвом Генсло він опанував великий фактичний матеріал з ботаніки, мінералогії, зоології та геології, а головне він спромігся засвоїти методу наукового досліджу. Професор Генсло поручив його до експедиції на ко-

раблі «Бігль», яка мала завдання зробити детальну знімку східних та західних берегів Південної Америки, нанесення даних на карти та провести ряд хронометричних вимірювань в останньому ряді точок навколо земної кулі, з метою докладного визначення меридіанів цих точок. Корабель «Бігль» зробив кругосвітнє плавання. Його подорож тривала п'ять літ, під час якої зробив Дарвін далекосяглі спостереження, які стали підставою теорії еволюції, цебто повільного розвитку органічного життя з форм примітивних (протоплязми) до чимраз вищих. Дарвін хворів ціле своє життя, мимо того безупинно працював. Він мав своїх противників та прихильників. Між його прихильниками вибився на перше місце французький єзуїтський патер, по спеціальності палеонтолог П'єр Тейгард Шарден.

Основними факторами в теорії еволюції є:

- а) мінливість,
- б) спадковість,
- в) природний та штучний добір.

При допомозі добору організмів з корисними для людини ознаками були створені численні породи тварин та рослин. Штучний добір був тут рішачим чинником. Штучний добір провадить людина, природний добір здійснює сама природа. В природньому доборі вдержуються при житті ті породи, які є найкраще пристосовані до життя.

Теорія еволюції мала колосальний вплив на інші ділянки знання, не тільки природознавство, наприклад філософія Ніцше є на тому zaloжена. Ніцше розумує: якщо найвищою стадією еволюційного розвитку є тепер людина, то вища стадія розвитку

приведе до надлюдини, котру дехто вже тепер відчуває.

Інакше розумує палеонтолог єзуїтський патер П'єр Тейгард Шарден. Він висловив такі, мабуть, незгідні зі вченням Церкви думки, що папа заборонив йому друкувати працю під таким наголовком у французькій мові «Ле Груп Зооложік Юмен»), що було для нього важким ударом. П'єр Тейгард Шарден народився в 1881 році. Вчився він у єзуїтській колегії. Коли йому було 18 років вступив він до єзуїтського ордену. Коли було йому 24 роки післав його орден викладати фізику та хімію до єзуїтської колегії в Каїро. В 1912 році висвятився він на священника. Ще перед висвяченням прочитав він Г. Бергзона: «Л'Еволюціон креатріс», яка сильно заінтересувала його. Він брав участь у першій світовій війні як носій раєнних. За те відзначено його військовим медалем та почесним титулом гонорової легії. Найважливішим у його науковій кар'єрі є те, що він, ставши великим прихильником теорії еволюції, силкувався поєднати християнську теологію з еволюційною філософією. Найважливішим його твором у його науковій кар'єрі є «Л'Аппаратіон де Льом — Де Феномен оф Мен», з передмовою славного англійського природника Джулієна Гакслі.

П'єр Тейгард Шарден переконаний, що еволюція людини далі поступає, але в сфері духа: нусфері (по-грецьки дух, значить — нус). Ми є свідками колосальних відкриттів як: радіо-мовлення, телебачення, не згадуючи інших. Жадне сторіччя не може похвалитися такими відкриттями в області фізики, які ми тепер переживаємо. При допомозі фізики силкуються, що примарне: матерія чи дух.

Перед природниками виринає питання, чи те-

орія еволюції діє далі, чи перестала діяти. Тейгард де Шарден був творцем живучої та влучної термінології. Так нусфера означає в нього сферу духа, в противенстві до біосфери — сфери життя. Він вживає часто нугенезіс, під чим він розуміє еволюцію духа та духових процесів. Теж стрічаємо в нього гомінізацію. Під цим розуміє він, що протогуманний рід стає більше гуманним.

Людський феномен відноситься більше до нусфери, думаючої верстви землі, що лежить на біосфері, а та знова на літосфері, твердій, анерганічній масі. Під комплексифікацією розумів він розвиток від інерганічних та органічних молекул — вкінці аж до багатоклітинного організму. Початкова точка розвитку, це точка Альфа, а остання стадія розвитку, — це точка омега.

Нугенезіс — майбутня понадперсональна психосоціальна організація, це — щось нового в процесі еволюції.

Всесвіт має назву космології. Тейгард де Шарден радить оставити цю назву, а прийняти назву космогенези, бо світ треба розглядати як могутній гігантський процес ставання, зроджування. Так само еволюцію духа та психічних прикмет, він називає «нугенезіс».

Тейгард де Шарден впровадив до палентології багато нових, своєрідних термінів, наприклад, гомінізацію, під якою розуміє він, що передлюдський стан стає більше людським, інакше, що тварина уподібнюється до людини. Палеонтологія слідить за життям у закам'янілостях (фосіліях). Постаннє людини є ще свіже, невижите. Людина з'являється при кінці терціяльного періоду. В області людини в наслідок духового феномену рефлексії, наступила велика

зміна. Тейгард де Шарден каже: «тварина знає, але тільки людина знає, що вона знає.

Атрибутами людини є:

а) свобода вибору,

б) предвидження,

в) здатність плянувати, здатність конструкції.

П'єр Тейгард де Шарден каже про себе, що він не політик, ще менше пророк, а не біологіст, що уважно та довго дивився в лице матері землі. Після його думки кожний серйозний вчений не може поминути ідеї еволюції. Люди вірили, що людина є математичним та моральним центром всесвіту, зложеного зі сфер. Перед Галілеєм панував геоцентризм та антропоцентризм.

Як представляється земля в космосі?

Насамперед зорі, які становлять сидеральну одиницю. Вони різної величини, деякі 450 разів більші як сонце. Віддаль одної зорі від другої міряється світловими літами. Деякі зорі перевищують блискучість сонця 300,000 разів більше.

Атомовість є внутрішньою та зовнішньою властивістю матерії, речовини. Свідомість відкривається як космічна властивість, зроджена серед ночі.

Комплексність зростає в геометричній прогресії від метазоа до протозоа.

Мусить щось існувати. що в'яже дві енергії — духову та фізичну і вони доповнюються.

ЗЕМЛЯ В РАННІХ СТАДІЯХ

Кілька тисяч мільйонів літ частина речовини сонця, зложена зі стабільних атомів, відірвалася від сонця, почала конденсуватися та прибирати кулисту будову. Вона оставала далі в залежності від сонця, отримуючи від нього мірну радіацію.

Заки Тейгард де Шарден розбирає зродження життя на землі, описує він речовину всесвіту, яка прибирає три види, а саме:

плюральність,
одність,
енергію.

Речовина прибирає многогранний субстракт всесвіту та виказує безконечний стан дезінтеграції.

Чим більше ми розкладаємо матерію та розчіплюємо її у порошок, тим більше вона виказує фундаментальну підставову одність.

Енергія є мірою, яка проходить з атому в атом у тягу трансформацій.

Нумеричні закони:

1) Кожна синтеза щось коштує.

2) В кожній фізико-хімічній зміні певна фракція енергії є страчена в формі тепла і цю страту енергії ніяким способом не можна з поворотом відзискати.

Комплексифікація. Під нею розуміє Тейгард де Шарден теж збогачення знання, збогачення нусфери не тільки для себе, але для всього когмосу. В тім міститься змагання дійти до пункту Омега, остаточного пункту. Тейгард де Шарден припускає позазмисловий досвід, про який говорить парапсихологія, яка є ще в пеленках. Ця майбутня понадособова психосоціальна організація є зв'язана з виринаючою божескістю. Він підкреслює вагу особовости. Тоді особа переступає індивідуальність, а входить в персональність. Досягнення персональності є есенціальним елементом минулого та теперішнього еволюційного успіху.

Тейгард де Шарден одно твердження завжди підкреслював, а саме, що біологічна еволюція не спи-

нилася, а поступає вперед, продукуючи все нові форми, або вищий стіпінь організації.

СТАДІ ЗЕМЛІ В РАННІХ СТАДІЯХ

- 1) барісфера — металічна,
- 2) літосфера, зложена з сіліціових мас,
- 3) гідросфера — водниста,
- 4) атмосфера — повітряна,
- 5) стратосфера — знаходиться понад повітряною верствою.

Був час, коли земля була вкрита водою, з-під котрої виринали рудіменти майбутніх континентів. Якийсь час важко було потягнути границю між твариною та рослиною. Теж важко було відмежувати живучу протоплазму від мертвого білка.

ПРИХІД ЖИТТЯ

Життя починається клітиною. Біологи зауважили, що молекули живучих субстанцій є асиметричні в цей сам спосіб та містять у собі чітко ці самі вітаміни. Геологи та геофізики зауважили, що велике значення мають періодичні феномени: є приплив та відплив моря, ледівці приступають та уступають.

Протоплазма зродилася раз і тільки раз на землі, так само, як ядра та електрони зформувалися тільки раз у космосі. Тейгард де Шарден поставив своїм завданням представити розвиток життя на землі в гомогеннім та зв'язковім виді так, що не можна поконати його правдивості. Воно представлене під трьома наголовками:

- 1) Елементарні рухи життя,
- 2- Спонтанне розгалуження живої маси,
- 3) Дерево життя.

Елементарні рухи життя:

- а) Репродукція: клітина ділиться або дає життя іншій,
- б) Множення,
- в) Відновлення — реновація,
- г) Зв'язок — конюгація. Тут належить асексуальне плодження в нижчих тварин,
- д) Асоціація — колонії, зв'язок колоній клітин,
- е) Контрольоване додавання.

Дороги життя:

1) профузія безграничне множення. Тут йде боротьба за місце найбільш відповідне та найвигідніше. Є це більш зоологічна боротьба, що є темою повістей з дуелями.

- 2) хитрість, видумчивість,
- 3) байдужість.

Розгалуження життя, життєвої маси:

Багато різних факторів спричиняються до розгалуження життя. Ними є:

- а) агрегати росту, що зроджують «філя»,
- б) процвітання дозрілості,
- в) ефект віддалі.

Тейгард де Шарден твердить, що в процесі еволюції доходить до витворення «філюм», живого зв'язку лінії ліній. Багато обсерваторів не признає «філюм», дехто узнає його як штучну категорію в цілі класифікації. «Філюм» розвивається через звичайне розширення або згрубіння початкового пня.

В остаточній формі представляє філюм моток консолідованих форм. Тому, що накопичення диференційованих індивідуумів є рідким у природі (бджіл,

комах), можна подумати, що вони виродки еволюції. Однак вони є прикладами есенціальних законів організованої матерії.

ЗРОДЖЕННЯ ДУМКИ

З позитивістичної точки погляду людина є найбільш містичним та скомплікованим предметом, який стрічає наука. Фізика у своїх змаганнях спромоглася описати атом. Біологія стала здатною завести дещо порядку в будові життя. Піддержувана обома фізикою та біологією антропологія вияснила структуру людського тіла та дещо фізіології.

ВСТУП ДО ГОМІНІЗАЦІЇ

Біологи ще не устійнили, в якому напрямі йде еволюція, знова психологи не є згідні в тому, що людський психізм багато різниться від попередника людини. Питання вищости людини над твариною мусить бути усталене не тільки з огляду на науку, але теж з огляду на етику та етичні приписи.

Рефлексія — це сила, зроджена зі свідомости, звернена на себе, як предмет пізнання. Абстракція, логіка, винаходи, математика, калькуляція часу та простору, побоювання, сні — все це активності внутрішнього життя, вислід новосформованого центру. Сила рефлексії становить інтелігенцію. Є сумніви, чи інтелігенція є властива тільки людині. Тварина знає, але тварина не може знати того, що вона знає. Для Декарта існувала тільки думка. Він казав: «Когіто, ерго сум» (Думаю, тому я є). Тейгард де Шарден вважає, що: 1) інстинкт, далекий від того, щоб бути епіфеноменом з'ясовує через свої різні вирази правдивий феномен життя, 2) що він в наслідок цього репрезентує різні дімензії.

Тейгард де Шарден обсервував розвиток нервової системи та бачив як від галузки до галузки, від верстви до верстви поступала чим раз більша концентрація та комплікація нервової системи. Безумовно Тейгард де Шарден мусив знати глибокий твір англійського історика Тойнбі про постання так званих великих цивілізацій. Тому в своїй книжці він каже: Суза, Мемфіс, Атени можуть зникнути, заломитися, але високо організована свідомість всесвіту росте, ясніє все ясніше, переходячи з одних рук у другі.

РОЗВИТОК НУСФЕРИ

В крейдянім періоді виступає «гомо сапієнс», заступаючи своїх попередників, неандерталійців. У нього будова має вигляд, зближений до нашого, парієнтальні кістки заокруглені, вистаюча борода. Психічний поступ є виразно зазначений. З викопалин було видно, що вже тоді почала розвиватися агрікультура, яка заступала полювання. Видно було теж сліди доместикацій тварин. Теж були слідні початки гончарства та поліпшення садовини.

ПРОДОВЖЕННЯ НЕОЛІТИЧНОГО ВІКУ, ПОСТУП РОЗВИТКУ НА ЗАХОДІ

Континенти творилися випадково, але були місця, які спеціально надавалися до побудови організованого життя, до творення цивілізацій. Так середуща Америка створила цивілізацію Мая, Південні моря стали осідком Полінезійської цивілізації, басейн Жовтої Ріки був осідком Китайської цивілізації. Долина Гангесу створила індуську цивілізацію. Долина Нілю та Мезопотамія були місцями створення Єгипетської та Сумерійської цивілізації. Населення Ки-

таю було виспеціалізоване в цеглянім будівництві, гончарстві та бронзі. Китай мав багато винаходів мимо того, що не збудував науки фізики. Що іншого Індія. Вони були втягнені в метафізику і в ній згубилися. Тому вони не можуть бути в проводі світу.

Нова цивілізація з багатьма винаходами, з розвиненою наукою виросла кругом Середземного моря та перебрала провід світу.

ЯК ПРЕДСТАВЛЯЛАСЯ МОДЕРНА ЗЕМЛЯ?

В 18 сторіччі, людство знало тільки одно джерело хемічної енергії. Нею був огонь. Механічна енергія містилася в людських та тваринних м'язах. Наступив вік індустріялізації, вік бензини, електричності та атому.

Земля в космосі представляється як маленька порошок. Біологія відкрила незрушимий зв'язок всього того, що існує. Існує гігантська психобіологічна операція, рід мегасинтези, рід заангажування, яким є піддані всі думаючі елементи землі індивідуально та колективно. Ніхто не може відхилитися від цієї організації, від ідеї людства. Людство остає далі чимось нереальним, якщо воно не є матеріалізоване.

ЗНАННЯ

Знання є якби сестрою ідеї людства.

Знання, це — сила.

Винахід гормонів йде в парі з розвитком людського тіла, а навіть мозку. Відкриття генів дає нам змогу контролювати механізм органічної спадковості. При допомозі рефлексії нусфера змагає стано-

вити садинок, замкнену систему в якій кожний елемент бачить, відчуває, бажає та терпить.

ПЕРСОНАЛЬНИЙ ВСЕСВІТ

Людство, дух землі, синтез індивідуів та народів, парадоксальна згода елементу з цілістю, одність з множеством — все те називають утопійним, але біологічно кінечним.

Цей феномен, зроджений думкою і розвинутий з нею, відкриває глибоку згідність між двома дійсностями, що себе взаємно шукають.

ПРОГНОСТИКА

Кінець нашої плянети може статися через якийсь сідеральний катаклізм, через розбиття землі якоюсь великою кометою або навіть землетрус, у якім гинуть цілі континенти або западають, як це собі представляють повістярі, що так сталося з Атлантидою.

Великий та славний палеонтолог Матю каже, що, якщо людський рід згине, то інша думаюча істота стане на місці людини. Коли вмираючий англійський письменник Велз почув про кинення атомової бомби на Гірошіму в Японії, тоді він сказав, що людство не варта собою рядити, що повинна інша думаюча істота перебрати провід світу, яка вміла б ставити чоло дійсності.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУ

Наука зродилася з цікавості мрійників та надміру внутрішньої активності. Ми є дітьми перехідного часу, ми не є ще свідомі та без контролю цих сил, що самі викликали.

Чи ми находимося в конечній, термінальній формі еволюції? Все є це людина, що:

1) представляє індивідуально та соціально синтетичний стан, у котрому речовина всесвіту є нам доступна,

2) людина є найрухливішим пуктом у стані трансформації.

МОЇ ПОЇЗДКИ В УКРАЇНУ

Три рази доводилося мені бути в Україні, відвідати, кожному українцеві дорогі місця — Київ, Львів та Чернівці. Кожний раз усе щось нового та кожний раз нові обмеження. Вже саме слово «Україна» звучить м'яко, милозвучно, криє у собі чар, який манить, полонює не тільки українців, але теж чужинців, як наприклад, німця Бодештедта, автора «Поетичної України», польських поетів так званої «української школи» Залеского, Мальчевського та Тимка Падури. Писав колись Залеский, якщо добре пригадую:

Бо українець не на Україне,
І век свуй пшитенскні,
І марне згіне.

Варта тільки оглянути «Живописну Україну» Тараса Шевченка, його малюнки, видані старанно тепер у чотирьох томах, щоб пізнати весь чар української землі.

Ще в українській гімназії в Рогатині, коли її директором був незабутній Михайло Галушинський, ми учні мріяли про Україну. Для нас була вона поетичною, романтичною країною з безмежними, широкими степами, високими могилами, балками, курганами:

Існує в грецькій мітології міт про грецького героя Антея, якого ніхто не міг побідити, якщо він діткнувся матері землі Геї. Він був сином бога моря Позейдона. Так само тепер згадується цей міт, щоб підкреслити зв'язок людини з рідною землею, рідною літературою, культурою. Цей міт став тепер дуже актуальним. Ми, на еміграції, не сміємо тратити цього зв'язку з рідною землею, навіть тоді, який режим там не панував би. Треба пізнавати це все, що там твориться, щоб бути як слід зорієнтованим, виробити собі власну думку, незалежну від різного роду фальшивих інформаторів. Я сам особисто оглядав Чехословаччину, Польщу. Ці дві держави можна сміло назвати в їх внутрішній політиці самостійними, не у зовнішній. Порівнюючи Українську Радянську Соціалістичну Республіку, вона ні у зовнішній, ні у внутрішній політиці не є самостійною. Коли в Чехословаччині та Польщі, котролюють вас чеські та польські урядовці, ви виповняєте папери в чеській та польській мовах, залежно від державної мови, то в УРСР ви виповняєте митні папери в російській мові, вас запитують митні урядовці в російській мові, хоч урядовою мовою є українська мова. Навіть канадійська комуністична партія, яку не можна посуджувати про капіталістичні симпатії, мусила ствердити ці аномалії. Ні один західноєвропейський соціаліст не може говорити, що в Радянському Союзі нема переслідування народів усіх, крім російського. Промову Хрущова про злиття мов треба брати як заповідь нових переслідувань, нового наступу на українську культуру. Що до мовної політики, то одинокою справедливою політикою була мовна політика Скрипника. Відносно питання мови, я поверну до нього в дальшому тягу моїх споминів.

Відносно виїзду в Україну, можна користуватися подорожніми бюроми, канцеляріями. Наскільки знаю, можна користуватися двома політично незалежними бюроми, а це подорожнім бюро В. Шіпки в Клівленді, Огайо та бюро Ковбаснюка в Нью-Йорку. Можна теж їхати кораблем А. Пушкін та організованими виїздами так званих прогресивних українців, яких посуджує дехто у пробільшовицькі симпатії, тому вони можуть бути для деякого ризикованими. Я їздив два рази при допомозі подорожнього бюро В. Шіпки, один раз при допомозі бюро Ковбаснюка. Я сам особисто вважаю виїзд при допомозі подорожнього бюро В. Шіпки краще зорганізованим. Перший раз їздив я при допомозі бюро В. Шіпки, вичитавши його оповістку в «Українському Житті» в Чикаго. Виїхав я з Нью-Йорку літаком «Панамерікен». Їзда ним та обслуга без закиду, чемна. Харч знаменитий. Літак посувався з великою швидкістю на північ, у сторону бігуна. Видно було полярне сяйво. Незамітно ранком ми дісталися до Лондону, звідси до Франкфурту над Меном, а по полудні ми були у Відні, давній столиці австро-угорської монархії, якої був я колись громадянином та офіцером її армії.

КОРОТКИЙ ПОБУТ У ВІДНІ

Відень належить до тих західноєвропейських міст, які я добре знаю. Тут я кінчив гімназію, тут мене асентерували до австрійської армії, тут перебував я, вертаючи після війни з італійського полону. Будучи вже громадянином Сполучених Штатів Північної Америки, відвідав я тому два роки Відень, та жив у готелі Шенбрун.

У Відні перебули ми чотири дні, очікуючи радянського літака, що мав відвезти нас до Києва.

За цей час мав я нагоду і час переглянути в знаній мені медичній книгарні Урбан і Шварценберг, найновішу медичну літературу, купити собі дещо ліків, яких годі ненебудь купити. Зайшов я був на пляшку вина, яке мені колись дуже смакувало, до знаної Августінер Келлер, про яку колись писав О. Олесь:

... Августін-келлер

ой не один стратив там геллер.

Врешті приїхав радянський літак і ми за кілька годин опинилися в Київському аеродромі. Написи двомовні, в українській та російській мовах. Маємо виповнити митні папери з запитаннями в російській мові. Митні урядовці відповідають нам по-російськи, декотрі по-українськи. Зі мною повівся митний урядовець культурно, переглядаючи мої валізки. Після контролі з'їли ми досить смачний обід. Розуміється, що був український борщ, досить смачно приготований.

НАША ОПІКУНКА

По нас приїхав автобус та привіз нам молоду, досить гарно одягнену опікунку. Під час мого триразового побуту в Україні, нашими опікунками були все жінки. Деякі з них були досить симпатичними, тільки під час мого другого побуту, опікункою була несимпатична жінка, досить недбало одита. Вона давала нам найгірші білети на виставу гуцульського ансамблю, хоч ми платили за першорядні. Гуцульський ансамбль виступав у палаці культури. Він дуже гарно презентувався. Мова наскрізь гуцульська. Виведення танців знамените.

Перший мій побут створив незатерті враження. Я був тоді перший раз у своєму житті в Києві. Для туристів, українських туристів з Америки є за-

резервовані два готелі, а саме готель Дніпро та готель Москва, деколи в разі недостатку місця, готель Полтава, досить просторий готель, однак немає в ньому цих вигід, які має мати турист. В першій мірі нема де змінити грошей, доларів на карбованці, нема де купити часописів, поштових значків та деяких речей для щоденних потреб, як пасти до зубів тощо. Теж в лобі готелів можна купити багато пам'яткових речей: вироблені фігури типів, які дуже часто зустрічаються в Україні, вишивані сорочки, ручники, жіночі блюзки. В лобі готелю продають теж книжки, часописи. У вуличних кіосках найбільше є російських книжок, українських дуже мало і то не тільки в Києві, але теж у Львові.

Тому, що готель Дніпро був переповнений туристами, нас дали до готелю Москва, який находився у стадії репарації, направи. Однак ми дістали дуже добру кімнату, простору, з двома вікнами. Готель Москва після пороблених репарацій можна було зачислити до першорядних європейських готелів. Харч подавали нам у реставраційних кімнатах. Ранком подавали замість помаганчевого соку, до якого є призвичаєні американці, кисле (квасне) молоко. Хліб був білий, добре випечений. Обіди були переважно м'ясні, замість супи подавали борщ, який однак не дорівнював борщеві подаваному на аеродромі (летовищі).

Готель Москва положений навіть дуже високо, є то дванадцятиповерховий готель. Щоб вийти на вулицю, треба перейти ряд кількаступневих сходів. Вулиця, на яку виходиться з готелю Москва є найширшою вулицею міста Києва, це є славний Хрещатик.

ХРЕЩАТИК

Хрещатик є не тільки найширшою вулицею міста Києва, але теж і найкращою. По обох сторонах є він обсаджений деревами, що дають літом приємний холодок. Між двома рядами дерев є поставлені лавочки, на них відпочивають люди, змучені спекою. Тут положені найкращі магазини, з них всім киянам знана Гастрономія, де продають споживчі товари. Наша провідниця-опікунка, розложила собі дні побуту на звидження усіх замітних місць, вичерпавши все замітне в кількох днях. Найважливішим є виїзд до Канева, де є могила Шевченка, на ній величавий пам'ятник та музей Шевченка.

КАНІВ — УКРАЇНСЬКА МЕККА

Так, як кожний визнавець Ісламу, магометанин, має своїм обов'язком відвідати Мекку зі святиною Аль-Кааба, — так кожний українець повинен відвідати Канів, де похований Шевченко. Заповіт Шевченка це наш гимн, це наше завдання, яке ми маємо виконати. Шевченко й Україна тотожні. Між Києвом а Черкасами курсує спеціальний ракетовий корабель, що їде поверхнею води та може перевезти 70 - 100 пасажирів. На ньому є буфет та безалькогольні напитки, звичайно мінеральні води. Звичайно, в місцях туристики найбільше туристів перевозить він до Канева. В Каневі перебувається разом з їздою цілий день. В Каневі туристи їдять замовлений обід. Звичайно, подають борщ, вареники і м'ясні страви. В самому Каневі є величавий пам'ятник, а з боку, в долині, побудований музей. Все хтось обслуговує туристів, пояснює експонати. Ізда Дніпром приємна. Мені судилося бачити Дніпро перший раз

у житті. Дніпро широкий, недаром Шевченко звертався до нього:

«Ой, Дніпре, мій Дніпре,
широкий та дужий!»

Зближаємося до пам'ятника, прибираючи святочний настрій. Група, яка їхала при допомозі агенції «Ковбаснюк» поставила великий вінок у підніжжя пам'ятника. Пам'ятник імпозантний. В долині побудовано дім-музей, в якому знаходяться речі, зв'язані з життям та діяльністю поета революціонера. Далі в долині є гріб сторожа могили, що десятками літ її доглядав. В другій групі, з якою я їхав, викладав про життя Шевченка, молодий студент, якого виклад не був дуже змістовний. За те перший раз, коли я їхав, викладала дуже змістовно молода пані, котрої кожне слово свідчило про її захоплення поезією Шевченка, його ідеями. Музей мав різні видання творів Шевченка в перекладах на інші мови. Особливо «Заповіт» тішився увагою перекладачів. Крім перекладів творів Шевченка, займала їх сама постать поета. В музею є багато б'юстів поета. Є один цікавий експонат, а саме б'юст поета, зроблений з вати, з країн, де продукується багато бавовни. Особливо великою увагою тішиться Шевченко в поневолених народів. Багато написів у різних мовах залишили чужинці в пропам'ятній книзі, пишучи, що приїжджають туди, щоб поклонитися геніальному поетові України. В кіосках біля музею можна було купити поштові значки з постаттю поета, їх миттю розкуплено. Пізно ввечері приїхала з Черкас ракетова лодка, яка завезла нас до Києва.

ДИСКУСІЯ ПРО МОВУ У ВЕСТИБУЛЮ ГОТЕЛЮ «МОСКВА»

Дискусія про мову належить до найчастіших тем, ведених туристами. Видно, що то дуже болюча та актуальна тема, яка найбільше ворушить українського туриста. Вже недалеко були сходи, але група дискутуючих зрезигнувала з чергового витягу, щоб продовжувати далі цю цікаву дискусію. Дискутантами були туристи та студент і журналіст з другої сторони. Журналіст казав: «Радянський Союз застосовував цю саму тактику, що її застосували Сполучені Штати Північної Америки з деякими модифікаціями. У вас мовою порозуміння є мова англійська, а в нас мова російська.

На те твердження відповів йому один з туристів: «По перше до Сполучених Штатів приїжджають на заробіток багато емігрантів, котрі не думають тут оставати. Вони вертають до своєї вітчизни, заробивши гроші. Сполучені Штати Північної Америки, — це не земля їхніх батьків, якою є для нас Україна. Далі урядовою мовою колоній США є мова еспанська. Вона є урядовою теж у Філіпінах, гаванських островах тощо. Що більше: навіть пуерторіканці в Нью-Йорку мають тут еспанські школи.

Більше про ці справи говорилося на зустрічах, які організувало Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном. Головою цього Товариства є український письменник Юрій Смолич, автор багатьох повістей, в яких погано представлено українських діячів періоду Центральної Ради. До президії цього товариства належить теж Микола Тарнавський, український поет та журналіст, який з Канади вернув в Україну. Знання англійської та української

мови, додається тут дуже, коли треба в'янути де-які факти тим українцям, що як слід не розуміють української мови, але добре розуміють англійську. Треба признати, що в трудних ситуаціях Юрій Смолич вив'язується добре. Коли одна пані сказала, що в Києві рідко чути українську мову, що в магазинах на запитання в українській мові, відповідають покупцеві в російській мові, тоді Юрій Смолич прибрав поважну міну і не зам'явшись ні трохи, відповів, що турист чує російську мову там, де хоче її чути, як доказ русифікації України. Я був три рази в Києві. Перший раз ми з Відня прилетіли літаком прямо до Львова, а опісля до Києва. У Львові є філія Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном. Треба признати, що нас прийняли чемно. Прочали нас висловити наші враження, сказати, що нам подобається, а що не подобається. Я був привний три рази на таких зустрічах.

ЗУСТРІЧІ З ПРЕДСТАВНИКАМИ КУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ З УКРАЇНЦЯМИ ЗА КОРДОНОМ

Ці зустрічі бувають, якщо приїдуть туристи з якогонебудь краю. Вони мали б нав'язати контакт та поінформувати українських туристів про все, що діється на українських землях. Ці зустрічі веде вже довгий час український письменник Юрій Смолич, автор багатьох повістей в українській мові, як наприклад, Дванадцятьлітні, Наші Тайни, Реве та стогне Дніпр широкий. Ця остання торкається нашої боротьби за самостійну українську державу, в якій наші політичні діячі представлені у викривленому зеркалі. Вони змальовані нереально, особливо проф. Михайло Грушевський та Володимир Винниченко. Тут

нема реального підходу. Усе, що українське є змальоване негативно, а все, що російське — позитивно.

На останній такій зустрічі один український турист підняв питання, чому радянська влада не дозволяє туристам поклонитися могилам батьків, які лежать на цвинтарях. На це питання туриста Юрій Смолич нічого не відповів. Мається враження, що тут українські комуністи не мають жадного впливу, про те рішає старший брат — Москва. На пам'ятку побуту при зустрічі дають літературу в українській мові, друковану малими літерами та кілька номерів часопису «Вісті з України», які видає згадуване товариство.

Пізнім вечором вертає з Черкас ракетова лодка, яку очікуємо і нею вертаємося до Києва. Ведуться розмови на тему, що ми бачили та що переживали. Вкінці видно Київ, увесь у зелених садках неначе схований.

ІМПЕРІЯЛІЗМ У МОВІ

Про мову, її вживання, додатні та від'ємні сторони, дискутували та дискутують не тільки вчені лінгвісти, але теж дипломати. Всі з них відчують потребу міжнародньої мови. Така мова не має бути штучною як Есперанто, або давньою, як латинська мова, але живою, якою є кожна з розвинених мов. Черчіль та пані Рузвельт хотіли б, щоб нею була мова англійська. Не остав позаду них Хрущов, котрий заговорив про злиття мов та про запанування російської мови бодай на Сході та Радянському Союзі. Але вже найбільші русофіли, котрими були колись чехи, не послухали його так, що до послуху мусів ужити танків та таким способом держить їх у послуху. Не думаю, щоб його послухали українці, хіба

ті, що будуть держатися московського корита. На першу чергу є призначені українці, побіч білорусів, щоб втратити свою рідну мову. Є це модерна стилізація заборони української мови, яку силкувався провести Валуєв.

ЩО ЦЕ «БЕЗІК ІНГЛІШ», АБО ПІДСТАВОВА АНГЛІЙЩИНА?

Бейзік Інґліш є скороченою англійською мовою, котру винайшли Огден та Річардсон працюючи над семантикою. Бейзік Інґліш має 8500 слів. Де-хто думає, що вистачить знати 850 слів та вміти ними як слід орудувати, щоб обійтися в щоденному вжитку. Не дивниця, що її Черчіль так захвалював. Французи теж спрепарували свою «Бейзік Френч», яку то методу в чаруючий спосіб уложив професор Штрасбургського університету Жорж Гуженгейм. Дипломати та лінгвіністи наводять всі додатні сторони прийняття англійської мови за міжнародню мову.

В обороні англійської мови як міжнародньої промовляють наступні факти:

а) ці, що говорять по-англійськи є розсіпані стратегічно по всій земській кулі,

б) жодна мова, крім хіба французької не виказує таких здатностей до поширення росту та колонізації, як мова англійська,

в) жодна не виказує так далекосяглої політичної та економічної сили,

г) жодна мова не має стільки засобів лінгвістичної пропаганди, як мова англійська,

ґ) половина всіх часописів світа є видавані англійською мовою,

д) дві третіх радієвих та телевізійних станцій світа є в англійській мові.

Німецький лінгвіст Яків Грімм вже давно заявив: «Що до багатства, доброго змислу, простої будови, то ледве яку мову можна поставити побіч англійської. В англійській мові трудний виговор».

Після другої світової війни, лінгвістика зробила великі досягнення. Вона покинула давнішу схолястику, в якій граматики відігравала велику роль. От, хоч би взяти англійських позитивістів, якими є Рассель, Вітгенштейн та віденський кружок філософів, котрі логіку виводять з мови. Мова — це великий скарб народу. Не дивниця, що в часі наступу на українство, Валуєв заборонив видавати книжки для народу в українській мові, головню наукового змісту. Дальшим кроком російської влади, що посилював заборону української мови був Емський указ, або указ Юзефовича з 1876 року. Але нічого не помогли укази. Живого народу скути не можна. В 1876 році протестував проти указу Михайло Петрович Драгоманов, а з ним вся культурна Європа.

Не можна заперечити цього, що тепер йде нагінка на українську мову. Явно заговорив про це Хрущов, проповідуючи злиття мов, розуміється, що в першу чергу є це наступ на українську мову. Про цей наступ заговорила не тільки «буржуазія», цебто вороги радянської влади, але теж комуністи. Так, канадійська комуністична партія, щоб перевірити дійсний стан цього питання вислала делегацію в Україну. Ця делегація ствердила понад всякий сумнів, всі ці недомагання. Вона оголосила в часописах комунікат.

Лінгвістів цікавило питання, як постала мова. Існує багато теорій відносно постання мови, однак

жадна з них не є прийнятою. Є фактом, неоспоримим, що жадна тварина не володіє мовою. Собака живе з людиною довгі роки, однак не всилі засвоїти мови. Не дивниця, що існують містичні теорії постання мови, хоч не є прийнятими вченими лінгвістами. Дінг-донг теорія каже, що існує певна містична кореляція між звуком, а його значенням.

Італійський лінгвіст Тромбетті говорить, що дійсно існувала вавилонська вежа з помішанням «язиків». Це образowo свідчить про спільний початок усіх мов. Далі історія вчить, що йде тут диференціація мов, а не злиття, про яке заговорив Хрущов. З латинської мови постали такі романські мови: італійська, французька, еспанська, португальська та румунська.

Зі всіх слов'янських мов найбільше милозвучною є українська мова. Коли говорити про порозуміння, то вона криє в собі первні властиві багатьом слов'янським мовам. Слов'яни найкраще ще розуміють українську мову, коли її поставити побіч інших слов'янських мов. Мова переходить певну еволюцію, вона розвивається, в такому розвитку бачимо тепер українську мову. Писав колись О. Олесь:

О, слово рідне, орле скутий,
Чужинцям кинутий на сміх,
Чудовий спів батьків моїх,
Дітьми безпам'ятно забутий.

Що іншого тепер. Українська мова лунає тепер зі шкіл народніх, середніх та вищих, з університетських катедр, нею написано багато підручників, в українській мові видаються сотки часописів, не тільки в Україні, але в кожній частині світа. Тому ніяка сила світа, хай би злучилася з самим пеклом, не всилі її знищити.

ШИРОКИМИ ВУЛИЦЯМИ СТОЛИЦІ УКРАЇНИ

Київ з його широкими вулицями робить враження великого міста. Звичайно перебувають туристи в Києві п'ять днів, тому не в силі все бачити. Київ має метро, яке чимраз більше розбудовується. Ми з дружиною були в Києві три рази, але плян звиджування кожного разу був подібний. Опера під час ферій виїжджає на гастролі до інших міст. За весь час ми могли бачити в Києві виставу «Безталанна» та виставу «Гуцульського Ансамблю». Треба признати, що ці вистави роблять патріотичне діло відносно пробудження української душі, подібно, як капелі бандуристів.

СОФІЙСЬКИЙ СОБОР

Найціннішим є в Києві Софійський Собор, перемінено його на музей, званий Софійським Заповідником. Не буду описувати його мозаїк та фресків, які можна найти в кожному ілюстрованому збірнику. Софійський Собор збудований в XI сторіччі за часів Ярослава Мудрого. Він притягає до себе архітектів, істориків. Дивлячися на собор людина стає гордою, що в неї були такі славні предки.

На південній придніпровській окраїні стоїть Києво-Печерська Лавра. Вона теж переіменована на архітектурно-історичний заповідник. Територія Лаври була з давніх-давен заселена. Біля неї є дзвіниця, найвища будова Києва, бо має 96 метрів. Давно тут у пісках витворилися печери, звідси походить назва Печерська. Печери використовувалися не тільки як житло для людей, але теж для релігійних обрядів. Опісля з печер зроблено камери для ув'язнених, могили Божих угодників та мощі. Одного разу

я спустився до тих печер, які опісля побільшено та виставлено мощі святих. Одна печера криє в собі мощі Нестора Літописця. Не знати, чи це був справжній Нестор Літописець, чи чиїсь мощі підставлені замість нього.

Цікаві є теж деякі новітні будівлі. З них вирізняється особливо «Палац Піонерів», оточений просторою площею та городом. Тут має можливість піонер, чи піонерка всього навчитися. Є тут різні кімнати, як:

Кімната навчання шиття, кімната фотографії, кімната телевізії, кімната малярства, кімната рисунків, кімната телевидження та телемовлення.

Все це представив нам молодий піонер гарною українською мовою.

ЛІТАКОМ ДО МІСТА ЛЬВОВА

Більшість туристів нашої групи походила з західних українських земель. Ми всіли на радянський літак і за півтора години ми були в місті Львові. Львів знаю надто добре. Тут ходив я до академічної гімназії. Тут перебував я після студій в домі Українських Інвалідів. А, маючи приватну лікарську практику в Рогатині, майже кожного місяця відвідував я Львів купуючи ліки. чи книжки. Літак несе нас на висоті 6000 метрів запевняє стюардка, та просить купити ікру. От, ми вже у Львові. Хоч тому два тижні ми написали. що приїжджаємо, ніхто не вийшов нам на зустріч. Як пізніше ми довідалися, ніхто з них не одержав листа. які то листи надійшли аж по нашому приїзді.

Тому, що в готелі «Інтурист» не було місця, нас примістили в готелі «Львів», побудованім тому два роки. Готель «Львів» мав ту вигоду, що кожна

кімната мала маленьку лазничку, а це має велике значення. Хоч готель, побудований недавно, він потребує направи, бо в лазничках нема дуже часто води. Дальша невігода цього готелю ця, що кімнати дуже малі. В готелі велика ощадність. В кімнатах нема крісел. а є тільки отамана, що в день служить за сидження, а в ночі є вона ліжком. Накриття ліжка переховується в спеціальному сховку. Маючи адресу сина мого помершого брата Романа, ми найняли таксівку. яка завезла нас на подану адресу. Вичитали на списку жителів його ім'я та прізвище. Ми рішили їх очекати. Аж, тут надходить молода пара. Перша пізнала моя дружина, що молода жінка-блондинка, — це дружина Романа — Ліда. Ми почали їх розцілювати, з одної сторони я, з другої моя дружина.

Вернувши до готелю стрінула нас нова несподіванка, а саме нас очекало дві пані, одна старша, друга молодша. Старша пані звернулась з таким запитом до мене:

«Чи пізнаєте нас?

— Так, пізнаю вас, відповів я.

— Ви є Ева, дружина помершого брата моєї дружини, а ця молода дівчина ваша дочка? — Так, доповіло молоде дівча.

Молоденька панночка була дійсно втіленням молодости. 16 літ віку. рожевеньке личко, сині очі, малинові уста, яких торкнутися було свого рода розкішю.

Старша пані як укінчена фармацевтка була зайнятою в одній з аптек в Стрию, 30-тисячнім місті. Її дочка вчилася в середній школі в Стрию, думаючи опісля вступити на університет. Авто до Стрия коштувало нас 35 долярів, найняте в «Інтуристі». Воно

мчало з великою скорістю по асфальтовій дорозі. По дорозі зустрічали ми новозбудовані фабрики. На кожному кроці видно було, що індустріялізація поступає сильно вперед. Відрадным явищем провінції було те, що тут русифікація поступає повільним кроком, не так швидко, як у більших містах. Однак і на провінції видно було нервові рухи людей, зайнятих у різних фабриках та інституціях. Людьми кермує боязнь втратити посаду, тому порозуміваються шепотом.

СТРИЙ ТА ОКОЛИЦЯ

Стрий був за Австрії та Польщі важним залізничним узлом, котрим остав тепер тим більше, що існує зв'язок з Угорщиною, яка належить до варшавського військового, політичного та економічного пакту. Більшовики розбудовують галицькі міста. І місто Стрий не остало позаду, тут існують парки, а в них виставлено пам'ятники, звичайно Шевченка та Франка. Моя дружина відвідала в Дрогобичі могилу помершого, досить трагічно, брата. Як домовилися з Інтуристом, ми повернули вечером до Львова.

ЛЬВІВ, ЙОГО МУЗЕЇ та ПАМ'ЯТНИКИ

Львів має тепер около півмільйона жителів, він сильно розбудовується, однак мимо цього існує потреба нових мешкань. Найбільше помешкання складається з двох кімнат, кухні та малої лазнички, як це я бачив у Романа, сина мого брата. Недалеко є дві величезні споруди: це гуртожитки будівельних робітників. Навіть жонаті не є в силі дістати приватного помешкання, тому мешкають в гуртожитку, відмежовуючи собі та відгороджуючи певне місце.

Що до цвинтарів, то найбільшою фреквенцією втішається Личаківський та Янівський цвинтарі. На

Личаківському цвинтарі спочиває один з найбільших письменників Галицької України — Іван Франко, на гробі котрого побудовано пам'ятник, який представляє Каменяра, що молотом пробиває скалу, готуючи прихід нового життя у світ. Цей пам'ятник побіч нас оглядала якась школа, яка приїхала до Львова, щоб зложити йому привіт. Кожночасно, коли ми його оглядали були біля нас інші люди, що теж захоплювалися пам'ятником не менше, як його творами, читаними з певним захопленням. Крім цього пам'ятника існує ще у Львові побіч університету його імени величавий пам'ятник. На Личаківському цвинтарі видно сліди вандалізму з часів другої світової війни, коли більшість гробів отворено та пограбовано небіжчиків.

При вході на цвинтар є дуже добре заховані могили пролетарських письменників як Петро Козланюк, Ярослав Галан, С. Тудор, С. Масляк.

МУЗЕЙ ФРАНКА

В хаті, де жив та працював Іван Франко, влаштовано музей. Улаштування заховано таке саме, як за життя Франка. Теж можна там побачити те все, що написав Іван Франко.

МУЗЕЙ ЯРОСЛАВА ГАЛАНА

Ярослав Галан належав до пролетарських письменників. Він був кореспондентом в Ньоренберзькому процесі, коли судили гітлерівців. Його драму «Вантаж» виставляли у Львові. В своїх кореспонденціях з Ньоренбергу він вишукував усе, що могло б компромітувати бандерівців. Його замордовано в бестіяльський спосіб, сокирою в тім'я. Цей

морд поповнено в цій самій кімнаті, де тепер музей. Я на всякий морд дивлюся з обридженням, хто його не поповнив би, комуніст, чи націоналіст, українець, москаль, чи поляк.

МУЗЕЙ МАЛЯРА ІВАНА ТРУША

Іван Труш належить до найплодовитіших галицьких малярів, котрий оставив кілька соток образів. Труш був одружений з дочкою Михайла Драгоманова. Крім малярства, займався він теж літературною критикою, їздив по містах Галичини з рефератами про Івана Франка. Гімназистом був я на його рефераті про Івана Франка в Рогатині. Музеєм заряджує тепер його дочка. Моя дружина привезла для неї дарунок з Рочестеру, де перебуває частина родини Михайла Петровича Драгоманова. Дочка Труша зі своєї сторони передала для неї теж дарунок, один із малюнків покійного маляра.

Інші музеї, ті, що до війни існували, далі існують, хоч під іншими назвами.

ЯКІ ІМПРЕЗИ МИ БАЧИЛИ У ЛЬВОВІ?

У Львові ми мали нагоду бачити, а властиво чути:

- 1) Капелю Бандуристів,
- 2) Оперу Ріголетто.

В опері Ріголетто виступала артистка, а властиво прімадонна київської опери, тому її виступ стягнув до театру багато публіки.

Найсильніше враження викликав виступ Капелі Бандуристів, в якій зібрана публіка вітала її як представницю чисто українського мистецтва, української пісні, яка будить національну свідомість, зроджує лю-

бов до рідної землі. Тому стільки квітів даровано відходячому диригентові, стільки сліз мовчки пролито.

ЧИ ІСНУЄ РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНИ?

Це питання ставить собі кожний інтелегентний турист, котрий завітає до Львова. Перед війною Львів не мав ніяких росіян, тепер наплило їх повно до Львова. В літні місяці розставляють книжки на вулицях, кіосках. В кіоску побіч театру я не найшов ні одної української книжки. В моїх поїздках до Європи я задержався був у Польщі. Тут можна сказати, що Польща внутрі собою рядить, тільки є пов'язана зовнішньою політикою з Радянським Союзом. Навіть такі ноторичні русофіли як, наприклад, чехи не хочуть слухати росіян та їх рад у внутрішній політиці. Коли був з'їзд українських письменників то приїхало було понад 500 письменників, то можна було сказати: русифікація не існує. Але в Києві я спеціально наслухував, чи котрась шкільна дитина не заговорить по-українськи. Коли раз почув я українську мову від дівчат, я втішився та спитав звідки вони. На моє запитання вони відповіли: зі Самбора. Галичина держиться ще найкраще, ставить певні перепони в русифікаційному поході. Українська Академія Наук, властиво Академія Української Радянської Соціалістичної Республіки може похвалитися великими досягненнями в ділянці мовознавства.

Завданням кожної чесної людини, коли вона опиниться серед чужинців, в першу міру є вивчати їх мову, мову більшості. Росіяни у Львові поводяться так, як пани серед підбитих народів. Оповідав мені один учитель фізики в середній школі, до якої ходили діти насланих урядовців росіян. Під час го-

дини фізики встає один з учнів росіян та каже, що ві «не панімаєт по украински, што єму нужно абясніт єто на русском языке». Це вже учителеві було багато, тому він порадив учневі вписатися до російської школи, яких у Львові є багато. Їдучи автобусом стрінув я там кондукторку, яка тільки по російськи розмовляла та силкувалася ввести цю мову як розговірну в автобусах. В готелях на кожному поверсі є наглядка, звичайно росіянка, в котрої оставляються ключі і я під час своїх поїздок не стрінув жадної, котра говорила б по-українськи, відступаючи від «общепонятнаво языка».

ЗУСТРІЧ З РІДНИМИ

Коли в Києві не мали ми з дружиною жадної своячки, то у Львові, в першу чергу дружина, мала багато з ближчої або дальшої родини. Тут жили дві її тети, мабуть чотири кузинки та до неї приїхала братова з дочкою. Братова була зайнята в одній зі старийських аптек. Тети поскликали дальших свояків і я міг орієнтуватися, як сприймає русифікацію маса, чи то простих робітників, чи так званої інтелігенції. Один зі свояків дружини хвалився, що його син робить докторат, хоче бути професором у Медичному Інституті. На доказ цього показав мені друковану працю сина в російській мові, що вийшла спеціальною брошурою 16 сторінок друку. Наперед дістане докторат, а опісля стане професором, буде вчити других медицини. З того видно, що русифікація приймається серед карієровичів, що всім жертвують, щоб тільки вибитися наверх.

З моєї родини була дружина мого помершого брата, згадуваний уже син помершого брата Роман

з дружиною Лідою та двох синків. До мене спеціально приїхав Грицько Гладун, тіточний брат, про котрого згадую в першій частині своїх споминів — «Проти хвиль». Він розповів мені про все, що тепер діється на наших землях. Купелеве заведення в Черчу дуже помалу розвивається, всеж таки дає декотрим людям безтурботно за зароблений гріш прожити.

НАШІ ЕКСКУРСІЇ

Зі Львова можна було їхати до Тернополя, однак я з цього не скористав, щоб мати більше часу перевести з рідними. В самому Львові ми мали нагоду побачити фабрику виробу ампулок. Ампулки виробляються автоматично зі скла, огонь їх автоматично затикає. Я сказав кілька похвальних слів відносно автоматизму. Заряджує фабрикою гарно одитий, сороклітній мужчина.

Три рази виїжджав я до рідного краю, кожним разом набирав досвіду, як себе вести. Не помину однієї екскурсії, а саме виїзду до столиці Буковини — Чернівцеь.

БУКОВИНА

Цим разом їхав я при допомозі подорожньої Агенції: «Ковбаснюк». Була це дуже вичерпуюча організм подорож. Буковина була колись коронним краєм австро-угорської монархії. З Буковини походив барон Василько, що разом з Костем Левицьким вели українську політику в Австрії та говорили з самим цісарем Франц Йосифом І. В черновецькому університеті катедру української мови займав Стефан Смаль-Стоцький Старший. Він теж був послом до австрійського парламенту та відігравав першу роль в українській політиці. Катедру української мови в

львівському університеті займав д-р Олександр Колесса, котрий не оставив по собі жадної солідної праці з українознавства. Стефан Смаль-Стоцький спільно з Федором Гартнером бодай хоч могли похвалитися граматикою української мови, яка пахла схолястикою. Стоцький стояв на становищі, що українська мова виказує зближення до південнослов'янських мов.

В Чернівцях замешкали ми в новопоставленому готелі «Буковина» в гарних кімнатах, надзвичайно чистих. В день виїхали ми до відпочинкової оселі. Найсильніше враження викликала палата, властиво палати православного єпископа, які щодо люксову перевищають палати цисаревої Марії Тереси в Шенбрун. Нам приходилося їхати з Чернівців до Києва в поїзді, улаштованім на нічліг, яка то їзда виснажила вже так умучених прогульковців. Безумовно, що їзда з Варшави до Львова була вигідною, коли її порівняти з їздою з Чернівців до Києва.

ЗАГАЛЬНІ ВРАЖЕННЯ З МОЇХ ПОЇЗДОК В УКРАЇНУ

Три рази їздив я в Україну, три рази збирав враження з побуту на рідних землях. Україна прекрасна, чудова. Її не забуду, як довго буде битися моє серце. В останній моїй подорожі ми пережили з дружиною ряд неприємних моментів. Від'їжджаючи з Києва, митні урядовці, забрали, чи сконфіскували образ маляра Івана Труша, жадаючи дозволу міністерства внутрішніх справ, а мені хотіли сконфіскувати доляри, кажучи, що я їх більше вивожу, чим їх ввіз. Це коштувало мене, як то кажуть, багато нервів.

Україна як держава належить до Об'єднаних

Націй, її прапор висить побіч прапорів багатьох самостійних держав. Так виглядає це на папері, але в дійсності цього нема. Україна мусить боротися за свої права, щоб бути господарем на своїй землі. Ми є свідками, як проти такого кольоса, яким є Радянський Союз, підняла боротьбу о багато менша Чехо-Словаччина. В першу чергу нарід мусить бути об'єднаним, щоб підняти боротьбу з ворогом, який перевищає нас силою. Не сміє найтися продажна людина, Квіслінг. Щодо мови, то, найбільше радикальним вирішенням цього питання було зарядження Скрипника. Кожний, хто займає якесь місце в Українській Радянській Соціалістичній Республіці, мусить вивчати українську мову.

Треба однак, признати, що найдіяльнішим в Академії Наук Української Радянської Соціалістичної Республіки був Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, що видав кількадесят томів «Мовознавства», де поміщено багато праць, які торкаються української мови. Треба знати, що українська мова поза західніми землями мусила боротися о самостійне признання. Тільки у Львові та Чернівцях були університетські катедри української мови. На східно-українських землях не існували такі катедри. Теж у радянський період була нагінка на українську мову, яка не перевелася і сьогодні. Люди боялися говорити по-українськи, щоб їх не посуджували в націоналізмі. Багато для українців зробили сусідні держави як Польща, Чехо-Словаччина та інші.

Відбуваються з'їзди славістів, на яких славісти інших народів відчитують свої праці з ділянки української мови, як наприклад, польський славіст Януф. Єжи Єнджеєвіч містить 619 сторінкову пра-

цю про Шевченка п. н. «Ноце українське альбо родовуд геніюша». Є вона цінною, цікавою, читається як дуже інтерна повість. Страх перед арештуванням та знищенням не проминув. Про це може сказати кожний турист, котрий перебував в Україні. Вже вживання в розговірній мові російської мови, яка перейшла в звичку. Останні події у Чехо-Словацькій республіці зроджують віру, що боротьба не була даремною, що не зіллються всі слов'янські ріки в російське море. Так, як кожна людина прямує до того, щоб заховати свою індивідуальність, так само прямують до того всі народи світу. Взагалі у писаннях Маркса та Енгельса присвячено багато місця політичним та економічним наукам, а мало ідеології. Енгельс симпатизував з ірландцями, що тоді боролися за самостійність своєї країни.

ЯКИМИ ШЛЯХАМИ ПРОХОДИТЬ РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНИ?

1) Через насилання спеціально на західньо-українські землі урядовців, директорів фабрик, заводів, навіть нижчих службовців, наприклад готельової служби, російської народности, що ставиться не то з толеранцією, але навіть з ненавистю до української мови.

2) Через радіомовлення та телебачення, що проходять у більшій своїй частині в російській мові. Питання зовнішньої політики обговорюються виключно російською мовою.

3) Через видавання преси, журналів, книжок російською мовою, і переповнення книгарень книжками в російській мові. І це діється на західньо-укра-

їнських землях, де ніхто не говорив по-російськи, тільки по-українськи або по-польськи.

4) Через переповнення російськими книжками часописами та журналами менших кіосків, купелевих місцевостей, музеїв тощо.

5) Через армію та міліцію, де муштра, пояснення відбуваються у російській мові.

6) Через транспортні средства, автобуси, залізницю, які вживають вбільшості російської мови.

Все це відпадає в інших радянських країнах, наприклад в Польщі, Мадярщині, Чехо-Словаччині, Югославії, де кожний може бачити, що вони є дійсними національними радянськими країнами. Хрущов заговорив про злиття мов. Його пропозиція, це в дійсності старий закон Валуєва тому сто літ, про заборону української мови, тільки відповідно до часу інакше модифікований. Українці ще досі не можуть очуняти від цих переслідувань, утисків, які приходилося зазнати українській мові в минулому. Говорячи по-українськи на вулиці, дуже часто українець оглядається, чи не слідить його якийсь партійний агент. Особливо видно це в старших людей, котрі проходили більшовицьке чистилище.

Кожна боротьба вимагає жертв. Поносять їх українці багато більше, як усі інші народи. Україна в промисловості відіграє першу роль. Російська вісь все ще скерована на південь через Україну. В боротьбі о свої права мають українці багато чинників, що роблять цю боротьбу важкою. Першим таким чинником є малороси, які стоять на становищі триєдинства «русского народу». Вони приносять Україні багато шкоди, вони є пропагандистами триєдинства, але не тільки в Україні, ба навіть на емі-

грації, де ведуть дім у наскрізь «руському» дусі, вживаючи між собою російської мови, яка однак, не виглядає на дуже «красіву», бо до неї силою вдираються українські слова в дусі Хрущової мішанини, в дусі зближення обох мов.

Крім так званих малоросів існує ще один тип людей, які вважають себе українцями, однак всюди вживають російської мови, пишуть теж російською мовою. Це тип карієровичів. Подорожуючи по Україні я мав нагоду зустрічатися нераз із тим типом. Вони показували мені працю, написану в російській мові, бо вони готуються стати професорами в медичних школах, а це можна скоро досягнути, якщо праця написана у російській мові.

Загально беручи, треба ствердити, що маси в Західній Україні держаться добре, є національно свідомі, що ніяка сила не є здатна захитати цією національною свідомістю. Професор Беляк, крім професорства є глибоко думаючим соціологом. Він вірить, що за кілька літ міста в Україні стануть дійсно українськими, мимо того, що насаджується російськість.

КРИЗА СОЦІАЛІЗМУ. СОЦІАЛІЗМ ДЕМОКРАТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛІЗМ ТОТАЛІСТИЧНИЙ.

Українці безумовно демократичний народ робітників та селян, тому повинні визнавати демократичну ідеологію та її держатися. Однак так не є. Українці держаться того, що поляки називають — заставсен, але поставсян. Українці пхаються до найреакційніших кругів (поїздки Стецька та Добрянського до Ченкай-Ші).

В теперішньому світі існують:

- а) соціалізм демократичний,
- б) соціалізм тоталістичний.

Не згадую інших соціалізмів, як наприклад, прудонівський соціалізм, який визнавав, міжіншим, Драгоманов, котрий тепер має більш історичне значення.

Демократичний соціалізм панує переважно в скандинавських країнах: Швеції, Данії, Норвегії. Деякі групи в англійській Партії Праці можна зачислити до демократичного соціалізму. І тоталістичний соціалізм переходить певну кризу, він схиляється дужче до демократичного соціалізму, як це видно наглядно в Чехо-Словаччині та Польщі. Не остане позаду теж Радянський Союз, але це потриває довший час, хоч вже тепер видно деякі ознаки цього приходу. В Радянському Союзі панує ще багато останків недавнього минулого, котрого не є легко позбутися широким масам, застрашеним страшним терором сталінської ери.

В царській Росії була партія соціалістів-революціонерів п. н. «Народня Воля», яка послуговувалася терором, вбивствами, який то спосіб боротьби не знає демократичний соціалізм. Він застосовує терор проти агентів-провакаторів, котрі вносять розбрат у соціалістичну організацію.

В Польщі немає комуністичної партії під такою назвою, але польська робітнича партія веде таку політику, яку ведуть ті партії, що таку назву носять. З назвою комунізм є зв'язано багато несимпатичного для польського вуха, тому назва «робітнича партія» є сприятливішою. Криза, яка панує загально в соціалістичному русі не в'яжеться тільки з політикою, але сягає глибоко теоретичних питань, з яких найважливішим є питання філософії максимізму.

ФІЛОСОФІЯ МАРКСИЗМУ

Хоч Маркс одержав титул доктора філософії, однак він не створив свого власного філософічного систему. Перш за все марксизм не має онтології, яку силкувалися створити деякі соціалістичні теоретики. Розбудована добре діалектика природи, її методика, над якою працював Енгельс майже десять років. Провід у філософській розбудові марксизму ведуть югославські соціалісти. В Югославії є дозволена свобода дискусії, якщо вона торкається марксистської філософії. Деякі філософські питання розробив Ленін, тому дуже часто говориться про марксизм-ленінізм. Головний твір Леніна це: «Матеріалізм та емпіріокритицизм» — це виступ Леніна проти австрійського фізика, теж соціаліста та його методи розсліду. Його прізвище Ернст Мах, котрого методу не було так легко опрокинути. Крім цього написав Ленін: «Філософські нотатки, про які критично висказується Сталін.

Ленін викрив вищу стадію капіталізму — «імперіялізм».

Маркс висловився, що філософи тільки пояснюють світ, але це замало, його треба змінити. З часу смерти Маркса світ надзвичайно сильно змінився. Не існує вже такого сильного противенства між матеріалізмом, а ідеалізмом. Відкрито електрони та протони. Є певне число електронів, що кружать біля протона. Рассель висловився, що не існує вже такого сильного противенства між матеріалізмом а ідеалізмом. Абсолютний реалізм тактика вимагає, щоб людина поринула в дійсність, загрожена конкретними небезпеками, жертва конкретного утиску, з якого хоче звільнитися при допомозі рівнож конкрет-

них дій. Щоб змінити світ, як висказався Маркс, треба плянувати людині, котра є еством, для котрої світ існує у його тотальності. Якщо тріюмфують конструктивні сили, історичний детермінізм призначає їм тільки одну дорогу. Якщо вглибимося в соціалістичну філософію, то побачимо її недостатки.

В філософії марксизму нема таких традиційних дисциплін як: онтологія, епістемологія, логіка, етика, естетика та багато інших. Марксова філософічна думка поринула глибоко в його соціологічну та політичну думку, що годі сказати, де кінчиться одна, а починається друга, де філософія не є так чітко відділена від нефілософії.

Подібне можна стрінути в Платона та Ніцше. Аристотель та Гегель виложили свою філософію згідно з дисциплінами. Французькі мислителі доби освічення поставили своїм завданням перевести свідомо революційну зміну світа згідно з революційною ідеєю.

Марксова філософія є філософією акції, дії. Його філософія, її ядром є натуралізм-гуманізм. Під назвою марксистської філософії стрічаємо поняття «діалектичний матеріалізм». Це поняття розвинули ширше Енгельс, Плеханов, Ленін.

Під назвою Марксова філософія та марксизм, стрічаємо принайменше два філософічні поняття, одно з них філософія практики, чи натуралізм-гуманізм, друге, описане як «діалектичний матеріалізм». Є це два аспекти одного поняття. Вони доповнюють себе взаємно.

Підставова онтологічна теза традиційного діалектичного матеріалізму є теза першенства природи у відношенні до духа. Цю тезу особливо підпирав Сталін.

Це питання, що є примарне, природа чи дух? Є це головне питання, що ділить філософів на ідеалістів, котрі узнають примарним дух та матеріялістів, що узнають примарною природу. Діалектичний матеріялізм не можна зредувати тим, що він признає примат матерії перед духом. Марксова філософія є передовсім філософією акції, дії. Марксова діалектика проповідувала упадок капіталізму, а прихід нового ладу без багатів та бідних, ладу, опертого на справедливості. Маркс не предвидів до якого ступеня є здатний капіталізм себе пристосовувати, щоб заспокоїти господарські потреби людини. Маркс був ученим економом, а zarazом філософом.

Економічні науки Маркса та їхні пророцтва на ґрунті обсервованих фактів не все здійснилися. Однак з одного факту не можна застосовувати на всю діяльність та з того робити заключення про банкрутство ідей. Маркс не знав до якої степені може капіталізм себе пристосувати. Найбільше капіталістичною країною з найсильнішим капіталізмом є Сполучені Штати Північної Америки. Вони, бачучи загрозу зі сторони соціалізму, повзяли ухвали, які хоронять на якийсь час американський капіталізм від упадку, або навіть захитання. В практиці є заборона злиття двох великих фірм. Однак існують всякі побічні дороги, котрими можна обійти цей закон. Так само забороняється викуп акцій, чи, як тут говорять, ставів великих фірм, які контролюють продукцію газоліни. Рокфелер мав сказати одному адвокатові такі знаменні слова: «Я не потребую такого адвоката, який пояснював би мені певний, для мене неприхильний закон, я потребую адвоката, який порадив би мені, як той закон я маю оминути.

Так само у філософії марксизму є певні недо-

стачі, є певні люки, які треба заповнити. На університеті одержав Маркс ступень доктора та написав кілька невеличких філософічних праць, як наприклад, «Економічні та філософічні манускрипти», «Німецька ідеологія» і т. д. Третій том «Капіталу» займається філософічними проблемами. В його писаннях, як також у писаннях Енгельса, немає точно заокругленої філософічної метафізики. Югослов'янський соціалістичний теоретик Гайо Петрович, де існує свобода дискусії, якщо вона торкається філософії марксизму, є думки, що в Сталінській концепції соціалізму нема місця для людини.

З підсоветських досягнень післявоєнної філософії є те, що людина стала центром, осередком, ця людина, котру виключено із Сталінської верзії соціалізму. Головну роль грає в екзистенціалізмі — людина, її свобода, звільнення з пут всякого поневолення.

ДІАЛЕКТИКА

Сталінська концепція діалектики мала б бути мтодою студіювання та обсервації природничих явищ. Є вона характеризована чотирма принциповими ризами:

- 1) загальним зв'язком,
- 2) рухом та зміною,
- 3) переходом квантитативних змін в квалітативні,
- 4) боротьбою противенств.

Сталін запозичив цієї схеми в Бухаріна.

Маркс, Енгельс, Ленін інакше розуміли діалектику. Ленін у своїх «Філософічних Зошитах» вичислює 16 елементів діалектики. Цю справу вільно дискуто-

вано в Югославії. Теорія алієнації — відчуження є центральним питанням молодого Маркса. Цієї теми він не покидав і в пізніших своїх творах. Петрович називає Маркса борцем проти самовідчуження, деґу-манізації, експлуатації.

Як я вже згадував Марксова філософія не є поставлена згідно з традиційними дисциплінами. Нема тут таких речей як онтологія, епістемологія, логіка, етика, естетика. Маркс закидав філософам, що вони тільки пояснюють світ, замість його змінити. Тепер приходить дискусія серед тих соціалістів, котрим дано свободу висловити свої думки, головню серед югослов'янських соціалістів, як треба змінити світ. Новітній екзистенціалістичний німецький філософ М. Гейдїгер, автор книжки «Буття та час», пише, що серед усіх мов надається до філософії тільки мова німецька та грецька. Це все неправда. Так само надаються до філософії слов'янські мови. Український філософ Григорій Савич Сковорода вже в минулому сторіччі, як свідчать про це його тепер видані твори в двох томах, торкався філософічних проблем, які во-рушили тоді світ. Тепер майже всі слов'яни опинили-ся під впливом марксистської філософії, інші філософії заборонені. Мимо того існує серед слов'янських на-родів жива виміна думок, яка однак, торкається у більшості марксизму, який вони своєрідно інтерпре-тують, наприклад Гайо Петровича книжка, яка вий-шла теж по-англійськи: «Маркс в середині двадця-того сторіччя». У нас розуміють фальшиво марк-сизм, бачать у ньому теорію, яка зводить усе під економічний фактор. Навпаки вже Плеханов писав: «Маркс та Енгельс мали ідеал, чітко означений ідеал: субординації кінечності свободи, сліпих економічних сил — силі людського розуму.

Мене особисто цікавило все те, що діялося в соціалістичному таборі, з яким я був зв'язаний, починаючи ще з гімназійної лавки, мене бавив висказ одного з провідних теоретиків соціалізму, що соціалізм є стрибком з царства конечностей в царство свободи. Я все був проти всякого поневолення, в першій мірі проти національного поневолення, якого так важко є українцям позбутися. У моїх подорожах в Україну я міг наглядно переконатися, яким темпом іде русифікація. Росіянам є важко признатися, що в них соціалізм, це спосіб прикривання поневолення. Найкраще це видно було з справою демократизації у Чехо-Словаччині.

ПИТАННЯ СВОБОДИ

Питання свободи є одним найбільш дискусійним питанням та найпекучішим питанням наших днів. Говориться про тугу за свободою та втечу від свободи. Треба розрізняти особисту та свободу цілих народів. Гіполіт Бочковський, професор націоналогії на українському університеті в Празі пророкував пробудження кольорових народів, якого ми сьогодні є наочними свідками. Навіть найреакційніше угруповання серед українців на еміграції, прозвало себе «організацією чотирьох свобод України». Деякі теоретики прозвали соціалізм стрибком з царства конечностей в царство свободи.

Питання свободи нашло новий поштовх перед другою світовою війною, коли багато поступових одиниць, в наслідок переслідування гітлерівською владою, виїхало до Сполучених Штатів Північної Америки. Між ними був соціолог єврейського походження — Еріх Фромм, котрий написав книжку в

англійській мові п. н. «Ескейп фром фрідом» (Втеча від свободи). В ній розбирає він питання чому тодішня людина резигнує зі свободи, приймаючи фашизм, гітлеризм, взагалі націоналізм тоталістичної марки. Цей рух видно не тільки у німців, італійців, але навіть у таких свободолюбних народів, якими все були французи та бельгійці. Вправді в них не було такого розросту фашистівської орієнтації, як наприклад, в італійців та німців, але все ж таки найшлося чимало adeptів. Цей рух особливо процвітав у еспанців, румунів. Він був дуже слабим у чехів, де була слаба організація «Вляйка», ще слабшим був він у поляків. За те сильно розрісся він в українців, що жили під Польщею. Німці були заінтересовані в поширенні цього руху, особливо серед українців, громадян Польщі, щоб у разі наступу на Польщу мати там своїх приятелів. Організація українських націоналістів — ОУН, мала в столичних містах майже кожної держави, заінтересованої в поширенні цього руху, своїх представників, організаторів, вона послуговувалася кур'єрами. На те треба було багато фондів. Прецінь у Німеччині були спеціальні табори, де боєвики побирали боєвий вишкіл. Це було вельми коштовне. Воно не перевелось і сьогодні.

Поняття свободи, дефініція свободи, бувають різні, залежні від часу та країни. Інакше розуміли свободу під час реформації, інакше її розуміють тепер. Модерна людина є в страху втратити засоби екзистенції, тому передає, чи продає свою свободу різної масти диктаторам, переміняє себе в мале колісцятко в машині, званій тепер автоматом. Хоч добре одіта, відживлена, — вона не є вільною, тільки автоматом.

Історія людини, — це процес індивідуалізації,

процес ставання вільною, свободною, це змагання зискати свободу, звільнитися з пут політичного, економічного та духового поневолення. В світі йде боротьба за свободу тих, що її не мають, з тими, що хочуть задержати людину в неволі та використовувати своє упривілейоване становище.

Фашизм доказав, що людина виявляє велику схильність до зла. Фрейд, мабуть, перший звернув увагу на підсвідомі, ірраціональні сили, які диктують людське поведіння. Людина після Фрейда є асоціальною. Її треба освоїти, зробити її соціальною, корисною для людського суспільства.

З питанням свободи є тісно зв'язане питання детермінізму та індетермінізму як гнозеологічного підходу до явищ природи. В останньому часі індетермінізм найшов велике попертя в теорії квантів Плянка. Після Плянка радіація і абсорбація енергії поступає в означених квантах, які є різні і мають певну свободу поступу. Якщо є в тому свободний вибір, то чому не мала б бути ця свобода в інших ділянках життя. Дехто завважує, що існують різниці між мікро, а макросистемами у фізиці. В збірній французькій праці п. н. «Панорама сучасних ідей» один автор пише, що капіталізм гарантує свободу, але приносить несправедливість, комунізм ставить своїм завданням завести справедливий порядок, але нищить духа та свободу. Ліберальний соціалізм погоджує оба порядки, але лише в слові. Дві війни спричинили захитання ведучого становища Європи.

Існують різні роди свободи, наприклад:

1) Загальна свобода дефінюється як можливість робити, або неробити, залежно від вподоби та настрою людини,

2) Свобода свідомости, — це визнання релігії без боязні бути переслідуваним або терпіти упослідження відносно здобуття певного становища серед суспільства,

3) Свобода культу, — це практикування, виконання певного релігійного культу,

4) Свобода зібрань, — це можливість людини брати участь у зібраннях та самій улаштовувати зібрання, робити певні угоди тощо,

5) Індивідуальна свобода, — це можливість вільно жити в якій небудь частині даної держави, вибираючи довільне місце побуту,

6) Свобода преси, — це можливість вільно висловлювати свої думки, ідеї, їх поширювати без страху бути за це арештованим.

Питання індивідуальної свободи розробив французький екзистенціалістичний філософ Жан Поль Сартр у підставовім творі його філософії п. н. «Л'етре е неатнт», (Буття і ніщо). Сартр твердить, що ми родимося вільними та є приречені бути свободними. Причина, акція та ціль становлять континуум, чи пленум. Людина у своїй праці потребує свободи. Нема свободи без людини, нема людськості без свободи. Свобода, — це в першій мірі відповідальність за свої вчинки. Втеча від свободи, — це найбільше зло теперішнього часу.

ПОГЛЯДИ ЕРІХА ФРОМА НА ДЕМОКРАТІЮ

На думку Еріха Фрома теперішня модерна індустріяльна монополістична система робить розвиток людської особистості непевним та сумнівним. В на-

шому власному суспільстві існують такі явища, які є родючим підкладом під розвиток фашизму, нацизму, фалангізму та інших тоталістичних систем.

Я вже згадував захоплення українського суспільства, української преси в Польщі німецьким авторіанізмом. Пошукати противної німецькому нацизмові системи в українській пресі на західно-українських землях, було неможливо. Я читав чеські та французькі журнали, щоб довідатися, як живе західно-європейський демократичний рух, чи дійсно вся Європа опанована нацизмом. Однак так зле не було. Вправді, сливе, в кожній європейській державі були націоналістичні угруповання тоталістичного характеру, однак вони були слабкі та не охоплювали майже всієї інтелігенції, як це було в українців. Не тільки українці перейнялися тоталістичною ідеологією, але під час другої світової війни були вони помічниками нацистських банд у винищуванні єврейського населення та, навіть арійського, якщо воно було здецидовано протигітлерівське. Це викликало негодування серед багатьох народів та втрату всяких симпатій та доброї opinii серед інших народів, особливо серед тих, що найбільше терпіли від німців. Якийсь українець із старшої еміграції помістив листа в часописі «Свобода», невдоволений, що українці не спростовують брехні, поміщеній в обширній книжці «Треблінка». На жаль, треба признати, що українці виконували цю службу. Автор цієї книжки мусить, на жаль признати, що попавши в руки українців, з цілою певністю, не жив би. Що можна сказати про українців, які мають себе за лікарів та інтелігентів, які після 24 літ, після скінчення війни, ухвалюють бойкот на нього, не маючи доказу про його комунізм. Французи мають вчених, публіцис-

тів, поетів та письменників як Арагон, Жан Поль Сартр та інших. Їх цінять, а не бойкотують.

Деколи поступування деяких інтелігентів викликавало огірчення, а навіть, встид серед поляків, польської влади, яка старалася примкнути очі на деякі факти. Я сам пригадую один факт в Черчі. В Чорній Лозі, малому фільварку в стані парцеляції, в часі, коли ОУН підпалювала польські фільварки, чотирьох членів цієї організації були замішані в цю акцію, між ними син учителя та священника з Черча. Комендант поліції, який переводив слідство, найшов їх усіх чотирьох, розібраних на сіні, сплячих сном блаженних. Їх одіння мокрі до нитки, висіли на бальках. Щоб дістатися до фільварку, треба було переходити велику долину, покриту буйною травою, вкритою росою. Наглядно було видно, що цю дорогу переходили сплячі члени. Комендант показався людям, не хотів роздухувати факту, щоб учитель не втратив посади, не був завчасу емеритованим, а священник не мав клопоту із сином, слідством, тюрмою, евентуальним виключенням з гімназії.

Релігія стоїть на індетерміністичному становищі людини. Вона має свободну волю та відповідає за свої вчинки. Ніде правди діти правлячі круги греко-католицької, чи української католицької Церкви йшли на компроміс зі злом. Це відпихало дійсно віруючих; побожних людей від Церкви. Коли взяти під увагу, що духовником студіюючої молоді іменовано о. Гриньоха, члена бандерівського політичного угруповання, тайної організації, що послуговується терором, вбиває дуже часто, зовсім невинних людей, то можна собі уявити відносини, які запанували в українській, католицькій Церкві. На чисто християнському та католицькому становищі стояв редактор

д-р Осип Назарук, котрий редагував «Нову Зорю», орган групи, яка стояла на наскрізь католицькому становищі. Д-рові Назарукові закидали, що він був радикалом. Це в очах певної групи людей є більшим прогріхом, чим розпустне, п'яцьке життя, дефравдації. Одиноким їх добрим вчинком вважають вони своє священиче походження. Д-р Осип Назарук був автором книжки: «Націоналізм та інші мишугізми», в якій в саркастичній формі висміяв модерних ідеологів націоналізму. Націоналісти пімстилися на ньому, знищивши до щенту улаштування адміністрації та редакції «Нової Зорі». На компроміс з Гітлером ішли дуже високо стоячі круги церковної ерархії. Про це пише екзистенціалістичний філософ німецької народности Карль Ясперс, безперечно великий оборонець свободи. Що гітлеризм запанував у Німеччині є винні не самі тільки німці, але теж ті, що йшли з ним на компроміс, що своєю повагою в культурному світі давали гейби апробату того, що в Німеччині чинилося.

Свобода характеризує людське існування, людську екзистенцію. Людина є тісно зв'язана з природним та суспільним світом, з якого вона виникла. В мої руки дісталася досить цікава книжка Роберта Ардрея п. н. «Де Територіаль Імператів» (Територіальний Імператив). Він розбирає справу мешкань, території, яку займають певні тварини, породи людей. Територія, клімат мають надзвичайно велике значення у фізичному та духовому розвитку людини. Довгоногість є характеристичною рисою північної Америки, безперечно, теж Сполучених Штатів Північної Америки. Навіть діти, що приїхали з Європи, одержують у дарунку від території, клімату Сполучених Штатів Північної Америки цю характеристичну довгоногість.

Тварина має теж свою територію, яку буде боронити аж до загину. З новітньої історії пам'ятаємо, що невеликі народи вміли встоятися перед великими арміями, заосмотреними в найновіші технічні зброї, як це було з такими великими арміями, як армія Наполеона, гітлерівська армія — це приклади оборони великих народів своєї території перед наїзником.

Приклади встояння малих народів, — це оборона фінляндців перед російською армією.

Тварина, а так само людина буде боронити всіма силами, якими тільки розпоряджає, своєї території. Свобода людини, як і свобода народів — це найбільший скарб. Іноді треба полягти в обороні своєї країни. Справжньому очеркненню, що це таке свобода, стоїть на перешкоді спір, що виник між ученими індетерміністами, а трохи старшими детерміністами. Кожна група ставить свої аргументи. Великим прихильником індетермінізму є данський фізик Нільс Бор, творець магнетону. Вчені завважили, що рухи електронів не є означені. А що кожна річ складається з електронів, то ці рухи електронів проголошено як доказ індетермінізму. Однак це твердження є наскрізь догматичним. Двох найбільших фізиків новітнього часу Ейнштейн та Плянк є детерміністами. Наука не може доказати індетермінізм, як теж не може вповні доказати детермінізм.

Фрейд та інші психоаналітики твердять, що характер людини залежить від того, що діялося в ній в ранньому дитинстві. Причинові, кавзальні закони, які володіють в макроскопічному світі, означують великі предмети, не можна пристосовувати в мікроскопічному світі, світі протонів та електронів. Так само не можна зі свободи рухів електронів судити,

що ця свобода панує у великих живих організмах, у макроскопічному світі. Однаково треба припускати, що існує певне мінімум свободи з огляду на етичні закони, на етику взагалі.

Нова генерація вчених стоїть на становищі, що людина все таки може предсказати фізичні дії з попередніх дій. Індетермінізм електронів дуже різниться від того, що ми розуміємо під людською свободою. Це моральні розважання, мораль взагалі, примушують нас прийняти індетермінізм і в людській сфері. З філософічного, а рівночасно з психологічного становища, з'ясував свободу визначний французький екзистенціалістичний філософ Жан Поль Сартр у своєму чільному творі: «Етр е неант».

ПОСТУПОВІ, СВОБОДОЛЮБНІ ІДЕЇ

Поступові свободолобні ідеї доходили до Галичини крізь Україну, хоч Галичина була ближче їхнього джерела, заходу Європи. Завдячує вона їх емігрантам з Великої України, котрі в наслідок переслідувань царським урядом опинилися в Галичині. Вони прибували в різний час. Одним з найстарших емігрантів був Михайло Петрович Драгоманов, котрий не тільки заінтересувався Галичиною, але теж Закарпаттям, яке находилося в оплаканому стані, що аж сльози покотилися йому на тарілку, коли їв обід у ресторані.

Драгоманов виїхав був до Женеви в Швейцарії та став видавати спільно з талановитим, молодим студентом Сергієм Подолинським та покликаним з Галичини — Михайлом Павликом, — журнал «Громаду», в книжковім, кількасот сторінковім форматі. Це був перший, репрезентативний журнал в українській мові поза границями українських земель. Пізніше

з'явилися в Галичині Володимир Дорошенко, Микола Залізняк, Дмитро Донцов. Цей останній вніс багато негативного в життя Галичини, ставши теоретиком зоологічного, тоталістичного націоналізму, проповідуючи радість ножа.

Пізніше прибув до Галичини професор Михайло Грушевський, найздібніший учень професора Володимира Антоновича, котрий знайняв катедру історії України та сумежних земель. Він став автором десятитомової Історії України, твору мозольної праці, без якого не може обійтися жадний історик сходу Європи. Він став першим президентом Української Народньої Республіки.

Питання свободи є надзвичайно пекуче, дуже часто приводить до конфліктів між державами та між поодинокими людьми. Навіть одиниці в стейтових лікарнях є в ньому заінтересовані. Коли в інших лічницях пацієнти вважають лікаря спасителем, то в стейтових лічницях бачать у ньому ворога, котрий держить їх замкненими, неначе в тюрмі. Про їх звільнення рішає багато чинників. Однак в деяких випадках входять в облік політичні чи економічні моменти. Цікавий випадок обмеження свободи зі за-проторенням до дому божевільних представляє нам один з найбільших американських поетів Езра Пуунд. Він просидів тринадцять літ в домі божевільних. Яка була його провина? Він працював у італійській радіовисильні, передаючи бесіди, що таврують американський капіталізм, який з війни тягне небувалі доходи. До мене в Рочестері приходив один ліберал республіканець, котрий збирав підписи проти будівлі величезного шпиталю на Алясці для легко божевільних, в дійсності для політично непристосованих, де вони відпокутували б свої прогріхи проти капіталізму.

Тоді пригадав я собі поета Езру Поунд. Він просидів 13 літ в шпиталі св. Єлисавети. Опінія його була така, що він не є в силі пройти слідство. Його арештувала, чи придержала американська мілітарна поліція, а держава оскаржила його о державну зраду. На домагання письменників та інших впливових осіб його випустили на волю як психічно хвору одиницю. Подивляти можна його дружину, котра аж до своєї смерті ним піклувалася і осталася йому вірною. Він виїхав до Італії, де живе досі з зятем. Деякі оборонці покликуються на Бернарда Шоу-а, котрий подивляв сильних фашистських провідників, і ніхто не виточував йому слідства. Бернард Шоу після своїх політичних переконань був соціалістом.

Хворобу Езри Поунд характеризують як параною. Параноя, — це одна з легких психічних недуг. Людина родиться свobodною, але життя проходить в борні, щоб вдержати цю свободу. Так боровся о свободу Езра Поунд. Параноя належить до легких психічних недуг. Є так звана: «параноя персекуторія, коли хворий уявляє собі, що його переслідують. Коли «мілітері поліс» придержала, чи арештувала Езру Поунд, він мав сказати оці знаменні слова: «Якщо людина не є охоча брати певний ризик за висловлювання своїх думок, тоді, або його думки є недобрі, або він сам є недобрый».

В Сполучених Штатах Північної Америки треба пристосовуватися до суспільства серед якого живеш. Це так званий американський конформізм. Психіатри узнали його ексцентричним, дивним, зарозумілим. Ментальне здоров'я значить грати суспільну ролю, і то грати добре. Противно ментальна недуга, — це або цілковите заперечення грати ролю, або лиха гра. Поунда випустили на волю тому, що

змінився політичний клімат. Його замкнули нібито з огляду на ментальну хворобу. Деякі автори розбираючи випадок з Езрим Поундом, ставлять питання, яким способом звільнено Езру Поунда:

- а) чи тому, що він виздоровів,
- б) чи через зміну політичного клімату,
- в) чи тому, що 13 літ у домі для божевільних було досить за його малу провину.

Конституція каже, що можна висловлювати свої думки та не бути караним. В нього була віра, ним самим наложена, в свою місію, післанництво спасати Конституцію.

Езра Поунд висловився такими словами в одному вірші про себе, який я передаю у вільному перекладі:

Було вашою звичкою позбуватися добрих авторів,
Або довести їх до божевілля, або прижмурювати очі
на їх самовбивства,
Або прощати їм їхні ліки з балачками про генія та
божевілля,
Однак я не стану безумним, щоб вам подобатися.

Це загадочне конфіювання Езри Поунд до лікарні для божевільних, може послужити прикладом, як обережно треба поступати в теперішньому повоєнному світі, щоб зберегти цю дрібку свободи як індивідуальної, так народньої. Втрату хоч частини свободи народів ми бачимо на прикладі Чехо-Словаччини. Свободу треба щодня здобувати та про неї пам'ятати, бо є багато ворогів, що ждуть тільки нагоди, щоб вас її позбавити.

Питання свободи пробігає сьогодні під двома аспектами:

- 1) туги за свободою,
- 2) втечі від свободи.

Людина потребує до продуктивної праці в першій мірі свободи, спокою, не натиску, примусу цих, у чийх руках знаходиться влада та панування, а з ним рішення про те, скільки людина може виконати праці. Важним є свободний вибір праці, бо тоді людина виконує це що, її інтересує, займає, за чим вона тужить.

Від'ємною стороною новітніх часів, головно, часу між першою а ргугою світовою війною є «втеча від свободи». На цю втечу звернув увагу американський соціолог єврейського походження — Еріх Фромм, котрий у часі переслідування євреїв в гітлерівській Німеччині втік до Сполучених Штатів Північної Америки, де прийняв американське громадянство.

Він є автором інтересної книжки під назвою: «Ескейп фром фрідом» (Утеча від свободи). Новітня людина шукає в першій мірі матеріального забезпечення, яке їм дають, або обіцяють їм дати в майбутньому тоталітарні режими (фашизм, гітлеризм, тоталітарний націоналізм, хоч людина є на перший погляд забезпечена, але вона, втрачаючи свободу, стає автоматом, малим колісцятком в машині.

Питання свободи є більше зв'язане з моральною філософією, є питанням етики. Вітгенштейн говорить, що не все можна виразити мовою, наприклад, здивовання. Так само, що є добре. Релігія говорить, що це є добре, що Бог приказав, тому, що Бог так хоче. Вітгенштейн говорить, що існування світа є у зв'язку з етичним. Людство давно відчувало цей зв'язок, як це видно в релігії: Бог сотворив цей світ, син Божий (це слово, що вийшло від Бога), є етичне. Люди Бога розділили, а опісля знова відчували як щось одне, це значить, що існує зв'язок. Свобода вимагає від мораліста уваги, тому, що вона є моральною умовою та ціллю цивілізованого життя.

ЛІКАР ТА НОВІ ДОСЯГНЕННЯ МЕДИЦИНИ.

Як стоїть справа з трансплятацією (пересадкою) серця?

В американських ілюстрованих журналах, як наприклад, «Ляйф та Лук», не раз задля нестачі теми, в погоні за сензаціями, дуже часто стрічаємо статті на медичні теми, не раз переповнені неімовірними сензаціями, твердженнями.

Дуже часто пацієнти звертаються до лікаря за виясненнями, тому лікар, крім фахових журналів мусить знати, мусить бути познайомленим з їх писанням, твердженнями, повними переборщень, незгідних з теперішнім станом медичної науки.

В останньому часі багато пишеться про трансплянтацію серця (пересадку серця), переведену вже тепер кількома докторами в різних країнах. Тут хочу познайомити читачів, як тепер представляється справа трансплянтації з біологічного пункту бачення. Справа трансплянтації в'яжеться тісно зі справою культури (плекання) органів поза людським організмом, яку започаткував французький лікар д-р Алексіс Керель в Інституті Рокфелера в Нью-Йорку, за що одержав премію Нобля. Він є автором дуже цікавої книжки п. н. «Л'гомме цет інконю» (Людина ця незнана). В ній стоїть він на становищі, що в порівнанні до теперішнього розвитку технічних наук, фізики, ми мало знаємо про людину. Хемія та фізика виказали більший поступ, чим фізіологія та психологія. Людина стала майстром матеріяльного світу, не пізнавши як слід себе самого. Він констатує вимертя цінних елементів білої раси, а колосальний зріст менше цінних елементів кольорових рас, він предвиджує дегенерацію людства в майбутності. До

цих його тверджень долучився ще подив сильних людей як Мусоліні та інші. Це було причиною, що його арештовано подібно як американського поета Езру Пуунд. Д-р Алексіс Карель був слабого здоров'я, тому помер у тюрмі.

ПОЛІПШЕНА МЕТОДА КУЛЬТИВАЦІЇ ТА ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ АНДРЕ ТОМАСА

Що це таке перфузія?

Д-р Андре Томас поліпшив методу культури органів. Він сконструював апарат, який дозволяє перфузію цілих органів. Крім апарату Томаса та його студій над перфузією, існує цілий ряд інших апаратів до проведення перфузії та вивчення перфузії, причинилися ще найбільше українські лікарі Янковський, Брюховенко та Кулябко.

Що це є перфузія? Перфузія — це латинське слово, а означає воно переливання, пропускання. В біології означає цей термін штучне пропускання рідини, крові, чи кровозамінників через порожнину або кровоносну систему певного органу людини, чи тварини. При допомозі перфузії вивчається діяльність органу, а також вплив на ізольований, виділений з організму орган різних речовин, що їх уводять до складу рідини. Помпа, яка діє як штучне серце, є заосмотрена вентилями, які функціонують як серцеві заставки (клопані). В рівному темпі діючий електричний мотор наслідуює систолу та діастолу у довільній частоті та силі і творить пульсування, подібне пульсуванню живого організму.

Кожний перфузійний апарат має мати оксигенатор, цебто прилад, який насичує кров киснем. Існують різні оксигенатори, як наприклад, мембранний, де

обмін газів здійснюється, подібно як в природніх умовах, через мембрану.

Мимо того, що ці апарати стосовано успішно при операціях, де серце входило в облік, жадний з цих апаратів не є ідеальним. Іде мова про такий перфузійний апарат, де творення газових емболій, було б під всякими умовами виключене.

Методи перфузії та асептичного дальшого існування органів ворожить їм у майбутності велику роль, на передодні якої ми стоїмо. Є можливим дати застарілий орган до перфузійного апарату для відмолодження, а опісля відмолоджений орган знова дати на старе місце. Але це тільки теоретичне міркування.

РОДИ ТРАНСПЛАНТАЦІЙ

Розрізняємо різні роди трансплантацій, як:

1) автотрансплантацію, коли тканину або орган пересаджуємо в інше місце того самого організму,

2) гомотрансплантація, коли пересаджуємо тканину або орган на інший організм того самого роду,

3) гетеротрансплантацію, коли тканину або орган пересаджуємо на організм іншого роду.

Ці різниці є надзвичайно важні. При мало розвинених тваринах: безхребетних або нижче-хребетних як жаби та риби вдається легко гомотрансплантація, навіть гетеротрансплантація. Можна серце жаби пересадити до іншої жаби, око саламандри на місце ока іншої саламандри. В вищих хребовців, як птахи та ссавці така річ неможлива. Тут не вдається гетеротрансплантація, ні гомотрансплантація,

ТРАНСПЛЯНТАЦІЯ У ВИЩИХ ОРГАНІЗМАХ

Якщо ми пересадимо в вищих організмах орган іншого рода тварин, то він діє як чуже тіло, викликає охоронну реакцію, котра проходить нераз досить бурливо, цебто діє доти, доки пересаджений орган буде елімінований, або ресорбований,

В людини дається добре пересадити шкіра, наприклад при зраненнях лица в часі війни, або при інших ушкодженнях, коли вже сам вигляд людини, її знетворення є вказаним перевести операцію.

В дорослих людей відіграє велику ролью так звана біологічна особистість.

ЩО ЦЕ Є БІОЛОГІЧНА ОСОБИСТІСТЬ?

Французькі біологи Шарль Ріше та Е. Глей розрізняють крім психологічної ще біологічну індивідуальність, яка в трансплянтації тканин та органів має відігравати велику ролью. При тваринах, що плодяться статеву, сексуально, кожна одиниця різниться від другої одиниці ціхами, зисканими від своїх батьків. Спадкова маса постає з мішанини маленьких одиниць, званих генами, що лежать в хромосомах ядра клітини. Ця біологічна індивідуальність має бути причиною, що противиться трансплянтації органів та тканин між одиницями того самого роду. Біологічна індивідуальність проявляється в конституції, групі крові, резус факторі та іншими психологічними ціхами. Ембріологічна тканина не є ще добре диференційована, не виказує маркантною біологічної індивідуальности, тому пересадка органів тут краще вдається. У сучасній хірургії розрізняють вільну трансплянтацію, коли частина, що пересаджується, котру зовуть трансплянтат, зовсім відділена від материнського ґрунту. Таку трансплянтацію пе-

реводять при пораненнях, коли пересаджують шкіру на ушкоджені місця. Так само пересаджують рогівку при більмах ока. Далі розрізняємо трансплантацію на ніжці, коли трансплантат лише частково пересаджується на нове місце і до остаточного вигоєння зберігає судинний та нервовий зв'язок з материнською основою. Так буває при плястичних операціях дефектів носа, губи тощо. Найчастіше бувають трансплантації шкіри, фасцій, сухожилків, хрястки, кости, рогівки.

Питання трансплантації не є як слід розроблені, вирішені, вони є ще в початковій стадії, однак успішна трансплантація серця в людини заактивізувала це питання. В медичній літературі про трансплантацію є згадка про успішну пересадку злосливого тумору (наросту) з людини на тварину. Цю трансплантацію робиться успішною при застосуванні кортизону.

Трансплантація серця є дуже скоплікованою справою. Нормально лімфоцити крові силкуються викинути чужородню тканину. Пересадка серця стала можливою, коли винайдено сироватку, названу АЛС (антілімфоцитів сироватка).

Цю сироватку вийнайшов німецький лікар Рудольф Піхльмаєр. Вона поборює чинність лімфоцитів нищити чужородню тканину. Піхльмаєр встрикнув коневі людські лімфоцити. Організм коней продукує проти людських лімфоцитів охоронну матерію. Ця охоронна матерія кінської крові, якщо її знова встрикнути людині нищить лімфоцити.

Безумовно все те є ще в дослідній стадії. На пересадку різно дивляться. Одні її одобрюють, другі засуджують. Ті, що одобрюють кажуть, що все таки хтось перший мусить почати.

СЕКСУАЛЬНЕ ПИТАННЯ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Секс відіграє велику роль в американському житті та в країнах, від них залежних. Тут торкнувся тільки побіжно сексуальних недуг, яких тут є досить. При поборах рекрутів у часі першої світової війни, майже кожний четвертий поборовий мурин терпів на сифіліса. Винахід пеніциліну та інших антибіотиків став великим добродійством для тих, що терпіли венеричними хворобами.

Тут торкнувся питання сексуального з пункту сексуальних аномалій, збочень, недомагань, які є далеко грізніші для особистого здоров'я, як і для здоров'я суспільства, серед якого приходиться нам жити.

СТАТЕВА СТРИМАНІСТЬ

Я сам прихильником статевої стриманости. Будучи старшиною австрійсько-угорської армії, я попав був у італійський полон, спостерігаючи там поведінку інших старшин цих народностей, які заселяли тоді велику габсбурську монархію. Ми були під великою контролею, щоб ніхто з нас не втік. Через два роки не чув я, щоб хтонебудь захворів з приводу сексуальної стриманости. Я сам є того погляду, якого держаться католики, а саме статеві стики тільки для заспокоєння статевого гону є неморальні. Що іншого є, коли вони потрібні для зродження нового покоління, тоді вони допустимі. В моїй сороклітній лікарській обсервації стрічав я різні типи.

Подружжя повинно опиратися на любові, відданости та посвяти. Мій шкільний колега д-р Василів оповідав мені про дружину лікаря, котра вічно нарікала, що має старшого чоловіка. Подружжя

оперте тільки на сексуальнім гоні є нетрівке. Знаю, жінок, коли ще не застиг труп їх чоловіка, а вже очікує її коханець. Є жінки, що не зважають на ніщо, тільки на заспокоєння гону. Гавельок Еліс твердить, що в жінок не відіграє великої ролі вигляд чоловіка, його вік, інтелекція, головне то секс. Тому жінки віддаються і поганим старшим чоловікам. Такі типи виводять, між іншим французький письменник Жюль Барбей Д'Оревіллі, з такими типами довелося мені зустрічатися. Вони є причиною великих трагедій. Знаю жінку, що проміняла свого чоловіка, небувало високо освіченого інтелектуаліста за осібника, котрий ні знанням, ні моральністю не дорівнював її чоловікові. Я застановлявся, яка дійсна причина такого поступовання, може це вияв істерії, сексуального збочення, інверзії.

Однак є виїмки, є жінки, що з посвятою доглядають свого чоловіка нераз важко хворого.

Я, як лікар завважив тут, в Америці, що подружжя, оперті на сексі в старшому віці розпадаються, бо секс незаспокоєний, особливо в жінки, шукає приятеля, байдуже якого. Тоді жінка падає морально дуже низько. Багаті беруть розвід, бідніші живуть на віру.

Сексуальне життя починається тут дуже рано. Я дивувався, коли приходили до мене молоді дівчата 14 - 16 літні з запитанням, чи вони вагітні після статевого стосунку. Знасилування жінок не тільки дорослих, але навіть дітей, буває тут на денному порядку. В Сполучених Штатах Північної Америки можна стрінути такий конгломерат сексуальних збочень:

1) гомосексуалізм, 2) садизм, 3) масохізм, 4) ексгібіціонізм, 5) автоеротизм, нарцизм, 6) феши-

тизм, 7) альголянія, 8) пігмальонізм, 9) некрофілія, 10) кунілінгус, 11) феляцію, 12) уролянія, 13) копролянія, 14) зоофілія, бестіяльність, 15) клептолянія і так далі.

Рідко зустрічаються аномалії, описані Гавельоком Елліс в його книжці п. н. «Студії психології статі». Ними є Еонізм та Ундинізм.

Еонізм:

Еонізм належить після думки Гіршфельда до трансвестизму, такої статевої аномалії, в якій чоловічини поведуться та одіваються як жінки, але статевий гін у них зовсім нормальний. Назва Еонізм походить від лицаря Чарля Женевієва Еона де Бемонт, управителя королівських дібр в Бургундії. Він був делікатний, стрункий, хоч невеликий та дитиною одівався як дівчинка. Його вислано до Англії як тайного дипломатичного агента. Всі дослідники згодні в тому, що він не мав статевиx стосунків ні з жінками, ні з чоловіками. Вже в дозрілому віці носив він жіночий одяг. Дехто підозріває, що він був тайним агентом короля і ця маскарада допомагала йому краще та успішніше виконувати свою службу. Але пізніше, коли він не був більше службовиком короля, він не перестав жіночо одіватися.

Еонізм буває не тільки у чоловічин, але теж у жінок, котрі поведуться та одіваються як чоловічини. Гавелок Елліс наводить у своїй книжці жінку, котра носила прізвище Джеймса Баррі, старшого генерального інспектора Медичного Департаменту англійської армії. Вона була надзвичайно сварлива, часто робила виломи в дисципліні. Спочатку була вона лікарняним асистентом, пройшла усі студії, зв'язані з тим

становищем. Її описують як спритного лікаря та найбільшого дивака серед мужчин.

Еонізм зачисляють до трансвестизму. Існує кілька аномалій цієї аномалії. Загально прийнятими є класифікації Гіршфельда та Моля. Наводжу тут класифікацію Моля:

1) Існує класа припадків, які можуть не належати до психо-сексуальної сфери взагалі, є тут просто обсесія, котра прибрала форму імпульсу носити одіж противної статі.

2) Гомосексуальні припадки, в яких одіння свідчить про противний статевий стан.

3) Припадки гетеросексуальні, коли сексуальний імпульс є нормальний, противної статі одяг становить частину сексуальної аномалії.

4) Припадки, які з'ясовує Гавельок Елліс як бажання наслідувати противну стать в поведенні та почуваннях.

5) Припадки, які мають підставу скрити своє професіональне зайняття. Деякі дослідники прозвали це псевдотрансвестизмом.

Еоністи є дуже часто делікатними, чутливими та інтелігентними особами. Дехто добачує еонізм у французького письменника Ренана. Гіршфельд твердить, що німецький композитор Ріхард Вагнер представляє тип трансвестиста. Вагнер любив одіння з шовку та сатину, як це видно з його листів, ледве це можна пояснювати еонізмом.

Гавелок Елліс пояснює еонізм аномалією виділювання, чи творення гормонів внутрішньої секреції.

Ундинізм:

Ще рідшою аномалією, сексуальним збоченням є Ундинізм. Ця аномалія є зв'язана з водою, відда-

ванням сечі, з різними актами, де входить в розлік рахубу вода. Назва Ундіна походить від Парацельзія, мандрівного лікаря та філософа. Він жив у XVI сторіччі та впровадив до лікування багато ліків на основі своїх власних експериментів. Ундіна фігурувала в нього як водна німфа, русалка. Цю назву можна стрінути в його творі п. н. «Лібер де Німфіс, Сильфіс, Пігмеїс ет Салямандріс».

Вода відобрає першу роллю в органічному світі. Наше життя від народження аж до смерти є зв'язане з водою. Усі фізіологічні функції проходять при допомозі води.

Велике значення в лікуванні недуг має морська вода. Життя на землі зродилося з моря. Перші тваринні клітини були морського походження. Визначний французький фізіолог Рене Квінтон підкреслює добродійний вплив морської води в лікуванні. «Курація Кнайпа» полягає головню на маніпуляціях водою.

Рене Квінтон радить вживати морської води замість фізіологічного розчину. Морська вода є ізотонічна з тільцями крові. Вона є самотнім медієм, в якому тільця крові можуть жити понад 24 годин.

Сексуальному питанню з наукової сторони присвятили багато праці два автори, а саме: Гавелок Елліс, автор вичерпуючої студії про психологію статі та Зигмунт Фрейд, основник психоаналізу, якій присвятив він багато праць. Він зорганізував цілу школу психоаналітиків. Багато з них пішли його слідом, інші відлучилися від нього через незгідність поглядів. Фрейд впровадив у науку про секс багато термінів, які прийнялися особливо в психології. Фрейдіві критики закидають йому пансексуалізм, бо він всю цивілізацію виводив зі статевих гонів. Мене за-

ставило вглибитися краще в статевий гін кілька причин, а саме: домінуюче становище статі в американському житті, а найбільше переживання мого найближчого друга на тлі сексуальному, які стали головним фактором його нервового заломання, яке мало що не переплатив він смертю. Тоді познайомився я з новими напрямками в сексуалогії.

Ундизм має характеристичну рису віддавати сечу до води підчас купання, далі любуватися у віддаванні сечі до потоків. Греки вірили, що Венера виринула з моря. Проститутки дуже часто послуговуються купелями спільно з людиною. Ундинізм був поширений у Єгипті, про це згадує Геродот у своїх історіях.

Частіше як ці рідкі статеві аномалії зустрічаються у жінок.

Німфоманія:

Німфоманія, в мужчин — сатириязіс. Німфоманія буває дуже часто в жінок, що хворіють на істерію. Такі жінки статево невдоволені, кокетують мужчин без огляду на їх вигляд та вік. Звичайно вони невірні в подружжі, вишукують собі коханців та стають причиною подружних трагедій. Вони становлять найбільший процент нещасливих подруж. Слово німфоманія виводять з Одисеї, де німфа Кірке задержала довгий час головного героя Одисея та його товаришів.

Гомосексуалізм:

Найбільше поширеною статевою аномалією є гомосексуалізм. Це статеве збочення можна запримітити навіть у великих письменників. Так, наприклад, великий французький письменник лавреат пре-

мії Нобля, Андре Жід, хворів на гомосексуалізм. Так само терпів ним другий французький письменник — Марсель Пруст. Був він автором чудового твору п. н.: «До розслідування страченого часу».

Гомосексуалізм належить до сексуальної інверзії, в котрій сексуальний інстинкт наслідком вродженої конституційної аномалії є звернений до осіб цієї самої статі. Гомосексуалізм є дуже давньою аномалією, що важко знайти його початку. В Біблії згадується про Содому та Гомору, які то міста покарав Бог за содомський гріх. Тому гомосексуалізм називають теж «содомією». В Англії давніше поставлено було під суд письменника Оскара Вальда під закидом гомосексуалізму. Вже з того видно, що гомосексуалізм є дуже поширений. В класичній Греції був сильно розвинений гомосексуалізм в Спарті. Бувають різні форми гомосексуалізму. Існують лагідні форми, ограничені до обіймів та поцілунків, але бувають тяжкі, зв'язані з педерастією. Гомосексуалізм буває теж у жінок, але рідше як у мужчин.

Зоофілія:

Статеві зносини із звірятами називають зоофілією або bestialité. Вони зустрічаються рідко, звичайно в мужчин, зайнятих доглядом тварин.

Некрофілія:

Ще рідшою аномалією є некрофілія, статеві зносини з трупом. Однак вони зустрічаються більше в письменстві, чим у дійсності. Мені доводилося читати такий твір, мабуть є така новела в Еверса, автора повісти «Альрайне», де він представляє жінку зроджену з сімени повішеного та ним штучно заплідненої проститутки.

Садизм:

Дуже поширеним є садизм. Він полягає на завданні болю, пораненні, навіть вбивстві даної особи і таким способом доходить до статевого вдоволення. Страшний випадок стався у Сполучених Штатах Північної Америки, коли один молодий особняк заколов на смерть вісім учениць школи піклування хворих.

Масохізм:

Масохізм, — це статева аномалія, коли хворий цією аномалією в терпінні болю знаходить статеве вдоволення. Тому часто зустрічаються оголошення, що певна особа шукає строгого пана, наставника.

Фетишизм:

Еротичний фетишизм є тенденцією, коли сексуальною атракцією є певні частини людського тіла або якийсь предмет з ним зв'язаний. Казанова, великий любимець жінок був фетишистом жіночих ніг. Він писав, що мужчин притягають у першій мірі жіночі ноги. До фетишизму можна зачислити пігмаліонізм — любов статуй. Аналогічно до нього любов дитини до ляльок, що є теж формою сексуального символізму.

Експібіціонізм:

Експібіціонізм є статевою аномалією, коли людина, котра нею хворіє, показує не раз публічно свої сексуальні органи, відчуваючи при тому сексуальне вдоволення.

Інші збочення як кунілінгус та феліцію зустрічаються дуже рідко. Про них не буду писати, бо вони зв'язані з великою безвистидністю, аж гидко про них згадувати, хоч тут, в Америці, я зустрічав такий

припадок. Він свідчить більше про дегенерацію, зvierодніння таких осіб, що їх вживають, шукаючи надзвичайних подразнень, щоб заспокоїти свій статевий гін.

Не так мене інтересували статеві аномалії, як подружні трагедії на тлі невірності одного з партнерів, частіше жінки, рідше чоловіка. Як я уже на початку замітив, то подружжя оперте на статі не є трівке, воно пізніше, коли статевий гін ослаблений, розпадається. Субстрактом, причиною, буває жінка, котра терпить істерією, а з нею дуже часто зв'язаною — німфоманією. Тоді жінка віддається без розбору всякому чоловікові, без різниці на вік та красу, котрий виявив інтерес, що нею інтересується та може її сексуально задоволити.

Звичайно, сливе кожний чоловік ставить собі ідеал жінки. Мій друг цитував мені слово з Гетового «Фавста»:

Dir, der Unberuerbaren,
Ist es nicht benommen,
Dass die leicht Verfuerbaren,
Treulich zu dir kommen.

Розсліди американських лікарів довели до відома, що сливе половина американських жінок мали передшлюбні статеві зносини. Але все таки людина тужить за чимось свіжим, неткненим, незаїманим, за тим, що Гете назвав «унберюрбар». Жінка, котра не є розпустною, є свідомо того, що вона не в усій своїй цілості віддається чоловікові, силкується дати в заміну йому якусь рекомпезату за те, що він втратив. Вона старається бути дбайливішою, чулішою. Бо яка різниця є між покриткою, а вже займаною дівчи-

ною. Тільки ця, що одна відпокутувала свій гріх нешлюбною дитиною, а друга прикриває його брехнею.

Подружні трагедії були все цікавим матеріалом до повістей та драм. Сексуальної тематики держаться скандинавські автори, особливо шведський письменник Август Йоган Стрінберг. Найцікавішими є у світовій літературі дві повісті: «Мадам Боварі» французького письменника Фльобера та «Крейцерова Соната» Льва Толстого. Під оглядом етичним найвище ставлю «Крейцерову Сонату». Толстой вважає змислове вживання противним. Воно приносить встид і кожна незіпсована дівчина буде його ненавидіти.

Однак існують жінки, котрі задля змислової розкоші валять подружню гармонію, руйнують подружжя, падають морально низько до позему продажньої жінки, проститутки. Велика вина мужчин, які знають, що це замужня жінка, однак з егоїстичних мотивів її використовують. Так в «Крейцеровій Сонаті» Толстого, — любовник жінки знає лиш один принцип, а саме використати кожную розкіш, яка дається використати. Він не знає гуманних мотивів. Як каже Толстой: Тварину, звіря, нічого не спинює. Толстой герой мріяв про чисте родинне життя.

Французький письменник Жюль Барбей Д'Оревій у своїй збірці оповідань виводить патологічні типи жінок, між ними молоді віддаються старикам. Цю збірку назвав він: Ле Діяболік (Чортиці).

В українській літературі статеве питання розбирав у своїх творах досить плідний український письменник Володимир Винниченко. При всій моїй пошані до Винниченка, як плідного письменника та суспільного діяча, ніяк не можу погодитися з його гейби

філософічним принципом: «Чесність з самим собою». В одній своїй повісті виводить він жінку, котрої чоловік є в тяжкій стадії туберкульози і не може мати з нею статевих зносин. Тому вона наслідуює це, що роблять у такому випадку мужчини (додам, — розпустні мужчини). Вона винаймає собі молодого студента, котрому платить за його службу. Етично, — це дуже плиткий моральний принцип. Як високо над ним стоїть категоричний імператив Канта, який звучить в популярній мові: роби так, щоб все, що ти робиш, стало загальним законом. Ця жінка, після категоричного імперативу Канта мала б подумати, що то було б, якщо всі жінки так поступали б. Тоді не було б ніякої подружньої вірності.

Сексуальне питання стало дуже популярним не тільки в Америці, але теж в Європі. В ілюстрованих журналах тут, теж і в Європі, цілі сторінки є йому присвячені. Навіть такий журнал, присвячений публічним справам, як німецький «Шпігель» (Дзеркало), присвятив йому цілий номер. Деякі погані сторінки цього питання переймають деякі одиниці нашої еміграції. Мені доводиться зустрічати багато осіб, котрі не живуть спільно, а стають жертвами поганих пристрастей.

Подружжя вимагає відданости, жертвенности, які характеризує Ібсенів Брандт такими словами:

“Gibst du Alles nur nicht dein Leben
So wisse: du hast gar nichts gegeben.”

(Коли все даєш, а не твоє життя, то знай ти нічого не дав.)

Коли подружжя поставлене на високих моральних принципах, засадах, — дається оминути багато непотрібних трагедій.

Любов, як каже Стендаль, є чудом нашої цивілізації. У дикунів та варварських народів нема любови, є тільки фізична любов, грубого характеру.

Коли існує правдива любов, то жінка не віддасться другому чоловікові, не впаде до рівня повії, а збереже подружню вірність, навіть тоді в рідких випадках, коли її чоловік помре. Мені було жалко мого друга, якого дружина зраджувала, а йому приходилося сильно душевно терпіти. Фрейд впровадив до медичної термінології слово «сублімація». Під сублімацією він розуміє переведення енергії статевого гону в іншу ділянку, наприклад, в письменство, літературну працю взагалі. Не треба мати інтелігенцію, якої не раз у жінок не буває. Істеричка не розрізняє, їй все одно, щоб тільки задоволити свій гін.

СУБЛІМАЦІЯ

Справжнім виходом із такого заплутаного становища була б «сублімація». Це видно в французької письменниці Жорж Занд. Але і на те треба мати певну дозу інтелігенції, якої в багатьох істеричок не достає. Наш селянин має на те сильні кулаки, які можна порівняти з електричним шоком, який стосують на нервових клініках.

Велика вина буває в егоїстичних мужчин, котрі використовують нагоду такого романсу, який нічого не коштує, а деколи є нагодою навіть заробітку. В однім романі Анатолія Франса є таке розумування служниці, коли її панство розводяться. Вона ніяк цього не може поняти, бо в її стані, муж виб'є жінку, і на тім справа кінчиться. Знова тут жалує мужчина кілька долярів метресі та шукає таного джерела задоволення свого статевого гону.

Я, звичайно, силкуюся не роздумувати над такими припадками, при яких збирає людину гідь. Мені доводилося читати твори великих майстрів слова із світової літератури, котрих навів я в коротці в своєму нарисі. Коли, звичайно, виникають в дискусії слова критики, закиди, що я бавлюся скандальними історіями на статевому тлі, то я у свою оборону наводжу твори великих майстрів слова: Стендаля, Льва Толстого, Г. Флобера, Стрінберга.

Треба додати, що статеве питання є тепер найбільше дискутованим питанням дня. Тільки лікар знає багато справ з ним зв'язаних, та його поминути не можна. Треба змінити способи виховання молодого покоління, які доводять до трагедій молодих людей, але не тільки молоді, але не тільки молоді, але теж середнього та старшого віку. Вияснення цього питання, — це невеликий причинок до його розв'язання.

Характеристичною рисою жінок істеричок є те, що вони піддаються легко сугестії. Це дуже небезпечна риса характеру жінки, яку її коханець, може використати в кримінальних цілях. Знаю такий випадок з купелевого заведення Черче, коли я провадив лікарську практику в Рогатині. Було це молоде подружжя. Чоловік виїхав до Америки, щоб заробити більше гроша та стати найбагатшим господарем у Черчі. Жінці посилав він гроші та вона жила розкішно. До неї, як її приятель, причепився один кримінальний тип та використовував її не тільки фізично, але теж матеріально. Вкінці, мабуть, за намовою сусідів, приїхав її справжній чоловік. Тоді її приятель намовив його вбити. Він передав в ночі їй револьвер, попереду навчив її, як ним орудувати. Вона, згідно з його наукою приложила револьвер до

потилиці, де є центр дихання, вистрелила та його вбила. Він думав, що вбиття візьмуть на конто ОУН, але помилився. Був сусід, що підслухав їх розмову на цвинтарі. Вони були засуджені на довгі роки тюрми.

Тому треба бути дуже обережним в поступованні з істеричними характерами.

ДОБРІ ТА ЛИХІ СТОРОНИ ПРИВАНОЇ ЛІКАРСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Особливо любив я приватну лікарську практику, бо вона дає багато самостійности лікареві, бо тоді він може стосувати в своїй практиці ліки, які вважає за відповідні, а не кермуватися виробленою лікарняною схемою, яку нераз не смієте переступити. Лікарняна практика має ту добру сторону, що лікарня є відповідальна за пацієнта, а не лікар. Таким способом на лікаря паде мала відповідальність. Лікар є відповідальним перед шефом, котрий має свої способи лікування, які від нього залежний лікар має стосувати. Коли я працював на Вельфар Айленд в Нью-Йорку, то товариські відносини представлялися ідеально, однак аптека представлялася бідно, так само методи лікування.

В Празі мій професор внутрішньої медицини Лядіслав Сияба знав кожного пацієнта. Були дні, коли він разом із своїми асистентами робив генеральні оглядини. Лікар, котрому припоручено лікувати певного пацієнта, мусів йому зреферувати подрібно симптоми хвороби та способи лікування. Тоді професор, оглянувши пацієнта, давав свої замічення, радив які ліки треба приписувати пацієнтові. В Нью-

Йорку та Рочестері існують інші методи, далекі від мною з'ясованих.

Поганою стороною лікарняної практики є те, що вам буде давати свої завваги молодик, котрий щойно скінчив медичні студії, або став спецом по кількох роках побуту в лікарні. Він, не бачивши багато випадків буде вас критикувати, коли за вами є понад сорок літ лікарської практики.

Безумовно, в приватній лікарській практиці треба багато знати, багато читати та вчитися. В алергічних захворюваннях, різного роду дерматозах я міг похвалитися багатьма досягненнями, вилікуваннями в випадках, коли пацієнти видавали величезні суми на ліки та різні лябораторні досліді, деколи зовсім непотрібні. Я бачив, як ці алергії розвиваються, як вони йдуть в парі з нервовістю. Люди, котрі в краю ніколи на щось подібне не хворіли, стають жертвою тяжких алергій. Дуже часто вони мають нервовий підклад. В Америці надзвичайно шкоре темпо життя, всі, треба чи не треба, спішаються.

В багатьох фабриках, чи робітнях, панує «пісворк», цебто праця та нагорода за кількість вироблених кусників. Хто виробив більше, — дістає більше долярів, яких кожному потрібно заплатити авто, взяте на виплати, чи куплений на сплати дім. Кожний силкується виробити як найбільше куснів, перевищити в кількості свого сусіда. Це напруження зроджує нервову або психічну недугу. Не дивниця, що в Америці найбільше стейтових госпіталів, де лікують психічні недуги. Погоня за долярем зродила навіть оцінку людини не після його здібностей, але після того, скільки долярів має у банку, байдуже яким способом він їх здобув.

Іншою поганою стороною приватної лікарської практики є погана конкуренція, коли лікар старається представити свого колегу-лікаря, в поганому світі. На жаль, цю погану звичку привезли декотрі українські лікарі з краю. В Рочестері вживає проти мене такого способу конкуренції один лікар. Він був аранжером бойкоту моєї особи деякими лікарями з приводу моїх політичних переконань. Як він представляє мене перед пацієнтами наведу ці два проречисті факти:

Оного дня приходить до мене мужчина, імовірно зі східних земель України, але зросійщений, бо не належить до жадної з українських православних церков та просить, щоб я його прийняв. Він є пацієнтом цього лікаря, але його нема в дома, а тут у нього наглий припадок, а саме: він пробив цвяхом підошву своєї лівої ноги, ступивши на дошку, в якій стирчав цв'ях. Він просить оглянути рану, щоб вчасно запобігти зараженню, якщо таке грозить. Я оглянув рану. Рана була чиста, я обмив її розчином ріванолу, який вживають дуже часто німці до дезинфекції. Я його купив під час своєї подорожі до Європи. Крім цього одержав він ін'єкцію пеніциліни. Я запевнив його, що йому не грозить ніяка небезпека. Його лікар взявся на спосіб застрашування. Він казав йому, що нараджувався з іншим лікарем, чи не відтяти йому ноги.

Одного пацієнта намовив він внести скаргу на мене, що привело мене до нових клопотів. Українців, чи американців українського походження є в Рочестері кільканадцять тисяч. Вони стоять матеріально добре. Мають свої дома та авта, якими доїжджають до фабрик, де вони працюють. Нарікають на недуги, які нераз зв'язані з працею, яку вони вико-

нують. Як усюди, так і в Рочестері, панує сильно пістряк (рак). Повітря тут занечищене відпадками фабрик, димом.

Колись наука служила гуманітарним цілям, покращанню здоров'я, життєвих умов. Тепер переважно служить мілітарним цілям. Чим більше вбивчий винахід, тим кращий. В дусі гуманізму проти нищення пролунала промова А. Швейцера, коли він діставав премію Нобля.

Переживаємо дуже критичні часи. Французький вчений соціолог Раймонд Арон задивляється дуже песимістично на майбутнє людства. Він твердить: якщо не перестануть продукувати атомові бомби, зв'язані із занечищенням повітря радіоактивним матеріалом, то людство не переживе більше як сорок літ. Англійський філософ Бернгард Рассель багато сподівається від інформування публічної opinio. Але насувається питання, хто виробляє публічну opinio? Виробляє її в першій мірі преса, радієві передачі та телебачення. В чиїх руках все те знаходиться? В руках тих, що є заінтересовані в тому стані людства. Вони тягнуть з воєн великі зиски та живуть у надмірному люккусі, окрашуючи свою садибу тропічними рослинами. Одна французька дама колись висловила: «Апре муа делуж» (по мені хай буде потоп). Мабуть, цієї девізи держаться ті, у чиїх руках тепер влада.

Велику вину поносять учені, котрі винаходи атомової енергії, вбивчих газів, віддали до послуг військових чинників і тим завели людство в сліпу вулицю, з якої тепер важкий вихід. Менше освічені верстви народу приймають безкритично пропагандивні кличі, які сіють ненависть до інших народів та одиниць.

Бертранд Рассель багато сподівається від майбутніх вчених та вироблення opinio серед широких мас населення. Є деякі вчені, що задивляються песимістично на майбутнє людства. Культура в них подібно як людина, живе, старіється та загибає. Де-хто думає, що культура є органічною, з її явищ можна предсказати майбутнє. Таким істориком культури був Оскар Шпенглер, автор двотомової праці п. н. «Загибель Заходу». Тут є відмежування, опрeдeлeння двох понять: культури та цивілізації. В праці перший раз важився історик предсказати дальший хід історії на основі обсервації певних фактів. Природник кермується кавзальними законами, історик навпаки, аналогіями. З аналогій пророкує Шпенглер загибель західньо-європейської культури. Хвилина смерти настає, коли культура, живі органічні цілості стають цивілізаціями. Шпенглер чітко відмежовує ці поняття, коли більшість людей вживає їх як синонімів. Захід вступив у стан цивілізації, в стан уживання, а не творення. Рим перебрав був провід у світі. Однак він не мав здатних, передових людей ані в математиці, ані в природничих науках. У цей час римляни були варварами. Їх характеризує Шпенглер як бездушних, нефілософічних, без мистецького розуміння, расових аж до брутальности, безоглядних, якщо ходить о якесь матеріяльне досягнення. Все життя проходить у місті. Тут мешканець великого міста стає людиною чину, без традиції, нерелігійний, без пошани минулого. Його змаганням є досягнути як найбільше багатство. Місто стає світовим містом, з великими банками, куди людина чину вкладає свої зиски.

Серед українців міста Рочестер панують дві тяжкі недуги. Ними є:

- 1) пістряк (рак),
- 2) діабет — цукрова хвороба.

Діабет, — це хвороба обміну речовин. Організм не використовує як слід карбогідратів, вони нагромаджуються в тілі та відходять сечею. Нормально в сечі не сміє бути приямним цукор. Під час десятилітньої лікарської практики на українських землях, стрічав я ледви два випадки діабету, а в США я мав кількадесят випадків діабету. Давні емігранти до США жили в нужді, а тут дірвалися до всякої їди та переїдалися.

В Сполучених Штатах Північної Америки займає перше місце італійська еміграція, вона дала світові багато позитивного, в першій мірі дала вона Європі та світові — чудові опери. Їхня музика держить їх довгий час при італійській мові, далеко від денационалізації, якій підпадають інші народи.

Медицина, це наука, зложена більше на матеріалістичних основах. Еспанський філософ Джозе Ортега і Гассет писав, що людське життя має два лиця, — біологічне та духове. Інтелектуальна активність тяготеє з одної сторони до біологічної кінечности, з другої сторони до екстравітального принципу логічного закону.

Мене особисто не задовольняв матеріалістичний фактор медицини, тому шукав я відповіді на пекучі питання існування у філософії. Теперішньою панівною філософією Західної Європи є екзистенціалізм з різними його відтінками. Головним представником екзистенціалізму в Франції є Жан Поль Сартр, в Німеччині — Мартін Гейдїгер, у Швейцарії — Карль Ясперс. Головним принципом екзистенціалізму є те, що людина є тільки тим, що сама з себе

зробить. Людина є відповідальна за себе. Вона родиться вільною, кинута в світ безпомічною, на неї спочиває вся відповідальність. Людина досягла ненадійно такої старії в еволюції з нагромадженням матеріалу, який може знищити людську расу, привести її до тотальної деструкції.

Карль Ясперс, швайцарський філософ-екзистенціаліст каже, що жадна позаземська раса не може нав'язати з нами контакту, бо жадна раса, яка досягла теперішнього стану технології, не може жити в космосі. Ми призначені до загибелі, якщо не збудуємо цивілізації на інших принципах.

Зродилася ідея реінтеграції християнства, побудовання такої цивілізації, в якій не було б місця для хаосу, нацизму, расизму, класової боротьби.

Арнольд Тойнбі, — автор дванадцятитомової «Студії історії», твердить, що всі цивілізації, які знаємо, змагали установити такий порядок, в якому людськість була б здатна жити в згоді, гармонії, як члени одної родини. Кожна пробувала досягнути такий стан, але жадна з них не досягнула. Це може статися тоді, коли для людства не буде іншого виходу.

Є ще біологічний підхід до теперішньої світової кризи. Біологи Західної Європи як Джулієн Гакслі, П'єр Тейгард де Шарден, Ц. Г. Вадінгтон підходять до теперішньої кризи з біологічного становища, а саме з теорією еволюції. Вони та інші біологи бачать у світі доцільне змагання до комплексності, організації, індивідуалізації. Що вони розуміють під комплексифікацією? Є це змагання до чимраз більше зложених сполук. Наприклад: атоми творять молекули, молекули клітини, клітини багатоклітинні сполуки.

Тейгард де Шарден вважає еволюцію безперивною, яка проходить три означені стадії, а саме:

- 1) еволюція матерії,
- 2) еволюція життя,
- 3) еволюція людини.

Матерія є окружена поволокою землі з повітрям та водою. Життя окружене біосферою, продукуючою сотворіння інтимно зближені до себе.

Мозок, окружений нусферою, яка різниться від протоплазми. Людство є сьогодні самотнім, у якому концентрується еволюційний процес.

Не дивно, що в останньому столітті є стільки нових відкриттів як радіо, телебачення, а короною всього є атомова енергія.

ЗАКІНЧЕННЯ

Цим томом закінчую другий том спогадів лікаря. Автор свідомий певних недостатків цього тому, а саме розділ про діабет надто науковий. Автор задержав термінологію прелегентів, бо їхня популяризація могла б привести до зміни думки прелегента, а цього я хотів оминати.

Далі, замало місця присвячено відношенню пацієнта до лікаря та лікаря до пацієнта. Хвороба це не тільки пережиття пацієнта, але теж і лікаря. Цьому відношенню присвятив багато місця швейцарський лікар та філософ-екзистенціяліст Карль Ясперс, про що згадував я в першому томі цих спогадів, який носить назву «Проти хвиль».

Якщо доля дозволить йому видати третій том своїх спогадів, то автор посвятить найбільше місця цьому відношенню та обмежить себе до виключно медичних тем та їх розв'язки. Думаю, що читачі будуть вдоволені і з порушення цих тем, що ворують тепер світ.

Автор

З М І С Т :

	Сторінка
1. <i>Habent sua fata libelli.</i>	7
2. В найбільшому порті світа.	16
3. Рочестер місто квітів.	21
4. Організаційна сітка українців в Рочестері.	23
5. Велфар Айленд в Нью-Йорку.	28
6. Нострифікація студій.	35
7. Одномісячний курс материнства.	37
8. Нью-Йорк світове місто. Мої мандрівки вулицями Нью-Йорку.	39
9. Відчнення приватної лікарської практики в Рочестері Нью-Йорк.	43
10. Присяга Гіпократ, а члени Українського Лікарського Товариства на Середній Нью-Йорк	45
11. Значення присяги Гіпократ	47
12. Чи упадок лікарської етики в членів УДТ на Середній Нью-Йорк?	47
13. Які були причини бойкоту?	48
14. Конформізм та індивідуалізм в американському житті	49
15. Моя громадська праця	56
16. Минуле української лівиці в США	59
17. Лебедина пісня Миколи Цеглинського на сторінках "Оборони"	63
18. Додатні та від'ємні сторони нової української еміграції.	66
19. Мої перші знайомства зі старою тміграцією.	69
20. Мною виголошені реферати.	71
21. Мої пацієнти.	72
22. Припадки левкемії.	75

23. Лімфоїдна левкемія.	75
24. Як пояснити часті випадки левкемії та пістрика в Сполучених Штатах Америки.	76
25. Які є термінальні ознаки рака?	76
26. Пацієнти зі шкірними змінами.	77
27. Ушкодження та напруга м'язів.	78
28. Роль сполучної тканини в приживності пістрика	81
29. Фактори, які треба мати в пам'яті, досліджуючи рака.	82
30. Сполучна тканина та її роль в розвитку пістрика	84
31. Боротьба з пістриком школи Богомольця.	85
32. В пошукуванні сироватки Богомольця.	85
33. Висок тиск крові.	87
34. Пожива а високий тиск крові.	89
35. Орієнтація радянської медицини в питанні гіпертонії	90
36. Високий тиск крові а ниркові хвороби.	90
37. Старість не радість. Дещо з герентології та геріатрії.	93
38. Погляди філософа Вайнінгера.	94
39. Продовження життя, популярна праця проф. О. О. Богомольця.	95
40. Причини старіння: погляди різних авторів.	96
41. Втрата відпорності, обсервація д-ра Нуй.	96
42. Новітнє лікування хворіб старіння:	99
а) загальне лікування,	
б) гормональне лікування.	
43. Критика поглядів О. О. Богомольця:	101
а) радянська критика,	
б) англосаксонська критика,	
в) оцінка проф. Е. Г. Шульца з Берліну.	
44. Що таке біоморфоза?	103
45. Чи існує питання омолодження людини?	104
46. Мої поїздки до Європи.	105
47. Переживаю корабельну катастрофу.	107
48. Побут у Парижі.	108
49. Елізе Реклю та Україна.	113
50. Що належить до Латинського кварталу?	114
51. Французькі букіністи.	115
52. Їзда до Женеви. Перші враження.	116

53. Місто Цюрих та його властивості	118
54. Базиля — граничне місто Швейцарії.	120
55. На курорті в Баден-Баден.	121
56. Зі Штутгарту в Німеччині — до Праги в Чехословаччині	122
57. Гранична контрола.	123
58. Місце, де відбувалися курси удосконалення лікаря.	125
59. Діабет та туберкульоз.	127
60. Зміни функцій печінки при діабеті.	127
61. Деякі клінічні аспекти орального лікування діабетичних пацієнтів.	131
62. Васкулярні ускладнення діабету.	132
63. Предіабет.	133
64. Діабетична невропатія:	134
а) етіологія,	135
б) патологія,	136
в) перебіг та прогноза,	137
г) диференціальна діагноза та закінчення.	138
65. Оральна терапія діабету.	138
66. Вказання до лікування діабету сульфонільовими сполуками.	139
67. Секундарна або пізня невдача.	141
68. Інші можливості лікування.	143
69. Діагностичні можливості при інтравенозній подавці	143
70. Діагностичне обтяження оральною при гіперінсулінізмі	143
71. Небажані побічні дії.	144
72. Оральне лікування бігванідами.	144
73. Механізм дії бігванідів.	145
74. Вказання лікування бігванідами.	145
75. Лябільний інсуліно-недостаточний діабет.	146
76. Терапевтичні правила лябільного діабету.	147
77. Стабільний діабет старшого віку.	147
78. Легкий діабет молодечого віку.	148
79. Контраіндикації бігванідинової терапії.	148
80. Практика встановлення лікування бігванідами.	149
81. Оцінка тривалих успіхів.	150
82. 120 літ купельного лікування діабету в Карлових Варах.	150

83. Карльоварська курація діабету перед інсуліновою ерою.	151
84. Епоха експериментальних студій діабету та введення інсуліни.	152
85. Спосіб дії факторів курації при лікуванні діабету.	154
86. Вплив дієти.	158
87. Перегляд здобутих вислідів.	163
88. Комплікації діабету під час побуту в купелевих місцевостях.	164
89. Заключення.	165
90. Біологія та біологічне лікування.	166
91. Антропологія.	168
92. Основники української антропологічної школи.	169
93. Крайній реакційний напрям в українській антропології	169
94. Расова теорія д-ра Юрія Липи.	170
95. Расове питання та досліди.	171
96. Генетика.	171
97. Що таке хромосоми?	172
98. Чи існує успадкування набутих ознак в часі індивідуального розвитку умов життя?	172
99. Роль рибонуклеїнової та дезоксирибонуклеївої кислот	173
100. Безсмертність одно-клітинних організмів.	173
101. Що це є зародкова плазма?	174
102. Евгеніка, її виникнення та розвиток.	174
103. Дідичні хвороби.	175
104. Негативна евгеніка.	176
105. Що це є мутації?	176
106. Що це таке вайсманізм?	177
107. Менделізм.	177
108. Теперішній стан теорії еволюції Чарльза Дарвіна. Новітні погляди П'єра Тейгарда де Шардти.	178
109. Земля в ранніх стадіях.	182
110. Прихід життя.	184
111. Елементарні рухи життя.	185
112. Дороги життя.	185
113. Розгалуження життя, життєвої маси.	185
114. Зродження думки.	186

115. Розвиток нусфери.	187
116. Продовження неолітичного віку. Поступ розвитку на Заході.	187
117. Як представляється модерна земля?	188
118. Знання.	188
119. Персональний всесвіт.	189
120. Прогностика нашої планети.	189
121. Організація розсліду.	189
122. Мої поїздки в Україну.	190
123. Короткий побут у Відні.	192
124. Наша опікунка.	193
125. Хрещатик.	195
126. Канів — українська Мекка.	195
127. Зустрічі з представниками товариства культурних зв'язків з українцями закордоном.	198
128. Імперіялізм в мові.	199
129. Що це є бейзік Інґліш?	200
130. Широкими вулицями столиці України.	203
131. Софійський Собор.	203
132. Літаком до міста Львова.	204
133. Львів, його музеї та пам'ятники, котрі ми бачили:	206
а) Музей Франка та його пам'ятник.	207
б) Музей Ярослава Галана.	207
в) Музей Малея Труша.	208
134. Які інтерпрези ми бачили у Львові?	208
135. Чи існує русифікація України?	209
136. Зустріч з рідними.	210
137. Наші екскурсії.	211
138. Загальні враження з моїх поїздок в Україну.	212
139. Якими шляхами проходить русифікація України?	214
140. Криза соціалізму:	216
а) демократичний соціалізм,	
б) тоталістичний соціалізм.	
141. Філософія марксизму.	218
142. Діалектика.	221
143. Питання свободи.	223
144. Погляди Еріха Фромма на демократію.	226

145. Поступові свободолюбні ідеї.	231
146. Лікар та нові досягнення медицини. Як стоїть справа з трансплантацією? Пересадка серця.	236
147. Поліпшена метода культивування та трансплантації органів Андре Томаса. Що це таке перфузія?	237
148. Роди трансплантацій.	238
149. Трансплантація у вищих організмах.	239
150. Що це є біологічна особистість?	239
151. Сексуальне питання в США.	241
152. Статева стриманість.	241
153. Еонізм.	243
154. Ундінізм.	244
155. Німфоманія.	246
156. Гомосексуалізм.	246
157. Некрофілія.	247
158. Садизм.	248
159. Фетишизм.	248
160. Експібіціонізм.	248
161. Сублимація.	252
162. Добрі та лихі сторони приватної лікарської практики.	254
163. Закінчення.	262
164. Зміст.	263

